

Dilemata ve vztahu ke střídavé péči

Bc. Eva Šimková

Diplomová práce
2019



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Eva Šimková**
Osobní číslo: **H160353**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Dilemata ve vztahu ke střídavé péči**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti současné rodiny, výchovy v rodině a střídavé péče.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu pomocí metody polostrukturovaného rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

OLÁH, Michal, ed. Střídavá péče o dítě: Cochemská prax v EU – šance pro naše děti. Praha: Spravedlnost dětem – sdružení pro ochranu práv dětí, rodičů a prarodičů, 2016. ISBN 978-80-906373-0-6.

NOVÁK, Tomáš. Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0342-1.

TRÁVNÍČEK, Milan. Střídavá péče. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-596-1.

PURVIS, Karyn B., David R. CROSS a Wendy Lyons SUNSHINE. Dítě v nové rodině. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4535-0.

EYRE, Linda a Richard M. EYRE. Jak naučit děti hodnotám. Vyd. 3. Přeložil Ladislav S. DVOŘÁK. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0399-5.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

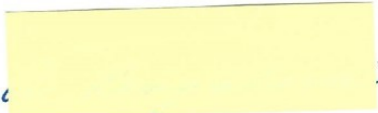
Datum zadání diplomové práce:

21. listopadu 2018


Termín odevzdání diplomové práce:

18. dubna 2019

Ve Zlíně dne 21. listopadu 2018


doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka




Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

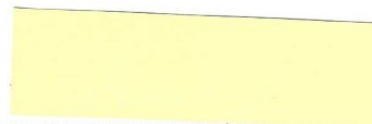
- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

L. L. Lof



1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zaměřuje na oblast porozvodové péče o dítě, konkrétně na dilemata v péči střídavé, spatřovaná v této formě péče jejími přímými účastníky. Přímými účastníky jsou v tomto případě myšleny dospělé osoby, které se s touto formou péče osobně setkali. Vysoká rozvodovost v současné společnosti je aktuálním tématem. Střídavá péče, jako forma péče doposud ojedinělá, začíná být vzhledem ke zvyšujícímu se zájmu o ni, stále více diskutovaná.

Teoretická část diplomové práce se zabývá rodinou a její historií, rozpadem rodiny a jeho vlivem na dítě, formami porozvodové péče o dítě a to především péčí střídavou a jejími specifiky.

Praktická část je zpracována metodou interpretativní fenomenologické analýzy - jedním z designů kvalitativního výzkumu. Výsledky výzkumu jsou prezentovány z hlediska jednotlivých respondentů s vyvozením závěrů analýzou jejich životních zkušeností.

Klíčová slova: Rodina, dítě, rozpad rodiny, rozvod, porozvodová péče, střídavá péče, dilemata.

ABSTRACT

The thesis aims at the topic of a child custody arrangement after divorce, specifically at the shared parenting dilemmas, which have been noticed in this form of custody by the direct participants. The direct participants in this case are adult persons who have experienced this form of custody. The high divorce rate in nowadays society is a topical issue. Shared parenting, which has up till now been a rare form of custody, has begun to be gradually more discussed due to the growing interest in it.

The theoretical part of the thesis deals with family and its history, its break-up and consequent influence on the child, forms of child custody after divorce, primarily the shared parenting and its specifics.

The practical part has been elaborated by the method of interpretive phenomenological analysis – one of the qualitative survey designs. The results of the survey are presented from the individual responders' point of view, with their life experience analysis being used for the inference.

Keywords: Family, child, family break-up, divorce, custody after divorce, shared parenting, dilemmas.

Motto:

„Ve světě, kde se postavení rodiny mění tak zásadně a tak rychle, se musíme naučit své volby činit s rozvahou, laskavostí a moudrostí.“

Suanne Kelmanová

Poděkování:

Děkuji vedoucí práce za inspirativní a důsledný přístup, své milované dceři za zkušenost a podporu a všem ostatním, kteří mě podporovali.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	12
I TEORETICKÁ ČÁST	14
1 RODINA, FUNKCE RODINY	15
1.1 DEFINICE RODINY	15
1.2 FUNKCE RODINY	16
1.3 VÝVOJ RODINY V EVROPSKÉ HISTORII	18
1.3.1 Pravěk.....	19
1.3.2 Řecko a Řím	19
1.3.3 Křesťanství	20
1.3.4 Středověká zřízení	21
1.3.5 Období reformace a protireformace	22
1.3.6 Vliv industrializace	23
1.4 RODINA DNES	24
1.5 VLIV RODINY NA DÍTĚ A JEHO VÝVOJ	30
1.5.1 Vliv rodiny na vývoj dítěte obecně	30
1.5.2 Vliv rodiny na dítě v předškolním věku.....	31
1.5.3 Vliv rodiny na dítě v době nástupu do školy.....	33
1.5.4 Vliv rodiny v období adolescence.....	34
1.5.5 Vliv sourozenectví	36
2 ROZVOD	38
2.1 ROZPAD RODINY, ROZVOD.....	38
2.2 ROZVOD A DÍTĚ	39
2.3 ROZVODOVÉ ŘÍZENÍ	46
2.3.1 Dohoda	46
2.3.2 Soudní řízení	46
2.4 POROZVODOVÉ USPOŘÁDÁNÍ RODINY	48
3 STŘÍDAVÁ PÉČE O DÍTĚ	51
3.1 PODMÍNKY STŘÍDAVÉ PÉČE	51
3.2 DILEMATA STŘÍDAVÉ PÉČE.....	59
II PRAKTICKÁ ČÁST	68
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	69

4.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ CÍLE	69
4.2	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	70
4.3	STRATEGIE VÝZKUMU	71
4.4	TECHNIKA SBĚRU DAT	71
4.5	POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU	72
4.6	TVORBA DAT	73
4.7	POSTUP ANALÝZY.....	74
4.8	OTÁZKY K ROZHOVORŮM	77
4.9	ODPOVĚDI NA OTÁZKY	78
5	INTERPRETACE A PREZENTACE VÝSLEDKŮ.....	81
5.1	ROZHOVOR Č. 1 – RESPONDENTKA KRISTÝNA.....	81
5.1.1	Bezproblémové vztahy.....	82
1.	Souhlas obou rodičů.....	82
2.	Urovnané vztahy mezi rodiči	83
3.	Nový partner.....	83
5.1.2	Optimální prostředí	84
1.	Změny prostředí	84
5.1.3	Vhodná výchova.....	84
1.	Rozdílnost režimu a výchovných přístupů.....	84
5.1.4	Shrnutí.....	85
5.2	ROZHOVOR Č. 2 – RESPONDENTKA BOHDANA	85
5.2.1	Bezproblémové vztahy.....	86
1.	Souhlas obou rodičů.....	86
2.	Urovnané vztahy mezi rodiči	86
3.	Nový partner.....	86
5.2.2	Optimální prostředí	87
1.	Změny prostředí a škola	87
5.2.3	Vhodná výchova.....	87
1.	Rozdílnost režimu a výchovných přístupů.....	87
5.2.4	Shrnutí.....	87
5.3	ROZHOVOR Č. 3 – RESPONDENTKA EVA	88
5.3.1	Bezproblémové vztahy.....	88
1.	Souhlas obou rodičů.....	88
2.	Urovnané vztahy mezi rodiči	89
3.	Nový partner.....	89
5.3.2	Optimální prostředí	90
1.	Změny prostředí a škola	90
5.3.3	Vhodná výchova.....	90
1.	Rozdílnost režimu a výchovných přístupů.....	90
5.3.4	Shrnutí.....	90
5.4	SPOLEČNÁ TÉMATA	91
5.4.1	Souhlas obou rodičů.....	91
5.4.2	Změna prostředí a škola	92
5.4.3	Rozdílnost režimu a výchovných přístupů.....	93

5.4.4	Urovnané vztahy mezi rodiči	93
5.4.5	Nový partner.....	94
5.5	REFLEXE LIMITŮ VÝZKUMU.....	95
5.6	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	96
ZÁVĚR		97
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		98
SEZNAM TABULEK.....		100
SEZNAM OBRÁZKŮ		101
SEZNAM PŘÍLOH.....		102

ÚVOD

V diplomové práci jsme se zaměřili na problematiku střídavé péče o dítě, konkrétně na dilemata, která tuto formu péče provází. Zajímaly nás zkušenosti a názory rodičů, kteří střídavou péči po rozpadu rodiny zvolili a realizují ji, a to především dilemata, která z této formy péče o dítě vyvstávají. Střídavá péče je formou péče o děti v poslední době velmi diskutovanou a stále častěji rozvedenými rodiči volenou. Nová je tato možnost péče o děti nejen pro rodiče, ale i pro pracovníky odboru sociálně-právní ochrany dětí a pro soudce a advokáty, kteří zajišťují právní rámec dohody mezi rodiči, případně střídavou péči nařizují. Problematiku střídavé péče jsme si vybrali právě z toho důvodu, že vyvolává tolik diskuzí a rozdílných názorů. Pro někoho je nejlepší možnou formou péče o děti po rozvodu, jiní ji zase chápou pro děti a jejich vývoj jako příliš zátěžovou. Rozhodování je často složité, jednak z důvodu silného pocitu zodpovědnosti za zdravý vývoj dětí, jednak, a to bohužel častěji, z důvodu komplikované komunikace mezi rodiči, způsobené silnými negativními emocemi jejich rozchod provázejícími. Často chybí nejen chladná hlava, ale i dostatek informací a zkušeností, které by v rozhodování mohly pomoci.

Vzhledem k tomu, že v posledních letech stále narůstá počet rozvedených rodin s dětmi, je aktuálním tématem to, jakým způsobem bude péče o děti po rozpadu rodiny probíhat. V dřívější době byly děti téměř výlučně svěřovány do péče matky a styk s otcem probíhal nejčastěji formou víkendových návštěv. Se změnami v rozdělení rolí muže a ženy ve společnosti přišel i požadavek otců na větší možnost trávení času se svými dětmi a výraznější podílení se na jejich výchově. Ne vždy je však hlavním motivem zájem o čas trávený s dětmi. Neobvyklá není motivace k tomuto typu výchovy z důvodů finančních, kdy otec odmítá platit matce dětí výživné. A i toto je jednou z příčin vzniku dilemat a sporných otázek, které se v souvislosti se střídavou péčí objevují.

Cílem naší práce je zjistit, jaká konkrétní dilemata jsou s modelem péče o děti formou střídavé péče spojena. Jaké situace a jejich důsledky považují ti, kteří střídavou péči realizují nebo realizovali, za problematické. Co z toho, co na první pohled vypadá jako výhoda a plus, v konečném důsledku výhodou není, ale naopak přináší komplikace a rozporuplný pohled na věc. Co se osvědčilo a čeho by se naopak propříště vyvarovali. Co by doporučili a před čím by ostatní adepty střídavé péče varovali.

Práce je složena z části teoretické a části praktické. V teoretické části jsme se zaměřili na témata obecná s péčí o děti související. Rodinu a její historický vývoj, její význam

v současné společnosti. Dítě z hlediska jeho vývoje jak psychologického, tak i sociálního, který s rodinou a jejími vlivy úzce souvisí. Formy péče, které se v péči o dítě nabízejí. A samozřejmě informace o střídavé péči, které současná věda nabízí. V části praktické jsme oslovili respondenty z řad rodičů, kteří střídavou péči jako formu péče o své děti po rozpadu rodiny zvolili. Rodiče, kteří již mají s touto péčí osobní zkušenosti. Zjišťovali jsme, jak na střídavou péči po prožitých zkušenostech nahlíží. Jaká dilemata v ní spatřují a co by poradili rodičům, kteří tento způsob péče zvažují.

Byli bychom rádi, aby naše práce byla přínosná pro všechny, kteří se rozhodují, jak nejlépe uspořádat péči o své děti po rozpadu rodiny. Pokoušíme se je přivést k zamyšlení, zda právě pro jejich děti, je tato forma tou nejvhodnější. Zda jsou všichni zúčastnění schopni ve střídavé péči fungovat tak, aby byla přínosná pro zdravý vývoj dětí. A zda tento způsob péče může být cestou k celkové pohodě a pocitu spokojenosti všech, kterých se týká. Zprostředkováním zkušeností respondentů jim chceme nabídnout možnost vyvarovat se chybám a situacím, které jsou v této péči diskutabilní a které jsou považovány za problematické. Za adresáty výsledků našeho zkoumání považujeme i sociální pracovníky a psychology rodinných poraden a pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, kteří pomáhají rodičům a dětem s rozhodováním o tom, zda střídavou péči o děti zvolit.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA, FUNKCE RODINY

Tato kapitola vymezuje podle různých autorů rodinu z různých hledisek a zabývá se funkcemi rodiny.

1.1 Definice rodiny

Neexistuje jediná ani jednotná definice rodiny. Na rodinu a její význam existuje více pohledů. Uveďme alespoň dva z nich:

Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoliv mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd. (Kramer, 1980, str. 56)

Dle Možného (1990, s. 14): *Rodina je dnes vnímána současně v řádu světa ji obklopujícího jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikální hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět autenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality.*

Rodina byla a je jednou z nejdůležitějších částí společnosti. Je její stavební jednotkou a fungování každé rodiny ovlivňuje i fungování celospolečenské. Stejně tak ale společnost, její vývoj a změny v ní ovlivňují uspořádání a život rodiny. Jde o nejmenší společenskou skupinu, která spojuje jednotlivce. Tímto pojátkem mezi členy rodiny jsou kromě pokrevnosti také vazby ekonomické, sociální a především citové. Rodinu vnímáme jako tu základní, kterou tvoří muž, žena a děti, ale také rodinu širší, do které patří další členové jako babička, dědeček, strýc, teta, bratřenci, sestřenice a další. Rodinu můžeme rozlišovat také na rodinu, ve které jsme se narodili a vyrostli, učili se v ní vztahům a poznávali hlavní životní vzory a hodnoty. A rodinu, kterou sami v dospělosti zakládáme, ve které své hodnoty a návyky předáváme dál, svým dětem a vnoučatům. Rodina je základním činitelem vývoje člověka od narození až po smrt. Přesto se vědecká psychologie dlouho o lidského jedince zajímala bez většího zájmu o vliv prostředí, ve kterém žije. Důraz na vliv rodiny na psychický vývoj člověka začíná být kladen až v 70. letech minulého století. Do té doby se vývojová psychologie zaměřovala především na etapy vývoje psychických

procesů dítěte. Zaměření na rodinu bylo dříve doménou sociologů. Od 70. let však vzniká doslova exploze zájmu o rodinu. (Vágnerová 2012, s. 17, 18)

Pro většinu z nás je rodina samozřejmostí. A to i přes to, že v poslední době se čím dál častěji mluví o „krizi rodiny“, která přináší hrozbu blížícího se konce rodinných vazeb, na které jsme byli doposud zvyklí. Samozřejmost, s jakou přijímáme rodinu jako místo, ve kterém prožíváme svůj každodenní život, však neznamená, že jde o útvar přirozený, vzniklý jako důsledek přirozené lidské biologické a fyziologické stránky. Rodina je útvarem kulturním, je spojením kulturních hodnot společnosti se základní lidskou přirozeností. (Horský, Seligová, 1997, s. 5)

1.2 Funkce rodiny

Jak uvádí Kraus a Poláčková (2001, s. 79) *rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní. Rodina vždy fungovala jako prostředí umožňující péči o děti. Biologicky je významná jako seskupení zajišťující udržení lidstva. Je základní jednotkou každé společnosti. Člověka reprodukuje ale nejen jako živočicha, ale zajišťuje jeho začleňování do kultury a společnosti. (Matoušek, 2003, str. 9)*

Mezi hlavní funkce rodiny patří:

- **Biologicko – reprodukční funkce.** Tato funkce má význam pro celou společnost, ale i pro jednotlivce, kteří tuto funkci zajišťují. Dostatečné množství narozených dětí je nutným předpokladem úspěšného rozvoje společnosti. (Kraus, 2014, s. 81)

Existenci rodiny dochází také k regulaci sexuality ve společnosti. Porodnost a počet dětí má i sociálně-pedagogické souvislosti. Počet dětí ve společnosti vytváří požadavky na vznik vzdělávacích a zájmových a volnočasových institucí a přípravu dostatečného množství odborníků činnost těchto institucí zajišťujících. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 79)

Děti se v rodině učí i své sexuální roli. Podmínkou úspěchu v tomto směru je přítomnost dítětem kladně přijímaného rodičovského vzoru. Ať rodiče stejného pohlaví, tak toho opačného. (Matoušek, 2003, str. 9)

- **Sociálně – ekonomická funkce.** Každý z dospělých členů rodiny se výkonem svého povolání zapojuje do výrobní či nevýrobní sféry ekonomiky. Současně je každý spotřebitelem, který ovlivňuje fungování trhu. Tím se každá rodina stává důležitým prvkem ekonomického systému společnosti. Hmotný nedostatek rodiny způsobený například nezaměstnaností, je důsledkem poruchy ekonomické funkce. (Kraus, 2014, s. 81, 82)

Fungování rodiny provází rozhodování o využívání a přerozdělování hmotných a finančních prostředků. Rodina je v tomto autonomním systémem projevujícím prvky solidarity. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 80)

Rodina a její členové jsou tvůrci i spotřebiteli. Na jejich konání závisí fungování celé ekonomické i sociální části společnosti. Přispívají k tvorbě materiálních hodnot a zároveň jsou těmi, kteří svými potřebami tyto hodnoty využívají a mírou tohoto užívání určují, jaké hodnoty a v jaké míře je potřeba utvářet.

Ochranná funkce, která má za úkol zajišťovat životní potřeby všech členů rodiny, dětí i dospělých. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 80)

Rodina je prostředím, které každému jejímu členovi zajišťuje bezpečí, jistotu a ochranu.

- **Sociálně výchovná funkce.** Zde je, podle Krause (2014, s. 82, 83) rodina vnímána jako první sociální skupina, která dítě učí základním sociálním návykům a způsobům chování v dané společnosti obvyklým a očekávaným. Základním úkolem socializačního procesu zajišťovaného rodinou je příprava dětí pro vstup do samostatného života.

Dítě ve své rodině získává velké množství informací, vjemů a podnětů, které postupně zpracovává a přejímá podle míry svých schopností, vloh a s ohledem na své biologické a psychické potřeby. Srovnává se a se svými vzory, kterými jsou především rodiče a starší sourozenci a od nich se sociálně učí. Dítě v tomto socializačním procesu uplatňuje svá přání, zájmy, vůli a orientaci, není tudíž pouze pasivním prvkem, ale jeho součástí, která celý proces také ovlivňuje. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 81, 82)

Dle Matouška (2003, str. 9) je rodina prvním modelem společenského uspořádání, se kterým se dítě ve svém životě setkává. Rodina dítě směřuje k určitým hodnotám, je v ní vystavováno konfliktům, se kterými se učí vypořádat, a zároveň mu rodina

zajišťuje formu podpory. Formuje jeho vývoj a vztah k dalším lidem. Předává dítěti sociální dovednosti nezbytné pro jeho život v dospělosti.

Vliv rodiny na sociální vývoj dítěte je zásadní. Každý z členů rodiny se učí a přebírá její hodnoty, zvyklosti a postoje a předává je opět dál. To, co se dítě a každý další člen rodiny naučí, jej formuje a provází po celý jeho další život.

- **Rekreační, relaxační a zábavná funkce.** Pro členy rodiny jsou významné nejen její praktické funkce, ale důležité je také jejím prostřednictvím zajišťování rekreace, zábavy a relaxace. To má význam pro všechny členy rodiny, pro děti ale především. (Kraus, 2014, s. 83)
- **Emocionální funkce.** Tato funkce je pro všechny členy rodiny zásadní. Rodina jediná instituce, která dokáže vytvořit pro každého člověka tolik potřebné pocity lásky, podpory, jistoty a bezpečí. V tomto směru je funkce rodiny zcela nezastupitelná. (Kraus, 2014, s. 83)

Také Matoušek (2003, s. 9) uvádí, že podmínkou zdravého vývoje dětí, ať už tělesného či duševního, je jeho život ve stálé přítomnosti rodičů, kteří mají k dítěti hluboký citový vztah. Další podmínkou je domov zajišťující bezpečí a ochranu. Toto může dítěti zajistit pouze rodina.

Všechny zmiňované funkce rodiny jsou nezbytné pro vývoj jejich potomků a tím budování stabilního a pevného základu systému celé společnosti. Každá z funkcí rodiny má význam pro všechny její členy, ale i pro rozvoj společnosti, její fungování a stabilitu.

1.3 Vývoj rodiny v evropské historii

Minulost rodiny, jejího fungování a významu, který jí byl přičítán, má vliv na její současný stav. A to jak v tom, co přetrvalo, tak i v tom, co se v průběhu staletí změnilo. Navzdory změnám některé důležité prvky zůstávají, protože pro reprodukci společnosti je nezbytná vazba mezi generacemi a nějaký model jejího uspořádání. Kořeny rodiny můžeme sledovat již v klasických civilizacích Řecka a Říma a také ve společnostech keltských a germánských. V případě Říma jde především o vznik rodinného práva. (Goody, 2006, s. 11)

Propojenost rodiny s celou společností připomíná Matoušek (2003, s. 13), když říká: *Každá lidská kultura přizpůsobuje rodinu svým potřebám a tradicím.*

V historii není známa žádná společnost, ve které by rodina, ať už v jakékoliv formě, nebyla důležitá. V každé společnosti je poutům mezi matkou a dítětem a většinou i otcem a dítětem přikládán význam, a to z hlediska citového i právního. Ne všechny společnosti rodinným vztahům ale přikládají stejný význam. (Goody, 2006, s. 11, 12)

1.3.1 Pravěk

V době neolitu, kdy z důvodu oteplení klimatu, začali lidé žít na jednom místě a živit se pěstivostí a později i chovem zvířat, byla společnost postavena na ženských hodnotách. Ženský princip byl posvátný, ženy – kněžky, léčitelky a šamanky byly jeho nositelkami a hlavním projevem bylo mateřství, rození dětí a péče o ně. Hlavními činnostmi k zajištění obživy bylo pěstování plodin, jejich zpracování, výroba keramiky, předení, tkaní. Lov, kterého se účastnili jen muži, byl okrajovou záležitostí. S lovem byly spojeny mužské obřady bez účasti žen. Ostatních činností se muži účastnili společně se ženami. Mezi lidmi v této době nebyly společensky velké rozdíly, nevedly se války. Majetek se dědil z matky na dceru. S rozvojem řemesel, vojenství a obchodu a souběžně s rozdělením společnosti podle majetku se do popředí v rodině i společnosti dostávají muži. Začíná se zvyšovat počet obyvatel a také počet dětí na jednu rodinu. Matriarchát se přetransformoval na společnost patriarchální. (Matoušek, 2003, s. 24, 25)

1.3.2 Řecko a Řím

Ve starověku byla společnost organizována do širokých rodů, kdy rod byl spojován jedním společným mužským předkem a skládal se z několika rodin. Rod vedl král, který byl také hlavním soudcem, ale neměl hospodářské pravomoci. Společnost byla výhradně patriarchální, ale ženy měly větší volnost než v dobách pozdějších. Například venku se mohly pohybovat bez doprovodu. Ženy zajišťovaly všechny domácí práce, jen příprava masa byla činností výhradně mužskou jako připomenutí jejich lovecké minulosti. Mužům se tolerovaly konkubíny. Společnost v Řecku nařizovala mužům sňatky pod hrozbou trestu při neuposlechnutí. Sňatky se neuskutečňovaly z lásky ale pro zachování rodu zplozením mužského potomka. V případě ženiny nevěry či neplodnosti se muž mohl rozvést. Až po přidělení jména začalo být dítě považováno za plnohodnotné. Tolerovány byly potraty, regulace velikosti rodin byla prováděna také odkládáním dětí. Dítě bylo odloženo v košíku na veřejném místě, a buď zemřelo, nebo si z něj nálezce mohl vychovat otroka. (Matoušek, 2003, s. 26, 27)

V době starověkého Řecka byl v souvislosti s rodinou a rodinnými svazky přikládán značný význam věno. Ženy dostávaly podíl z tzv. manželského fondu rodičů. Proto v tomto období byly obvyklé i sňatky v rámci blízkého příbuzenstva, aby majetek zůstal v klanu. (Goody, 2006, s. 26)

V římské systému bylo věno určeno i k tomu, aby ženu ochránilo před ekonomickými následky rozvodu, které byly často fatální. Také v případě smrti manžela zajišťovalo věno podporu a částečnou ekonomickou nezávislost na příbuzenstvu. Věno znamenalo také to, že se novomanželé mohli odtrhnout od svých původních rodin a vytvořit samostatnou rodinnou jednotku. (Goody, 2006, s. 30)

V Římě docházelo k výchově dětí výsadně v domácnosti otce, k jehož rodině patřili. Neobvyklá nebyla ani povinnost matky přispívat na jejich výživu, pokud s nimi nežila. Zavedené ale bylo, že nemluvňata zůstávala po určitou dobu s matkou. Poté však výchova přecházela do rukou otce. (Goody, 2006, s. 30)

1.3.3 Křesťanství

Nástup křesťanství v mnohém radikálně změnil fungování evropské rodiny. Zvýšil se důraz na párovou rodinu. Církev zavedla nová pravidla pro manželství. Především šlo o zákaz sňatků blízkých příbuzných, a to nejen pokrevních, ale později i duchovních (např. kmotrovství, sňatek s manželovým bratrem, se sestrou zemřelé manželky apod.). Církev se tak snažila oslabit vazby klanů a rodiny, aby nemohly narušovat její moc nad obyvatelstvem a mohli odkazovat církvi své majetky. Rodinné rituály jako narození dětí, sňatky, úmrtí, vložené do rukou církve, jí dávaly obrovskou moc nad lidmi. Tuto moc představoval kostel a kněz. Zajímavé bylo také upřednostňování směřování rodu v ženské linii. Ženy žily déle a jako vdovy často odkazovaly své majetky církvi. V této době byla rodina a rodinné svazky motivovány především udržením majetku a plozením potomstva. Rodiny se snažily zachovávat své rodové linie a majetky. To se často provádělo prostřednictvím tzv. „strategií dědictví“. Zde šlo především o adopci v případě, kdy daná osoba neměla žádné potomky, konkubinát (v případě nemožnosti otěhotnění manželky), rozvod (s neplodnou manželkou), opakovaný sňatek. Je patrné, že uzavírání sňatků bylo v této době především z praktických důvodů. Ze stejného důvodu se církev snažila svými nařízeními obyvatelstvu „strategii narušovat“, aby majetky mohly snadněji padnout do rukou církve. (Goody, 2006, s. 39 - 45)

1.3.4 Středověká zřízení

V této době fungovala společnost na stavovském systému. Postavení jednotlivce v hierarchii společnosti významně ovlivňovalo model jeho rodiny a manželství. Elita a rolnictvo se chovali rozdílně. Příslušníci elity byly do sňatků tlačeni, a to často velmi brzy, z dynastických důvodů. V tomto směru rolnictvo mělo mnohem svobodnější volbu. Často fungovalo pravidlo, že nejstarší syn zůstával s rodiči a přebíral jejich majetek. Ostatní synové si museli najít nevěsty s věnem, nebo tzv. „žďářit“, tj. obdělávat novou půdu. Nebo si najít práci ve městech jako řemeslníci. Základem domácnosti je nukleární rodina. Nejstarší generace se obvykle uchylovala do tzv. výměnků a hospodářství přenechali mladým. Někdy byl tento odchod a vzdání se správy hospodářství spojen se sepsáním smlouvy mezi generacemi, která stanovovala, k jaké hmotné podpoře rodičů se potomci zavazují. (Goody, 2006, s. 70)

O tomto se také dozvídáme od Horského a Seligové (1997, s. 94), kteří uvádí, že rodina byla v evropském prostředí spojena s množstvím smluv. Prvotně šlo o smlouvu svatební, dále smlouvy zajišťující převody nemovitostí z hospodáře na zetě či syna a smlouvy, které určovali životní podmínky hospodáře či hospodyně, kteří od hospodářství odstoupili a pokračovali svůj život na vejminku. Bylo tedy obvyklé, že rodiče a děti se tak stávali vzájemnými smluvními stranami.

Také Matoušek (2003, s. 30, 31) se zmiňuje o tom, že středověká společnost byla výhradně společností zemědělskou a stavovskou. Nejvyšším stavem byla šlechta, dále šlo o duchovní, později i kupci a měšťané. Nejnižším stavem byli venkované, kteří se dále dělili na občany svobodné a poddané. Jednotlivé stavy měli svůj specifický životní styl, rozdílné zákony i rodinný život. Životní styl šlechty byl typický kultem statečnosti, víry a kultem platonického uctívání zbožňované dámy. O vhodnosti sňatků ale rozhodovaly dynastické a majetkové zájmy představitele rodiny. Stejně tak i měšťanstvo zakládání rodin podmiňovalo majetkovými zájmy, o nichž rozhodoval hlavní představitel rodu. Bez rodiny nemohl ve středověku jedinec existovat. Jeho příslušnost k rodině a feudálnímu pánovi byla pro přežití nezbytná. Na venkově se muži ženili brzy a rodina a její členové byli důležití především z důvodu rozdělení pracovních sil. Je běžné soužití více rodin, tří nebo více generační soužití se ale nevyskytovalo z důvodu nízkého věku dožití.

Dětství středověkého dítěte bylo velmi krátké. Přibližně v 8 letech začíná dítě pomáhat a plnohodnotně pracovat v zemědělství, nebo odchází z domova do učení. Jeho dětství

definitivně končí. Často dítě po odchodu z domu své rodiče již nikdy nevidělo z důvodu vysoké úmrtnosti, např. matek při porodu. (Matoušek, 2003, s. 32, 33)

Také Horský a Seligová (1997, s. 86) uvádějí, že na tehdejších venkově bylo pravidlem posílat děti do čelední služby, a to bez ohledu na to, jaké měla rodina sociální postavení. Služba dítěte na jiném statku byla brána jako nezbytné získávání zkušeností a příprava na samostatný život v dospělosti. Proto se v tehdejší službě objevovali kromě dětí podruhů, pro které byla služba jednou z možností zajištění rodiny, i děti sedláků, které k tomu nevedly žádné ekonomické důvody. Rozdíl se ovšem projevovaly v míře nezbytnosti nástupu do služby, tak i ve věku, kdy děti do služby odcházeli. Děti sedláků měli větší míru svobodné volby a doma u rodičů mohli zůstat mnohem déle, než děti z nemajetných rodin.

Nad dětstvím v této historické etapě se zamýšlí také Goody (2006, s. 71-79). Uvádí, že pojem dětství se začíná objevovat až v 16. století. Život dítěte začíná být více ceněn. Začala se snižovat úmrtnost dětí, do této doby velmi výrazná a rodiče si tak mohli začít dovolit dítě zahrnovat láskou a péčí bez neustálého strachu, že o ně přijdou.

Je možné se setkat s názory, že v důsledku tehdejší vysoké úmrtnosti malých dětí vznikala na naše dnešní zvyklosti neobvykle chladný přístup ke smrti dítěte a že citové pouto mezi rodiči a dětmi se začíná plně rozvíjet až se vznikem možnosti regulace porodnosti. Generalizování však není na místě. I když v tomto období lidé více ke smrti přistupovali jako ke spravedlnosti Boží, smrti dětí se i tehdy obávali a nenesli ji lehce. (Horský, Seligová, 1997, s. 86)

Společnost je výrazně patriarchální, pro ženy je typická podřízená role. V denních činnostech dochází k vysoké oddělenosti mužské a ženské role. Je zde patrná vysoká připoutanost k majetku (domy, hospodářství), jehož vlastnictví a udržování je nezbytné pro přežití celé rodiny. Rodina plní funkci nejen jako společenská jednotka, ale má i účel výrobní a výchovný. (Matoušek, 2003, s. 32)

1.3.5 Období reformace a protireformace

V tomto období dochází ohledně rodiny k řadě změn zavedených pravidel. Nastávají změny pravidel povolených sňatků. Mění se také postavení žen – snadnější přístup ke vzdělání prostřednictvím klášterů a jeptišek. Rozvod je nadále zakázán, ale manželství lze z přesně daných příčin (mužova impotence,...) anulovat. Praktikovaná byla také tzv.

rozluka, která vyžadovala vrácení věna. Po ní ovšem nebylo možné uzavřít další sňatek. (Goody, 2006, s. 83)

Dochází i ke změně tradiční odpovědnosti otců za péči o nemanželské děti. Odpovědnost mužů byla znevažována z důvodu ohrožení jejich legitimní rodiny. Nemanželské děti proto měly být vychovávány v sirotčincích. V protestantských zemích ale zodpovědnost těchto mužů zůstává zachována. Protestanti zastávali názor, že oba rodiče musí převzít zodpovědnost za své hříchy a že dítě patří k matce a ne do útulku. (Goody, 2006, s. 84)

Podle církevního práva v této době bylo možné nemanželské děti legitimovat pozdějším sňatkem jejich rodičů. Ovšem podle práva anglického zvykové toto nebylo možné. Dokonce mohlo dojít k tomu, že lidé žijící spolu mimo manželství byli exkomunikováni. (Goody, 2006, s. 90)

Změny zaznamenalo i postavení dětí. Jsou zavedeny přísné zákazy vraždění novorozenců, které bylo spojováno především s neprovdanými matkami. Ve Francii byl vydán zákon, podle kterého jsou matky povinny oznámit své těhotenství a odhalit jméno otce, který byl povinen dítě živit. Nesplnění této povinnosti mohlo být trestáno i trestem smrti. (Goody, 2006, s. 94)

V roce 1793 ve Francii zákon zrovnoprávňuje manželské a nemanželské děti ve smyslu stejného práva na dědictví. (Goody, 2006, s.96)

1.3.6 Vliv industrializace

Industrializace přináší velké změny v rozložení společnosti, což mělo opět vliv i na fungování rodin. Chudí rolníci a bezzemci odcházejí do měst. Zde s této skupiny vzniká proletariát – řadový zaměstnanci nově vznikajících manufaktur. Zemědělství ztrácí hlavní roli ve společnosti. Současně rozvoj obchodu, služeb a manufaktur znamená rozvoj buržoazie. Dochází k růstu tzv. střední třídy. Jejich způsob rodinného života a normy získávají stále větší význam. Na venkově ale zůstává tradiční rodinná struktura ale nadále beze změn. Také aristokracie si i nadále více méně zachovává navyké rodinné zvyklosti. Vliv aristokracie a pozemkové šlechty zaznamenává značná omezení. Industrializace dává jiný rozměr i vztahům rodičů a dětí v dělnické třídě. Děti získávají větší ekonomickou hodnotu, často musí těžce pracovat. Mužská práce již nepřináší takový příjem, který by rodinu uživil. Musí ji doplňovat i práce žen a dětí. (Goody, 2006, s. 139-141)

Také Matoušek (2003, s. 34) se zamýšlí nad fungováním rodiny v době industrializace, když uvádí, že v období industrializace je typický přesun práce z rodiny do továrny a s ním spojené i stěhování obyvatelstva z venkova do měst. V továrnách začínají pracovat i ženy a domácí práce se tak pro ženy stávají přítěží. Vliv na to mělo i zavedení povinné školní docházky, které odvedlo děti, které dříve doma pomáhaly a do chodu rodiny byly zapojené, na část dne z domu. Domácí činnosti nemají na trhu hodnotu. Bohužel tak dochází i k oddělování člověka od vnímání přirozeného přírodního koloběhu, které bylo s životem na venkově nerozlučně spojené. Žena má na trhu práce z důvodu menší výkonnosti a zatíženosti rodinou, menší hodnotu než muž. Větší zatížení žen vedlo ke vzniku aktivit na podporu zrovnoprávnění a také k většímu napětí v rodinách. Muž přestává být jediným živitelem rodiny, jeho výsadní postavení v rodině začíná klesat.

Naopak v kruzích buržoazie i u zámožnější členů dělnictva začíná vznikat trend pojetí otce jako jediného živitele rodiny. Ten umožňují vysoké platy v továrnách i vymizení tradičních ženských prací. Ženám je v této době umožněno věnovat se pouze práci v domácnosti. Jejich hlavní náplní je výchova dětí a dohled na jejich školní vzdělání. (Goody, 2006, s. 143)

Důvodem sňatku začíná být výhradně přání snoubenců žít společně. Sňatky přestaly být ovlivňovány přáním a motivací rodičů, jejich souhlas začíná být pouze formální. (Matoušek, 2003, s. 34)

Nezávislé příjmy z práce přispěli mladší generaci uvolnit se z rodičovské kontroly. Mezi generacemi v dělnické třídě nedochází k předávání majetků. Mění se forma pomoci ze strany rodičů především na vzdělávání nebo koupi domu. Tato změna přináší i uvolnění dohledu rodičů nad sňatky. Volnost výběru partnera také přináší možnost ukončení manželství. Také ekonomická nezávislost na rodině a předcích přináší větší volnost vztahů. (Goody, 2006, s. 146)

1.4 Rodina dnes

Moderní doba osvobodila lidi a jejich rodiny od závislosti na církvi a vrchnosti. Posílila význam rodiny ve smyslu útočiště a ochrany před okolním světem. Umožňuje vytváření vztahu k trvalým hodnotám a čerpání jistoty a stability z nich. V dnešní konzumní roztěkané době je toto obzvlášť důležité a stále více nabývá na významu. Vzdělání se stává hodnotou, která nahradila význam rodinou předávaných hodnot majetkových. Jako

protiváha tlaku masových médií je rodina zprostředkovatelem svébytných a tradičních kulturních hodnot. (Matoušek, 2003, s. 35)

Dle Heluse (2009, s. 71, 72) v posledních šedesáti letech rodina prošla třemi fázemi proměny:

První fáze proběhla v období po druhé světové válce. Po selhání všech jistot a v podmínkách poválečné bídy vstupuje rodina do popředí. Dochází k semknutí manželů a dětí v silné vzájemné lásce a důvěře. Je zde patrný silný respekt k rodině jako k jedinému základu jistot. Zvyšuje se porodnost a děti jsou chápány jako naděje pro budoucnost.

Druhá fáze začíná v polovině šedesátých let. Přináší vystřízlivění z opojení hodnotami rodiny v období předchozím. Otevírají se nové možnosti, lidem se začíná dařit dobře. Rodina již není jediným smyslem člověka, naopak se může stát i brzdou v jeho směřování. Zvyšují se nároky na pracovní kariéru, cestování, kvalitní bydlení. To vše přináší větší finanční zátěž pro rodiny. Proto začíná klesat porodnost, rodina a děti přestávají být pro mnohé prioritou.

V osmdesátých letech nastupuje **3. fáze** označovaná jako „postmoderní rodina“. Rodina funguje a bude fungovat i nadále, ale přestává být jedinou možností. Zvyšuje se rozvodovost, tradiční rodinné svazky přestávají být normou, stále častěji vznikají nesezdané svazky. Zvyšuje se počet rodin bez otce, vzniká problém s identifikací se chlapců s mužským vzorem.

Fungování a postavení dnešní rodiny mimo jiné významně ovlivnily socialistické režimy v některých evropských státech. *Jak tyto režimy ovlivnily rodinu? Rázně odsunuly stranou náboženská omezení, umožnily rozvod a interrupce, snížily porodnost, zvýšily zaměstnanost, vzdělanost a obecně pracovní příležitosti pro ženy, zajistily kolektivní péči o jejich děti ve škole i mimo ni.* (Goody, 2006, s. 168)

Podle Matouška (2003, s. 35) jsou pro rodinu současnosti typické tyto trendy:

- Odkládání sňatků a rození dětí a později.
- Větší množství rodin založených neformálně bez oficiálního sňatku.
- Nárůst rozvodovosti.
- Snižování ochoty po rozvodu vstupovat do nových svazků a mít další děti.
- Snižování počtu dětí v rodinách.
- Prodloužení doby kdy děti žijí společně s rodiči.

Příčinou je zvyšující se individualismus – prosazování zájmů vlastních nad zájmy rodinnými.

Velké změny do rodinného života přineslo stále častější zaměstnávání žen. Porody a péče o děti a domácnost se těžko kombinují s prací mimo domov. Ženy často řeší vnitřní rozpor, zda upřednostnit jedno na úkor druhého, hledají rovnováhu mezi těmito dvěma světy. I to je příčinou snížení porodnosti, dnešní rodiny mají obvykle maximálně dvě děti, často se uchylují i k jedináčkům nebo volí život bez dětí. Muži se snaží pomáhat, ale i tak je většina péče o děti zajišťována ženami. Proto musí často pracovní kariéru přerušovat. Také zaměstnavatelé častěji upřednostňují muže, ženy jsou na stejné pozici často oceněny méně než muži, protože se předpokládá menší možnost aktivit a vytíženosti. (Goody, 2006, s. 178)

I Matoušek (2003, s. 41) se zamýšlí nad rozdělením rolí mužů a žen. Rodina dnes většinou nevystačí s jediným platem. Proto jsou pro rodinu typické zaměstnané ženy. Žena je tak přetížena snahou o splnění požadavků rodiny i požadavků pracovních. Sladění těchto dvou sfér klade na ženu i pohodu v rodině velký tlak. Muž je většinou v práci o něco více vytížený, má větší zodpovědnost a vyšší plat. Proto od ženy očekává zajištění rodinných záležitostí tak jako bylo dříve zvykem. Žena od muže zase vzhledem ke své pracovní zátěži očekává pomoc v domácnosti a citovou podporu.

Počet zaměstnaných žen se zvýšil také v důsledku rozvodů, u svobodných matek či v nesezdaných soužitích. Zvyšující se ekonomická nezávislost žen zase naopak způsobuje nárůst počtu rozvodů, protože ženy přestávají být na muže odkázané a v případě nespokojenosti s partnerským životem, odcházejí. Velký vliv má na tuto situaci i existence státní podpory. Pro ženy tak není rozvod přípustný pouze v případě, že si najdou nového partnera, který je zajistí. Z výdělků své práce, za příspěví státní podpory a povinného příspěvku na děti od otce mohou zůstat žít samostatně, i když tato situace není jednoduchá. Toto se samozřejmě netýká pouze žen, ale všech osamělých rodičů (i když mužů se v těchto případech vyskytuje výrazně méně než žen). (Goody, 2006, s. 180)

Podle Matouška (2003, s. 18), je muž svým přirozeným založením lépe vybaven pro zajištění rodiny a její ochranu. Žena má zase větší dispozice k tomu, aby se zaobírala vnitřními záležitostmi rodiny. Ještě donedávna tyto vrozené předpoklady poměrně striktně vymezovaly činnosti, kterými se muži a ženy podílely na fungování jejich rodin. V moderní společnosti dochází k výraznému prolínání mužských a ženských rolí. To vše

klade na obě pohlaví vyšší nároky, pro které nemají vždy zcela předpoklady. U mužů se předpokládá větší podíl se na domácích pracích, na péči o děti a celkově větší zájem o rodinu, než bylo dříve zvykem. Ženy jsou zase společností směřovány k větším výkonům, nezávislosti, sebezprosažení a větší odolnosti vůči stresu. Tím dochází k modifikaci původní přirozené výbavy mužů a žen. Naštěstí tato modifikace nemůže být nikdy stoprocentní a to zachraňuje společnost před sebezničením. Dle Matouška je přínosnější pro rodinu i společnost přirozeného založení a vrozených dispozic žen a mužů využívat, než je potlačovat a transformovat.

Pro dnešní dobu je typická i menší pomoc napříč generacemi. Dříve bylo obvyklé, že rodiče pomáhali dětem například i v případech kdy došlo k rozvodu jejich manželství. Dnes již tato pomoc není nezbytná. Stejně tak zase staří očekávají menší pomoc od mladých. Příčinou je pomoc od státu formou státních podpor, ale i cenění si vlastní nezávislosti u obou stran. (Goody, 2006, s. 181)

Myslíme si ale, že aktuálně je společnost nucena toto přehodnotit. Stále se zvyšující věk dožití, bohužel ne s dostatečnou mírou soběstačnosti, a omezené možnosti státu se o staré lidi postarat, nutí rodiny k tomu, aby se opět semknuly a vrátily se ke vzájemné pomoci a podpoře.

Stále častější rozpady manželství mají velký vliv na mezilidské vztahy, a to mezi bývalými manželi, ale především mezi rodiči a dětmi. Dochází také ke změnám v majetkových vztazích. Nestabilita manželství vede k tomu, že rodiče mají obavy z předání majetku dětem, které vstupují do manželství. Tyto převody nyní obvykle nechávají až na dobu, kdy jsou na konci svého života. Dalším jevem současného života rodiny je i neochota dospělých dětí žít společně se svými rodiči a naopak. Převládá zde neochota vracet se k rodičům v pozdější fázi života, či pokud nastane situace, která by takový postup vyžadovala (zdravotní problémy, sociální problémy...). Novinkou dnešní doby je i množství osamělých rodičů. Zde není příčinou pouze rozvod, nebo úmrtí jednoho z partnerů. Stále častěji se objevují homosexuální a lesbičtí rodiče. Jde o alternativní formu rodiny, která se začíná prosazovat i proto, že společnost změnila k těmto lidem postoj. Nejsou již terčem odsuzování a posměchu, jak tomu bylo dříve. (Goody, 2006, s. 182-188)

Výše uvedený autor (2006, s. 192) také říká: *Dnes je sice ve společnosti více osamělých rodičů než dříve, tento trend však nelze považovat za signál „zániku rodiny“, jak hlásají někteří novináři, neboť jednotlivci často unikají z jednoho vztahu, aby vzápětí vstoupili do*

jiného. Samozřejmě existuje řada důvodů, proč k tomu dochází: potřeba lidské společnosti, dělba práce, nižší finanční náklady, sex, společenská očekávání a nároky. Ale párový život přetrvává.

Dnešní moderní rodina postupně ztrácí tradiční formu a význam. Ženy se staly samostatnějšími a rovnoprávnějšími, je na ně kladen stejný tlak, co se pracovních výkonů týká, jako na muže. Klasický model matky pečovatelky a otce živitele se tak postupně vytrácí. Muži a ženy zvyklí na zažité role, jsou ztraceni a často netuší, jak se ke vzájemnému fungování postavit. To je také jednou z příčin vysoké rozvodovosti a rozpadu rodin. Vznikají tak nové formy soužití, jako nesezdané páry, nové rodiny poskládané z rozpadnuvších se rodin, rodiny osamělých rodičů s dětmi, rodiny homosexuální a lesbické. Novým trendem poslední doby je také tzv. střídavá péče, kdy dítě žije střídavě u matky a otce. Tato variabilita dává velkou míru svobody, je však otázkou, jaký vliv bude mít na psychický a sociální vývoj dětí a následně celé společnosti. Děti často nemají správné ženské a mužské vzory. Chybí jim stabilita, ukotvenost, řád a hranice. Povede to k větší touze po jistotách a tradicích a k návratu k pevné rodině...?

Zajímavý je také pohled na rodinu z hlediska rozdělení rolí. Z hlubší historie je známé dominantní postavení ženy v rodině – matriarchát, který v některých společenstvích funguje dodnes. Ten byl později na dlouhou dobu vystřídán patriarchátem, kdy vůdčí postavou rodiny byl muž. Muž byl živitelem rodiny a díky ekonomické nadvládě rozhodoval a rodinu řídil. Žena byla na muži zcela závislá a jemu podřízená. Dnes není rozdělení rolí společensky jednoznačně dané. Existují rodiny fungující v klasickém modelu dominantního živitele a ženy pečovatelky a hospodyně. Stejně tak se vyskytují i rodiny, kde dominantní a ekonomicky silnější je žena, a muž zajišťuje péči o děti a domácnost. Někde se role střídají podle momentální situace. Nejčastější je ale asi model rovnoprávný, kdy muž i žena se o povinnosti a financování dělí podle možností každého z nich a rozhodování obou je rovnocenné.

Rodina se změnila i co se týká počtu dětí. Dřívější velké počty dětí v rodinách se snížily na nejobvyklejší počet dětí dvou. Stále častěji se vyskytují i rodiny s jedináčkem. Důvody spatřujeme v ekonomických možnostech rodin, ve větších možnostech realizace a celkově vyšších nárocích na životní komfort. Určitě k tomu přispělo i užívání antikoncepce. Mladí lidé mají dnes mnohem více možností, než dříve. Mohou studovat, cestovat, budovat kariéru. Proto zakládání rodiny odkládají až do pozdějšího věku, než bylo obvyklé dříve. I to je často příčinou malého počtu dětí v rodinách.

Dalším znakem fungování současné rodiny je generační oddělenost. Dříve žily generace společně, pomáhali si navzájem a podporovali se. Babička a dědeček pomáhali mladým s vnučaty, mladí zase starší generaci s tím, co již sami nezvládali. Staří rodiče zůstávali žít s mladými, a ti je dochovali až do jejich smrti. Dnešní pracovní vyčerpání mladých, nutnost zajistit si bydlení, i sklony celé společnosti k individualismu vedou k tomu, že staří lidé dožívají často osamělí v zařízeních pro seniory, kde je citlivý a osobní přístup spíše výjimkou. Zvyšující se věk dožití a tím nárůst počtu starých lidí neschopných se sami o sebe postarat a souběžně nedostatek možností zajistit péči jinak než rodinou, nutí společnost tuto situaci přehodnotit a řešit. Je snaha o návrat k sounáležitosti rodin a péči o staré a nemocné doma ve svém prostředí.

Jak zmiňuje Matoušek (2003, s. 39) je podle předpovědí futurologů předpokládán vznik nových typů rodin. Jde například o:

- Rodiny složené z jednoho rodiče a jednoho dítěte, kde by čím dál častěji mohlo jít i o muže.
- Rodiny homosexuálních partnerů, kdy jeden z nich je biologickým rodičem.
- Rodiny s několika dětmi z různých manželství.
- Rodiny, kde se o děti budou starat prarodiče a rodiče budou zcela vyčerpáni prací.
- Rodiny třígenerační, kdy každou generaci bude zastupovat pouze jeden člen, apod.

Tento trend a nárůst těchto typů rodin jsou patrné již v dnešní době.

Pro rodinu v minulosti byla typická hierarchie, kdy hlavou rodiny byl muž, hned po něm následovala žena a následně děti podle pořadí narození. Tento trend se změnil ke snaze o rovnocenný vztah muže a ženy vytvářející harmonické fungování rodiny, ve které jsou respektovány individuální specifika každého z jejích členů. Naštěstí se opět začínají zohledňovat a využívat psychické předpoklady mužů a žen. Za ideální je považováno a nejčastěji realizováno samostatné bydlení nukleární rodiny s tím, že s ostatními členy rodiny rozšířené se navštěvují a udržují kontakt z odstupem. (Matoušek 2003, s. 47)

Doufejme, že rodina, vztahy v ní, podpora a sounáležitost jsou hodnotami, na jejichž význam naše společnost neztratí důraz, ale naopak se k nim začne vracet a upřednostňovat je před hodnotami materiálními a ekonomickými.

1.5 Vliv rodiny na dítě a jeho vývoj

Vývoj dítěte je významný a složitý proces, který je ovlivňován mnoha činiteli. Hlavním z nich je rodina jako základní a první společenská skupina, se kterou se dítě ve svém životě setkává. V této kapitole jsme se zaměřili na popsání významu rodiny pro dítě a jeho vývoj obecně a v jednotlivých etapách jeho života.

1.5.1 Vliv rodiny na vývoj dítěte obecně

Rodina jako nejvýznamnější sociální skupina zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Její členové se vzájemně ovlivňují, musí se přizpůsobovat. Např. chování otce k dítěti je ovlivňováno kvalitou vztahu obou rodičů a chováním matky k dítěti. Rodina je pro dítě zprostředkovatelem zkušeností. Poznatky, které z vlastní rodiny získá, ovlivní to, jak bude chápat další informace a také jak na ně bude schopno reagovat. Informace získané z rodiny dítě zobecňuje a předpokládá, že stejně funguje i okolní svět. V rodině si dítě osvojí vzorce chování, které byly v tomto prostředí vyžadovány nebo se ukázaly jako účelné. Naučí se, jakým způsobem projevovat své pocity a názory, případně i to, jak je neprojevovat. (Vágnerová, 2012, s. 18)

Matoušek (2003, s. 9) v našem kulturním prostředí význam rodiny vidí v tom, jaký vliv má péče rodičů na utváření a formování osobnosti dítěte. Rodina a rodinné prostředí, ve kterém člověk vyrůstá, ovlivňuje i jeho duševní rovnováhu v dospělosti.

Jak říká Vágnerová (2012, s. 18, 12), rodina je prostředím, které by mělo sloužit jako zdroj bezpečí, jistoty a jako citové zázemí. Velmi důležitá pro dítě a jeho vývoj je potřeba pozitivní akceptace. Rodina vytváří u dítěte základní postoje ke světu, otevřenost, míru důvěry a schopnost uplatnění se ve společnosti. Ve vzájemné interakci jsou všichni členové rodiny. Např. chování matky k synovi ovlivňuje výběr budoucí partnerky, vztah rodičů vytváří model pro utváření vlastního partnerského vztahu. Rodina dítěti zprostředkovává rozličné informace a učí jej, jak na životní situace reagovat. Dítě si pod vlivem rodiny osvojí určité sociální chování, naučí se způsobu komunikace, jak projevovat emoce a vytváří si systém hodnot. Rodina dítě ovlivňuje sociálně i biologicky. Určuje, jaké schopnosti a dovednosti jsou hodnotné, co je a co není důležité. Učí je návyky a postupy, které bude nadále využívat při svém fungování ve společnosti. Buduje v dítěti pocit sebedůvěry a sebeúcty, nebo naopak může důvěru v sebe oslabovat - v případě rodin disfunkčních.

Vágnerová (2012, s. 19) se také zamýšlí nad vzájemným ovlivňováním se uvnitř rodiny, když říká, že významný je úhel a míra vlivu jednotlivých členů rodiny. Nejvýznamnějším je vliv rodičů, kteří jsou v raném dětství přijímáni jako hlavní vzor dítěte. Velký vliv na vývoj dítěte, jeho pohled na svět i vnímání sebe sama, mají sourozenci. Tzv. sourozenecké konstelace vytvářejí vklad do psychiky dítěte na celý další život. Pořadí narození dítěte a jeho pohlaví jsou činiteli, kteří ovlivňují míru jeho průbojnosti, přizpůsobivosti či sebehodnocení, sklony k individualismu či k týmovému přístupu k lidem, míru extroverze nebo introverze.

Také podle Heluse (2009, s. 71) uvažujeme-li o dítěti, musíme vždy uvažovat i o rodině, ve které vyrůstá. Velký vliv na vývoj dítěte je vždy kladen na vztah s matkou. V tomto smyslu je ale významné i to, jak dítě společně s matkou fungují jako členové celé rodiny. Rodiny jako domova, ve kterém je i otec a která je prostředím důvěry, vzájemné opory a jistoty.

Chvála a Trapková (2008, s. 171) ale připomínají, že: *Poválečný vývoj přinesl objevy a zdůrazňování mateřské funkce pro zdravý vývoj dítěte, ale jaksi se pozapomnělo na význam té druhé, otcovské. Proto se jí tolik věnujeme, abychom upozorňovali na porušenou rovnováhu. Matka může být jen do té míry dobrou matkou, do jaké míry jsou naplněné také otcovské funkce.*

Na vývoj dítěte musí mít vliv oba rodiče v rovnováze. Pokud je to možné, je důležité, aby se dítě setkávalo s oběma, aby měli oba vliv na jeho výchovu a dítě mohlo čerpat z obou – ze vzoru mužského i vzoru ženského.

Základní charakteristiky rodiny, jako její stabilita, míra soudržnosti, otevřenosti a adaptability, i míra její integrace do širšího společenství, jsou z hlediska možného působení na psychický vývoj dětí velmi významné. Mnohdy jsou ještě důležitější než materiální či vzdělanostní úroveň rodiny. Dítě se zde učí vnímat a rozlišovat citové aspekty rodinných vztahů (vřelost a sílu vazby) a chápat způsob jejich fungování, tj. míru předvídatelnosti. (Vágnerová, 2012, s. 19)

1.5.2 Vliv rodiny na dítě v předškolním věku

V předškolním věku jsou rodiče pro dítě důležitou emoční autoritou. Považuje je za téměř všemocné, věří, že si rodiče umí poradit naprosto s každou situací. To mu dává pocit naprosté jistoty a bezpečí. Tuto představu s narůstajícím věkem a pod vlivem zkušeností děti samozřejmě postupně upravují. Zatím jsou však pro ně rodiče vzorem, se kterým se

ztotožňují a zcela nekriticky přijímají veškeré rodičovské názory a postoje. (Vágnerová, 2012, s. 225)

Vágnerová (2012, s. 226) k potřebě dětských vzorů uvádí také, že předškolní děti svou potřebu být jako rodič uspokojují především formou hry, ve které mohou získat a prožít roli dospělého, kterému se chtějí podobat. Prozatím jim jinak všichni připomínají, že jsou děti a proto nemohou dělat vše jako dospělí. Děti si hrou zkoušejí různé role dospělých, učí se je a snaží alespoň tímto symbolickým způsobem zvládnout. Je to jedna z variant sociálního učení. (Vágnerová, 2012, s. 226)

I Helus (2009, s. 242) píše o tom, že v období před nástupem do školy je dítě samozřejmě stále pod velkým vlivem své rodiny a rodina má pro ně nezastupitelný význam. Připomíná ale, že na významu začínají nabývat další vztahy mimo rodinu – kamarádství a vztahy s vrstevníky. Působení rodičů na harmonické vztahy mezi dětmi má velký význam a přináší pozitivní důsledky do jeho dalšího života.

V předškolním věku se mění u dítěte také pohled na jednotlivé členy rodiny a chápání jejich pozic. Dítě chce vyrůst, ale tak, aby zázemí v rodině a přístup rodičů k němu zůstaly nezměněné. (Vágnerová, 2012, s. 226)

Změnu v předškolním období vidí Helus (2009, s. 243) v tom, že dítě začíná být pro rodiče partnerem rozhovorů a diskuzí. Rádo diskutuje, vyjadřuje svůj názor, ptá se a stále častěji se staví do pozice, že ví něco lépe než o ni. To u osob, které je milují, vyvolává sympatie, které u dětí povzbuzuje jejich další iniciativu a sebedůvěru.

Vágnerová (2012, s. 227, 228) se zamýšlí nad významem každého z rodičů pro dítě v tomto období jejich vývoje. S předškolními dětmi tráví matka více času než otec. Zajišťuje jejich každodenní potřeby, realizuje s nimi většinu činností. S dětmi i více mluví než otec, a komunikace má více emoční charakter než u otce. V předškolním věku je vztah s matkou silným zdrojem jistoty a bezpečí. Dítě se v tomto věku ale z této těsné vazby postupně odpoutává. Otec většinou nechává převážnou část výchovy na matce. Je pro dítě vzácnější, méně s dětmi mluví, komunikace bývá více direktivní a stává se pro dítě spíše prostředníkem pro spojení s vnějším světem a při získávání nových zkušeností. Chování otce k dítěti ovlivňuje to, jaký je partnerský život matky a otce. To přístup otce k dítěti ovlivňuje silněji, než je tomu v případě matky. Role otce není tak silně vymezena jako role matky. Jeho chování a přístup k dítěti je významně ovlivňován rodinnými zvyklostmi,

požadavky matky na míru angažovanosti otce v péči o dítě a pozitivitou rodinného klimatu. Vliv rodiny na dítě ve školním věku

1.5.3 Vliv rodiny na dítě v době nástupu do školy

Jak připomíná Helus (2009, s. 225), je nástup do školy pro dítě a celou jeho rodinu zlomovou událostí. Dítě se dostává na mezník mezi dvěma fázemi svého života. Končí období hraní a zábavy bez povinností. Začínají na ně být kladeny větší nároky, vyžaduje se větší zodpovědnost.

Dítě školního věku považuje za samozřejmost, že patří ke své rodině, která funguje jako jeho zázemí emoční i jako opora jeho prestiže. Prostřednictvím rodiny jsou stále uspokojovány veškeré jeho potřeby. Vztahy mezi dítětem a rodiči jsou stále velmi silné. Dítěti v tomto věku se mění způsob myšlení a chápání, dovede lépe odhadnout a pochopit postoje rodičů a v rodinných vztazích se lépe orientuje. Pro společné soužití v rodině je také prospěšné to, že dítě umí lépe ovládat emoce a chování. S dětmi v tomto období se dá proto snadněji domlouvat a jsou tak lepšími partnery. I v tomto období jsou pro dítě důležité rodinné rituály, rodinná historie a společné zážitky. To vše dává dítěti pocit jistoty a stability. Tvoří se tak pocit vzájemnosti, soužití s rodinou je jedinečné a smysluplné.

Sdílení života a trvalá přítomnost rodičů, kteří mají o dítě zájem a jsou mu k dispozici, když to potřebuje, je nejdůležitější podmínkou funkčního vztahu. (Vágnerová 2012, s. 314, 315)

Dále Vágnerová (2012, s. 314) uvádí, že rodiče a rodina uspokojují řadu psychických potřeb dítěte ve školním věku. Tyto potřeby vyjmenovává:

- Rodiče jsou pro dítě vzorem určitého způsobu chování a tím přispívají k naplnění potřeby učení, které bude mít pro dítě smysl. Probíhá zde učení nápodobou, kdy rodič je pro dítě modelem nebo i ideálem, kterému se touží přiblížit. Kromě tohoto nepřímého ovlivňování nápodobou mají rodiče, co se školy týká, i vliv přímý. Jde především o jejich rozhodování o tom, do jaké školy bude dítě chodit, co se bude učit. V tomto období jsou, a to především v období mladšího školního věku, nespornou autoritou, jejíž rozhodnutí dítě přijímá bez výhrad. Někdy ovšem toto rozhodování může způsobit i škody, například pokud rodiče pod vlivem vlastních ambicí vyberou školu, pro kterou dítě nemá předpoklady.
- Velký význam v tomto období má rodič jako zdroj emoční opory. Rodina znamená pro dítě jistotu, zázemí, pomoc a oporu v situacích, které vnímá jako zátěžové a se

kterými si samo nedokáže nebo netroufá poradit. V tomto věku si ještě myslí a přeje, aby tomu tak bylo natrvalo. Hodnoty, zásady a normy rodiny a jejich spolehlivost a souvztažnost s vnějším světem jsou základem pro rozvoj osobnosti dítěte.

- Rodiče mají v tomto období také vliv na potřebu seberealizace dítěte. Toto ovlivňují jednak výběrem aktivit dítěte, ale také, a to především, svým hodnocením. Pokud dítěti stanoví příliš vysoké cíle, nebo dávají najevo nespokojenost s jeho počínáním, může dítě získat pocit nedostatečnosti či neúspěšnosti. Naopak zase v případě přehnaného a neopodstatněného vyzdvihování schopností dítěte mohou vytvořit pocity falešného sebevědomí.
- Dalším působením na školáka je rodič jako model chování pro budoucnost. Rodič je vzorem dospělého chování, které dítě akceptuje a hodlá napodobovat. Nástup dítěte do školy silně ovlivní rodinné vztahy. Role školáka může mít vliv na jeho postavení v rodině. Zvyšují se očekávání ze strany rodičů i ze strany dítěte. Na dítě jsou kladeny vyšší nároky a stejně tak i na přístup a organizaci času rodičů. Dítě již nedělá jen to, co ho baví, ale má své povinnosti. Rodiče se o jejich plnění více zajímají, protože si uvědomují důležitost jejich plnění. Příprava do školy může být často zdrojem napětí a konfliktů, ale zároveň při jejich zdárném zvládnutí posiluje rodinnou soudržnost.

K docházce na druhém stupni základní školy se vyjádřil Helus (2009, s.252) který říká, že střední školní věk, tj. období na druhém stupni školní docházky, je opět zlomovým obdobím v životě dítěte. Dochází k odcizování dítěte od rodičů. Děti jsou přecitlivělé na situace, které vnímají jako ponižující, urážlivé či nerespektující. Začínají hledat své místo v kolektivu, v životě. Je důležité, aby i v tomto období zůstalo rodinné prostředí pro dítě útočištěm, ve kterém mohou najít porozumění, pomoc a pochopení.

1.5.4 Vliv rodiny v období adolescence

Dalším obdobím, které je zatěžkávací zkouškou pro dítě i celou rodinu, je období dospívání. Jak píše Vágnerová (2012, s. 399), proměny jsou závislé i na vztazích s rodiči, na tom, jak rodina dokáže reagovat na potřeby dospívajícího. Problémy vznikají především z rozporu mezi potřebami větší autonomie dospívajícího a sklonem rodičů kontrolovat a do všeho zasahovat.

Také Helus (2009, s. 199) zmiňuje, že v období adolescence má rodina pro dítě velký význam. V období, kterému se říká i krize dospívání, se dítě snaží vymanit z těsné vazby na rodiče. Adolescent je vůči rodičům velmi kritický a podrážděný. Zároveň mu ale nepřestává záležet na jejich vzájemném vztahu a lásce k němu. Proto pevnost rodiny a vyrovnaný přístup rodičů je pro něj a jeho další vývoj velmi důležitý.

V rodině se v tomto období proměňují vzájemné vztahy. Mění se postavení jednotlivých členů rodiny a hledá se nová rovnováha. V této životní fázi se dospívající chtějí emancipovat od rodičovského vlivu. Chtějí se sami rozhodovat, potřebují větší volnost, ale zároveň oporu. Proto je velmi významné a současně obtížné hledat rovnováhu mezi připoutáním a postupným osamostatňováním. A to jak pro dospívajícího, tak i pro rodiče. Stěžejní v tomto období je zachování oboustranné důvěry, poskytnutí svobody souběžně s oporou a jistotou rodinného zázemí. Dochází k proměně citové vazby k rodičům. Dětská závislost je nahrazována zralejším a vyrovnanějším vztahem. Dochází ke snížení závislosti na emoční podpoře rodičů a tím k umožnění vytváření nových vazeb především s vrstevníky. Významný je také nárůst samostatnosti myšlení. Dospívající přestává přijímat názory dospělých jako bezvýhradně platné. Může dojít také k programovému odmítání všeho, co dospělí řeknou. Tvoří si tak prostor pro hledání a prosazování názorů vlastních. Typické je i zkrácení času, který dospívající tráví společně s rodiči. Dochází k tzv. deidealizaci. Rodič je vnímán realističtěji, často až silně kriticky. Dospívající zjistili, že rodiče nejsou všemocní, uvědomují si jejich nedostatky. Rodiče v očích adolescenta ztrácejí výsadní postavení. Dovedou je však i ocenit. V tomto období u rodičů nejvíce oceňují upřímnost a spolehlivost, věrnost svým zásadám a svým přesvědčením. Nemají rádi vynucování intimností a přehnané narušování osobní intimity. Rodiče potřebují zachovat svou autoritu v zájmu fungování věci, v tomto období je to však často obtížné. Vztah s rodičem stejného pohlaví může být v době dospívání napjatější, většinou ale pouze dočasně. Vztah k matce bývá typický odmítáním jejího nadměrného pečovatelského. Matky mohou někdy reagovat pocitem nevděku. Vztah matky s dospívající dcerou může být ovlivněn pocitem vzájemné rivality. Dcera od matky potřebuje podporu a respekt v nalézání ženské role. Vztah otce a syna se projevuje potřebou vymezit se a najít svou mužskou identitu. Od otce syn potřebuje uznání a zároveň citlivou zpětnou vazbu s upozorněním na nepřijatelnost některého jeho chování. Vztah dospívající dcery s otcem nebývá nijak dramatický. U obou pohlaví má velký význam odpoutání se a tím vytvoření prostoru pro vytváření vlastních partnerských vztahů. (Vágnerová 2012, s. 399 – 406)

Závěrem můžeme říct, že v období adolescence může dojít k nejsilnějšímu ohrožení zdravého rozvoje osobnosti. Pokud dítě nezvládá problémy a úkoly spojené s tímto obdobím, mohou nastat komplikace (závislost na alkoholu, drogách, hracích automatech...), které ovlivní kvalitu jeho dalšího života v dospělosti. Vliv rodiny jako spolehlivého zázemí, prostředí porozumění, důvěry a podpory, je proto pro dítě v tomto věku zvláště důležitý. (Helus, 2009, s. 254)

1.5.5 Vliv sourozenectví

Vliv na vývoj dítěte, zejména ten osobnostní, má i jeho vztah k sourozencům a možnost vzájemného ovlivňování. Každá rodina žije svůj příběh, který je dán rodiči a jejich osobnostmi, jejich vztahem a kladením důrazu na hodnotu rodiny, kterou vytvářejí. Hranice možností dětí vymezuje i to, v jakém pořadí se narodili, jakého jsou pohlaví a sociální kontext, do kterého se narodili. Rodiče se vzhledem k odlišnostem a rozdílným dispozicím nechovají ke všem svým dětem naprosto stejně. A stejně tak i jednotlivé děti mohou i rozdílně reagovat. Jiný přístup budou mít rodiče k dítěti prvorozenému toužebně očekávanému, než k dítěti poslednímu v pořadí, se kterým se již nepočítalo. Jinak se budou chovat k dívce narozené místo vytouženého syna, jinak k očekávané dívce, nebo k dítěti, které bylo počato v době rozpadu vztahu rodičů. Rodiče nemají ke všem svým potomkům stejný přístup a nevěnují se jim ve stejné míře a stejným způsobem. Sourozenci k dítěti vždy patří, jsou součástí jeho rodiny. Neměnná je také jeho pozice mezi sourozenci – nejmladší, nejstarší, prostřední... Sourozenci jsou zdrojem sociálních zkušeností. Od staršího je např. možné se hodně naučit, bývá vzorem pro mladší dítě. Vztahy a kontakt mezi sourozenci jsou zdrojem sociálního porozumění a chování jiných lidí. Musí s nimi vycházet, proto si osvojuje účelné strategie chování. Společně se učí řešit konflikty, hledat a přijímat kompromis, vyjednávat. Lépe než v běžné vrstevnické skupině se zde tyto sociální dovednosti naučí proto, že nemůže odejít, ale musí situace řešit a nějak se s nimi vyrovnat. Velký je i citový význam vztahu se sourozencem, spojuje je společné rodinné zázemí. Sdílejí společné zážitky, ať už pozitivní nebo negativní. Mohou být v pozici soupeření z důvodu dělení se o přízeň rodičů. Tento vztah je ale i zdrojem opory a vzájemné pomoci, např. v situaci, kdy rodiče nefungují tak, jak by měli. Ve vztahu k sourozenci se dítě vždy určitým způsobem vymezuje, vytváří si určitou představu o sobě. Může se s ním identifikovat, či naopak cítit potřebu vymezení a hledání jiného vzoru.

Většinou starší sourozenci ovlivňují mladší ve větší míře než naopak. (Vágnerová 2012, s. 20)

Helus (2009, s. 75) se zamýšlí nad tím, jaké postavení v rodině má naopak dítě, které žádné sourozence nemá, tzv. jedináček. Toto pro ně, podle něj, přináší jak negativa, tak pozitiva. Často je dítě zvyklé na to, že je v rodině středem pozornosti a následně může trpět v prostředí, kde tomu tak není. Tím, že se pohybuje většinou ve společnosti dospělých, může hůře navazovat kontakty s vrstevníky a může se hůře orientovat ve společnosti dětí. Výhodou jedináčkovství naopak může být větší podpora a péče ze strany rodičů, která se následně projevuje ve školní úspěšnosti. I v této situaci ovšem především záleží na zralosti a přístupu rodičů a celé rodiny. (Helus, 2009, s. 75)

2 ROZVOD

Rozpad rodiny a rozvod jsou závažnými tématy dnešní společnosti. V této kapitole se věnujeme rozvodové problematice, příčinám rozpadu rodin a vlivu rozvodu na dítě a jeho další vývoj.

2.1 Rozpad rodiny, rozvod

O příčinách zvyšujících se počtů rozvodů rodin jsme se zmínili již v kapitole „Rodina dnes“. Patří mezi ně především ekonomické změny ve společnosti, změna postoje společnosti k rozvodu vyznačující se v tomto směru mnohem větší tolerancí než dříve, změna postavení (zrovnoprávnění) mužů a žen ve společnosti.

Současná ekonomika umožňuje zaměstnanost mužů i žen nezávisle na sobě. Vzdělání a tím i pracovní a společenské uplatnění žen se výrazně zvýšilo. Žena již není závislá na muži a plně na něj odkázaná. To jí umožňuje svobodu volby. Ví, že je schopná žít a fungovat i sama, bez muže. Proto stále více žen v případě nespokojenosti v partnerství a manželství volí rozchod. Také postoj společnosti k rozvodu dosáhl výrazné změny. Společnost již rozvedené páry neodsuzuje, rozvod se stal nepříjemnou, ale dnes již poměrně častou součástí života.

V dřívějších letech bývala popudem k rozvodu většinou až skutečně nesnesitelná situace v rodině, jako alkoholismus jednoho s partnerů, týrání nebo jiná patologie. Většinou ale lidé navzdory problémům a neshodám v manželských svazcích setrvali, a s jedním partnerem žili až do konce svého života. To ovšem také nebylo vždy dobře. Lidé zůstávali ve vztazích, které byly v lepším případě „mrtvé“ a manželé vedle sebe pouze existovali, v horším případě byly na hranici únosnosti (v případě života s partnerem alkoholikem, s násilnickými sklony či partnerem chorobně žárlivým).

Negativním důsledkem zmiňovaných okolností je někdy to, že manželé volí rozvod ukvapeně, nesnaží se překážky překonávat. Při prvním větším konfliktu volí rozchod, místo toho, aby se pokusili hledat cestu, komunikovat a na vztahu pracovat. Bohužel těmi, kdo tyto ukvapené konce vztahů nejvíce odnášejí, jsou vždy děti.

Často sami dospělí nevědí, co se bude dál dít, jak vše zvládnou. Někdo cítí obrovskou vinu na rozpad rodiny a trápení dětí, které jim způsobili. Jiní si nechtějí definitivnost rozpadu rodiny připustit a věří v usmíření. Někteří se tak upnou na hledání chyby u druhého a

pomstu, že úplně zapomenou na děti, jejich potřeby a ohledy na ně. Znamená to, že i to, jak dospělí zvládnou rozvod a vše s ním související, jak se bývalým partnerům podaří vybudovat nový vztah na jiných principech, velmi ovlivní, jak se jejich děti dokážou se ztrátou rodiny a změnami, které ji nezbytně doprovází, vyrovnat.

2.2 Rozvod a dítě

K rozvodu vedou různé důvody. Může být důsledkem odvahy, nebo naopak zbabělosti. Jsou situace, kdy partner nemá na výběr a je postaven před hotovou věc. Pro dospělého může znamenat ztrátu, nebo i vysvobození. Pro děti je ale vždy ztrátou způsobující zmatek. (Colorosová 2008, s. 95)

I podle Matouška (2015, s. 25) je dítětem jakýkoliv konflikt mezi rodiči vnímán jako ohrožení. Jde o konflikt mezi nejdůležitějšími lidmi v jeho životě. Navíc, pokud je tento konflikt završen rozpadem rodiny a rozvodem. Připomíná, jak závažné je, pokud je dítě nuceno, aby se přiklonilo na jednu stranu. Může tak dojít k poškození vztahu dítěte k nejdůležitějším lidem v jeho životě a tím i poškození pocitu vlastní hodnoty. Obvyklou reakcí dítěte na rozvod rodičů jsou pocity vlastní viny, smutek, poruchy spánku a soustředění, zhoršení prospěchu ve škole, uzavřenost dítěte, nebo naopak větší neposlušnost projevovanou většinou vůči rodiči, kterého dítě považuje za viníka rozvodu. Velkou chybou rodičů je, pokud dítě do rozvodových záležitostí nepřiměřeně zapojují např. tím, že si z něj začnou dělat prostředníka či důvěrníka, spolubojovníka nebo zpravodaje, který má donášet potřebné informace od druhé strany. V psychice dítěte tak může dojít k trvalým poškozením, které vztah k rodičům a sobě samým navždy naruší.

Pro děti je, jak píše Colorosová (2008, s. 95), těžké to, že nemohou o rozvodu rozhodovat a nemají většinou žádný vliv na to, co se děje a co bude dál. Nemohou ovlivnit, kdy a na jak dlouho se budou s rodiči vídat, kde budou bydlet a někdy ani, zda mohou zůstat se svými sourozenci. Musí se smířit se stěhováním, někdy změnou školy, s finančními problémy. Stabilita a jistota, na kterou byli zvyklí, se rozpadá. Proto autorka připomíná, že na to vše by neměli rodiče zapomínat, když řeší své vztahové záležitosti. Vždy by jim mělo jít v první řadě o to, aby do toho všeho dítě bylo vtaženo a ovlivňovalo ho, co nejméně.

Také Bakalář (2006, s. 70) se zmiňuje o tom, že je dítě v případě rozvodu a rozhodování v nevýhodě, protože je závislé na rodičích. Rodiče rozhodují o tom, kde se bude bydlet, disponují penězi, rozhodují o fungování domácnosti, o jídle, ošacení, nastavují pravidla.

Rodič zná dítě, zná jeho slabiny a silná místa a dítě ví, že dospělý, v tomto případě rodič, jen nejdůležitější osobou v jeho životě. Narušení vazeb s rodiči znamená pro dítě ohrožení – citové, hmotné, existenční. Z důvodu této závislosti je dítě velmi zranitelné a proto rozvod a vše co s ním souvisí, je pro ně velkou zátěží.

Jak uvádí Colorosová (2008, s. 95, 96) *žádné dva rozvody nejsou stejné. Jaký dopad bude rozvod na děti mít, velmi závisí na vyspělosti, zdravém rozumu a dobré vůli rodičů, stejně jako na věku, emocionální a psychické vyspělosti a pohlaví dětí.* Největší zátěží pro dítě podle ní není ani tak rozvodové řízení samo o sobě, jako okolnosti, které rozchod rodičů a rozvod provázejí. Kromě již zmiňované ztráty jistot, stability, změny prostředí, kamarádů a finanční situace, jde především o konflikty mezi rodiči. Hádky během rozvodu i po něm, dělání si naschválů, používání dětí jako prostředek pomsty bývalému partnerovi, navádění dětí proti druhému rodiči, zabraňování kontaktu... V této situaci je velmi důležité věnovat dětem svůj čas, projevit zájem o jejich názor, pozorně jim naslouchat. Snažit se vyřešit rozchod dohodou s ohledem na potřeby a přání dětí. Eliminovat emoce a konfliktní situace, snažit se neřešit problémy a konflikty před dětmi a vytvářet jim co největší možnou pohodu a klid.

I Colorosová (2008, s. 98) se zamýšlí nad tím, že příčiny rozvodu jsou různé. Partneri nebyli na manželství zralí a neměli realistická očekávání, málo se se poznali a sňatek ukvapili, jeden z partnerů se zamiloval do někoho jiného... Zdůrazňuje ale, že to vše není v tuto chvíli ani tak důležité. Hlavní je se povznést nad neshody a zaměřit se na řešení situace tak, aby mělo minimální dopad na děti. Pokud je již rozvod nevyhnutelný, je důležité s dětmi o tom, co je v souvislosti s rozvodem čeká, mluvit a vše jim vysvětlovat. Ideální je sdělit jim vše společně a nejlépe ještě před tím, než se jeden z rodičů odstěhuje. Děti vše vnímají, a cítí, že se něco děje. Proto nekomunikace a utajování dětí ještě více zmatou a znejistí. Pokud děti ví, co se děje a mohou projevit svůj názor a svá přání, která jsou respektována a v rámci možností zohledňována, je to pro jejich prožívání rozchodu rodičů to nejlepší. Potřebují cítit, že je rodiče stále milují, záleží jim na nich, a na jejich vzájemném vztahu se rozpadem rodiny nic nemění. Pokud rozchodu předcházejí měsíce či dokonce roky hádek, napětí a konfliktů, je pro děti někdy nakonec i vítaný. Potřebují být ale od rodičů informovaní, vědět co se děje a co bude následovat, aby se cítili méně nejisté a zmatené. Podle autorky jsou nejčastějšími otázkami dětí, které se dozví, že se rodiče chtějí rozejít, tyto:

- Kde budu bydlet?
- Kde bude bydlet ten druhý rodič?
- U koho budu v bezpečí?
- Kam budu chodit do školy, zůstanu ve své škole?
- Budu se moct vídat s babičkou, dědou, tetami, strýcem ...?
- Neznamená to, že budeme mít málo peněz?
- Kdo mi bude podepisovat omluvenky, vozit mě na kroužky?
- Co když budu nemocná, kdo se o mě bude starat?

U starší dětí vidí Colorosová (2008, s. 99) i potřebu znát důvody rozchodu rodičů. Doporučuje nepouštět se do osočování a pomlouvání druhé strany. Nejlepší je říct pravdu bez toho, aby se někomu ubližovalo a někoho hanělo. Připomíná, že je důležité dát pozor, pokud děti nemluví a na nic se neptají. Nemohou možná najít správná slova, nebo jsou v šoku a vnitřně se trápí. Je potřeba s nimi citlivě mluvit a snažit se, aby se rozpovídali. Někdy je potřeba dát všemu čas, aby se dalo o všem mluvit a pochopit to. Časem začnou být děti schopné vidět vše trochu z odstupu a s čistou hlavou. Také rodiče po uplynutí nějakého času nebudou v tak silných emocích a budou schopni o všem hovořit více v klidu a s nadhledem. Děti potřebují slyšet co nejčastěji že:

- Stále mají rodinu.
- Budou mít jeden domov s maminkou, jeden s tatínkem.
- Oba rodiče je milují a vždy tak tomu bude.
- Vždy o ně bude postaráno.
- Rozvod je problém pouze dospělých, děti na tom nemají žádný podíl.
- Nikdy se nebude rozhodovat o nich bez nich. Vždy se budou brát ohledy na jejich pocity a názory.
- Nemusí si vybrat mezi rodiči jednoho z nich.
- Finančně se o ně budou starat oba rodiče.

Colorosová (2008, s. 99-105) také připomíná, že pocity dětí se od pocitů dospělých liší. Dospělým se rozpadá vztah, často je to krok vítaný. Dětem se rozpadá celá rodina, vše co pro ně vždy bylo zázemím a jistotou. Mohou se za to stydět. Mohou ostatním lhát a nechtít přiznat skutečnost. Mohou se vztekat a zlobit na rodiče, že je do takové situace dostali. Může se jim zhoršit školní prospěch. Pod vlivem hádek a konfliktů mezi rodiči, mohou být sami agresivní a nepřátelské. Některé děti se mohou snažit být co nejhodnější, rodičům ze všech sil pomáhat. Jiné se mohou pokoušet dát rodiče opět dohromady, například

předstíráním nemoci nebo zranění. Pokud se rodičům podaří domluvit se bez nepřátelství a touhy po pomstě, pokud dětem ukážou, že jsou schopni fungovat a postarat se o ně v klidu, děti se uklidní a uvěří, že rodičům na nich stále záleží, že je mají rádi. Je potřeba nechat proběhnout emoce přirozeně, bez potlačování a určování, jak by se děti měly chovat. Musí si vše zpracovat sami, svým přirozeným způsobem a ve svém čase. Také rodiče by měli dětem popravdě říkat, jak se cítí. Nepřetvařovat se před nimi, ale upřímně a bavit a vysvětlovat. Autorka ale také uvádí, *navzdory všeobecnému přesvědčení rozvod rodičů ještě neznamená, že dítě bude mít později problémy. Každé dítě na rozvod nějak reaguje, jako každý, jehož život poznamená zásadní změna. Ale rozvod sám nezanechává tak trvalé stopy jako zneužívání, zanedbávání péče a vážné hádky mezi rodiči.*

Proto považujeme za zásadní, rozhodovat o tom, jakým způsobem bude péče o děti po rozvodu fungovat, s velkou rozvahou a citlivostí.

Důležité je neklást na dítě zodpovědnost za své štěstí. Nechtít po něm, aby rodičům naplňovalo život, program, nahrazovalo druhého rodiče. Dítě je dítě a podle toho má jeho život, povinnosti a míra zodpovědnosti vypadat. Nezbytný pro rozvoj, vyrovnanost, sebeúctu a sebevědomí dítěte je jeho pozitivní pohled na oba rodiče. Má v sobě část každého z nich, jeho osobnost je složena z těchto dvou částí, proto láska a úcta k oběma rodičům přináší také úctu a lásku sama k sobě. Děti v době rozvodu jejich rodičů a rozpadu rodiny musí vědět, že cokoliv co cítí - štěstí, radost, smutek, žal, vztek, zklamání, bolest, je naprosto v pořádku a nemusí se za to stydět. Musí vědět, že jejich pocity jsou správné, a mají je respektovat a nechat proběhnout. Úkolem rodičů a dalších dospělých v jejich okolí je vytvořit jim prostředí bezpečí a poskytnout víru v budoucnost, jistotu lásky a náklonosti, oporu, pozornost a bezpodmínečné přijetí. (Colorosová 2008, s. 106)

Colorosová (2008, s. 106 – 117) dále popisuje reakce dětí na rozvod rodičů v závislosti na jejich věku:

- **Nenarozené dítě** vnímá psychické rozpoložení matky, její trápení, zlost, smutek a deprese. Může být rozrušené, často se převracet, nebo se naopak téměř nehýbat. Je důležité, aby se matka snažila být co nejvíce v klidu, odpočívala, přijímala pomoc ostatních. Myslela co nejvíce na dobro své i svého dítěte.
- **Kojenci** citlivě reagují na své okolí. Jaká je nálada matky či otce, její změny. Nepřítomnost některého z rodičů u nich může vyvolávat pláč, vztek. Mohou trpět

průjmem či zácpou. Mohou se upnout na jednu osobu, jejíž přítomnost budou neustále vyžadovat.

U dětí v tomto věku je potřeba vyhýbat se hádkám a střetům v jejich přítomnosti. Snažit se vytvářet atmosféru klidu a lásky. Dodržovat navykly režim. Upřednostňovat kontakt s osobou, kterou dítě vnímá jako hlavní pečující – většinou matkou. V tomto věku není dobré trvat na stejné délce času tráveného s oběma rodiči. Hlavní je známé prostředí, blízkost, kojení, útěcha a co nejméně změn.

- **Batolata** jsou aktivní, prozkoumávají svět kolem sebe, hledají způsoby, jak mohou komunikovat. Umí velmi dobře vycítit nálady a atmosféru ve svém blízkém okolí. Slovům rozumí více, než dokážou vyjádřit. Své nelibé pocity vyjadřují pláčem, trucováním, záchvaty vzteku, házením hraček. V době rozvodu může dojít ke zpoždění jejich vývoje nebo se mohou i ve vývoji vrátit zpět a začít se opět chovat jako miminka. Mohou být nejisté a nervózní pokud se z jejich přítomnosti vzdálí osoba, se kterou tráví nejvíce času a která o ně nejvíce pečuje. Jsou schopné chápat, že rodiče bydlí každý někde jinde, příčinu toho ale pochopit schopné nejsou. Potřebují prostředí bezpečí, pocit jistoty. Mohou se před spaním obklopovat hračkami, aby si tento pocit vytvářeli. V době rozvodu potřebují mít pravidla, řád a rutinu, to je uklidňuje. Na vše potřebují dostatek času, trpělivost, klid. U matky i otce by měly mít denní režim co nejpodobnější. Potřebují cítit lásku obou rodičů.
- **Předškolní děti** jsou ve věku, kdy se učí velkému množství nových dovedností, ať už motorických, nebo jazykových. Hledají vlastní identitu. Neumí se ještě zcela orientovat v čase a prostoru. Proto je pro ně někdy těžké se vyznat v tom, kdy budou s tátou a kdy s mámou a kdo kde bydlí. Rozpad rodiny je pro ně velkou ztrátou, protože domov je pro ně rodina. Nemusí umět slovy vyjádřit přesně to, co cítí, často to může vést k tomu, že jejich prožívání odchodu jednoho z rodičů podceníme. Své obavy, strachy a smutky mohou maskovat agresivitou, mohou si zvedat ztracené sebevědomí šikanováním jiných dětí. Objevit se u nich může i trucování nebo cucání si palce či pomočování. Mohou začít být nerozhodní, nebo se uzavřít do sebe. Přetlak emocí si mohou kompenzovat vytvořením si fiktivního kamaráda, kterému vše vypráví a svěřují se mu. Opět i u dětí tohoto věku je důležité s nimi co nejvíce komunikovat, vysvětlovat a ubezpečovat je o lásce obou rodičů.

- **Děti od pěti do devíti let** se snaží vymezit, vzdorují proti pravidlům a omezením, která nastavili rodiče, zkouší, kde jsou mantinely a jak silná je rodičovská autorita. Na rozvod často reagují hněvem, který toto chování ještě zesílí. Na rodiče se zlobí, ale zároveň jsou plné citu k nim. Mají strach z opuštění. Někdy se z důvodu velké zranitelnosti snaží dělat silné a tváří se, že se jich rozvod nijak netýká. Mohou se také pokoušet různými způsoby snažit na sebe upoutat pozornost rodičů (nemoc, zranění). Často se za rozvod stydí a vymýšlejí si důvody, proč spolu rodiče nežijí. Může dojít také ke zhoršení školních výsledků. Je potřeba jim vysvětlit, že není důležité, kdo rozvod zavínil. Podstatné je, že je rodiče stále stejně milují, že vše společně zvládnou. Užitečné je také děti povzbuzovat, aby nepotlačovaly, co cítí, ale uměli city projevit, mluvit o nich a ulevit si.
- **Děti od deseti do dvanácti let** – v tomto věku nejsou již dětmi, ale ještě ani ne dospělí. Chtějí být obojím. Přejí si být nezávislí, stydí se plakat, nebo někomu sedět na klíně. Hodně času tráví svými zájmy a koníčky. Rozvod rodičů umí pochopit, ale je pro ně těžké se s ním smířit. Často nahrazují roli jednoho z rodičů a starají se o toho, se kterým žijí. Mohou inklinovat k očerňování toho rodiče, které z rozvodu viní, a stranit druhému rodiči. Přehnaným snažením a pomáháním ostatním se mohou snažit uchránit se před bolestí. Někdy se snaží na sebe upoutat pozornost, stěžují si na bolest hlavy, břicha. Pomoci jim může stejný přístup jako u mladších dětí. Navíc je pro ně velmi důležité trávení dostateku času se svými vrstevníky. Trávit čas normálně, smát se, radovat, povídat si. Je pro ně důležité, aby mohli své rodiče i nadále brát jako svůj vzor. Proto by je rodiče měli přesvědčit, že i když situace není jednoduchá, vše společně zvládnou. Také nepotlačování pocitů a jejich upřímné projevení ze strany rodičů je pro děti velkým přínosem. Značný význam má také realistický přístup k druhému rodiči, bez jeho očerňování či naopak idealizování.
- **Dospívající.** Toto období je složité již samo o sobě. Děti opouštějí dětství a stávají se z nich samostatné, nezávislé osobnosti s vlastní identitou, hodnotami a postoji. Rozvodu rodičů jsou schopni porozumět, ale jsou raději, když se jím nemusí příliš zabývat. Mají dost svých starostí se vztahy mimo rodinu. Jejich nálady se často mění, přeskakují mezi smutkem, lehkomyšlností, zlostí a trápením. Mohou mít sklony využívat oba rodiče ve svůj prospěch. Nejvíce se svěřují blízkým kamarádům, s dospělými své trápení probírají málo. Může dojít ke snaze co nejvíce

trávit čas s kamarády mimo domov, nebo se mohou naopak stáhnout a upadnout do deprese. Někdy se s rodiči mohou cítit jako mezi dvěma mlýnskými kameny, navíc pokud rodiče po nich vyžadují, aby se postavili na něčí stranu. Adolescenti nejvíce ocení, pokud jim rodiče upřímně a otevřeně vysvětlí, co se děje. Rodinné problémy velmi dobře vnímají. V tomto věku je potřeba být ostražití vůči příznakům deprese, únavy, užívání drog či alkoholu, přejídání se nebo naopak odmítání jídla. Přestože jim nyní velmi záleží na vlastní nezávislosti, potřebují v této nelehké situaci vědět, že se na rodiče mohou spolehnout, že jim věnují čas, lásku a podporu.

Podle Colorosové (2008, s. 117) při zpracování situace rozvodu a přijetí nového života může dětem napomoci i v komunikaci vhodná volba slov, kterými stav věci pojmenováváme. Slova samozřejmě nemohou vymazat bolest a trápení, které rozvod provázejí. Nesnaží se popřít realitu. Ale často to, jaká slova se zvolí, ovlivní, jaký máme ze situace pocit, jak se k ní stavíme a jaký si na ni tvoříme názor. Výměna obvykle používaných slov či slovních spojení souvisejících s rozvodem může mít velký vliv na to, jak se naučíme ke všemu přistupovat a čím se dále staneme. Zda k celé situaci přistoupíme jako k životní změně, která není příjemná, ale je zvládnutelná a dá se v ní dál spokojeně žít. Nebo jestli se budeme cítit jako oběť a budou se v nás usazovat pocity křivdy, ublížení, bezmoci a frustrace. Proto je přínosné staré výrazy nahrazovat výrazy novými, jako například:

Staré výrazy

- Rozvrácený domov
- Nepovedené manželství
- Rodič se svěřenou péčí/
navštěvující rodič
- Střídává péče
- Děti jsou na návštěvě u táty
- Opatrování, návštěvy
- Bývalý manžel/manželka
- Opravdová rodina
- Alimenty

Nové výrazy

- Rodina se dvěma domovy
- Ukončené manželství
- Rodič, máma, táta
- Sdílená péče, sdílená odpovědnost,
spolurodičovství
- Děti jsou s tátou, se svou rodinou
- Žít s někým, bydlet s někým
- Otec/matka dítěte
- Původní rodina
- Finanční podpora

2.3 Rozvodové řízení

Pokud je skutečně rozchod rodičů a rozpad rodiny nezbytný, nastává rozvodové řízení, které manželství právně ukončí. K rozvodu manželů může dojít dvěma způsoby. Dle Občanského zákoníku jedním z nich je dohoda, kdy manželé společně sepíší dohodu týkající se usprádaní péče o děti, výše jejich výživného a majetkového vypořádání. Soud tuto dohodu schvaluje. *Zákon stanovuje, že soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte.* (odst. 2, § 906, zákona č. 89/2012 Sb.)

2.3.1 Dohoda

Ukončení manželství dohodou je možné tehdy, pokud existuje naděje, že jsou rodiče schopni spolu komunikovat a rozumně se domluvit, většinou za pouhého dohledu neutrální strany (sociální pracovnice OSPOD, advokát, mediátor). Tito prostředníci za rodiče nerozhodují. Jejich účast přispívá k uvolnění napětí a vytvoření prostředí, ve kterém budou rodiče schopni spolu komunikovat, a tím jim pomoci k dohodě dojít. Jde o dobrovolnou dohodu, která nezvýhodňuje ani jednu ze zúčastněných stran, ale snaží se o domluvu a usmíření. Jestliže jsou rodiče schopni odložit své emoce, pocity křivdy, zlost a zklamání a jsou k dohodě ochotni přistoupit, je to ten nejlepší způsob, jak manželství ukončit a nastavit nový funkční rodičovský systém. Je to způsob, který všem ušetří spoustu času, nervů a peněz za právníky. Především ale vytvoří podmínky pro další fungování nově vytvořeného rodinného uspořádání. Pokud jsou totiž rodiče schopni se v relativním klidu na rozvodu a záležitostech s ním souvisejících domluvit bez dlouhých soudních tahanic, naschválů a sporů, vytvoří se mezi nimi atmosféra, která bude přínosná pro komunikaci a fungování v dalších letech, kdy budou o děti pečovat. Dohoda ovšem nenahrazuje ochranu, kterou zajišťuje soudní rozhodnutí. Návrh dohody musí být vždy předložen soudu a je zahrnut do rozhodnutí o rozvodu.

2.3.2 Soudní řízení

Ne vždy je ale dohoda možná, nebo není dobrou volbou. Pokud jeden z manželů odchází z násilného nebo agresivního manželství, mohly by pokusy o dohodu přinést jen další zbytečnou emocionální zátěž, a to především pro děti. V tomto případě je většinou nezbytné rozhodnutí autority soudu.

Pokud manželé nejsou schopni nebo ochotni se domluvit a k dohodě dojít, musí se rozvod manželství uskutečnit soudním řízením, kdy o všech výše zmiňovaných záležitostech rozhoduje soud. (Colorosová 2008, s. 122, 123)

K tomu zákoník určuje, že *má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte; s tímto zřetelem se od souhlasného stanoviska rodičů soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům.* (odst. 1, § 906, zákona č. 89/2012 Sb.)

Cílem soudního řízení je vyřešit neshody a problémy mezi rozvádějícími se manžely. V tomto případě nejde o snahu o usmíření. Soudní proces je často nezbytný k vyřešení nesrovnalostí ohledně majetku, výživného. Bohužel pokud rodiče nejsou schopni domluvy, musí soud zasáhnout a rozhodnout i v případě určení toho, komu bude a za jakých podmínek svěřeno dítě do péče a jak a kdy se bude vídat s rodičem, kterému do péče svěřeno nebylo.

Co se týká soudního řízení, připomíná Colorosová (2008, s. 125-126), že soudní řízení obvykle přináší pro budoucí fungování nově uspořádané rodiny tato negativa:

- Vytváří atmosféru „vítěz/poražený“ a s ní i pocity křivdy, nespravedlnosti, které v budoucnu ovlivňují vztahy nejen mezi bývalými manžely, ale i dětmi.
- Pokřivený pohled na svět a na druhého („Poslal peníze jen proto, že jsem mu pohrozila soudem“, „Nevěřím, že mi o tom představení zapomněla říct, určitě nechtěla, abych se přišel na děti podívat.“).
- Zjednodušování složitý problémů („Všechno si rozdělíme napůl, i dvojčata.“ „Když nepřijdou peníze, tak děti neuvidíš.“).
- Nekonečný kruh odplaty a pomsty.
- Zabere velké množství času a financí.

Zákon chrání zájmy dítěte a stanovuje, že *Při rozhodování o svěřeni do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohly a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů*

dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje. (odst. 2, § 907, zákona č. 89/2012 Sb.) Aby nedocházelo k narušení vztahů dítěte s některým z jeho rodičů, je zákonem dáno, že *Soud při rozhodování o svěřeni dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem.* (odst. 3, § 907, zákona č. 89/2012 Sb.)

Jak je patrné, soudní řízení je nástrojem, který je nutno použít v případě, že rodiče nejsou schopni se dohodnout a je v něm vždy na první místo kladen zájem dítěte.

2.4 Porozvodové uspořádání rodiny

Po rozpadu rodiny je potřeba vytvořit nový způsob, jak budou rodiče a děti společně fungovat. Colorosová (2008, s. 127) říká, že: *Při plánování rodičovské péče si musíte stanovit nové citové hranice a dovolit dětem, aby měly vlastní emoce, identitu a činily vlastní rozhodnutí. Musíte se oprostít od minulosti a soustředit se na přítomnost a na budoucnost. Nejdůležitější je nikdy nezapomínat, že vaším společným cílem je dobro dětí.*

K uspořádání rodiny po rozvodu se vyjadřuje i Matoušek (2015, s. 31), když říká, že přístup k porozvodové péči se mění v čase. Od původního tvrzení o škodlivosti odloučení dítěte od matky, které platilo v uplynulém století, se postupně přechází k formám jiným, než byla výhradní péče matky. Při rozhodnutí o svěřeni do péče se přestalo zohledňovat pohlaví rodiče, ale důraz se klade především na schopnosti rodiče se o dítě řádně starat a vychovávat je. Uvádí tři hlavní uspořádání porozvodové péče o děti – výhradní péče matky, kdy otec děti navštěvuje, výhradní péče otce s navštěvující matkou a střídavá péče, kdy dítě pobývá střídavě u obou rodičů.

I Colorosová (2008, s. 128) zdůrazňuje, že nejdůležitější částí rozvodu, která je součástí jednání v rámci rozvodového řízení, je stanovení formy porozvodového uspořádání rodiny. Ať už se o děti pečuje v klasické rodině v jedné domácnosti s oběma rodiči, nebo v domácnostech oddělených, s každým rodičem zvlášť, je třeba dbát stejných zásad:

- Je důležité věnovat dětem dostatek času a energie k vytvoření nového uspořádání, důkladně nad ním popřemýšlet a stále mít na mysli, že je potřeba udělat vše pro jejich dobro.

- Všichni kterých se problém týká, se snaží chovat čestně a spravedlivě, tak, jak by si přáli, aby ostatní jednali s nimi.
- Nikdo nebude nikoho ponižovat, konáme s ochotou dělat kompromisy, respektujeme, že ostatní mohou mít jiný názor, a řešení se snažíme najít pomocí zásad asertivního chování.

Colorosová (2008, s. 129) dále uvádí, že pokud jsou rodiče ochotni zapomenout na vzájemnou hořkost, nebo ji alespoň potlačit a mají-li zájem spolupodílet se na výchově dětí, je možné i po rozpadu rodiny a rozvodu vytvořit rodinné prostředí se dvěma domácnostmi, ve kterém budou děti šťastné a spokojené. Nastolení opětovné důvěry a respektu je někdy složité, ale pro děti, jejich zvládnutí rozvodu a rozpadu rodiny a pro jejich budoucí vývoj je důležité, se o to pokusit a snažit. Zpočátku je složité vytvořit jednu společnou péči o děti. Rodiče se potřebují od sebe odpoutat a nemusí být ještě schopni klidné a vstřícné komunikace. Nejdřív půjde tedy nejspíš o dvě paralelní rodičovské péče. Postupem času, až emoce opadnou, a každý si již zařídí svůj spokojený život, mohou být schopni komunikaci prohloubit a péči o děti prolnout. Podle autorky je důležité se zamyslet a zodpovědět si následující otázky:

- Jaké postoje a názory druhý zastává, jaké zastávám já.
- Individuální a společné cíle.
- Odpovědnost, jakou oba přijmou.
- Rozhodnutí, jaká budou od každého očekávána.
- Jakou zodpovědnost budou mít děti a kdo o ní bude rozhodovat.
- Řešení současných a budoucích neshod.
- Hranice vaší tolerance, co vám nevádí, co nesnete, co si druhý může dovolit a co ať vůbec nezkouší.
- Peníze a nakládání s nimi.

Ať už jsou rodiče schopni se spolu domluvit a sami se, pokud možno s přihlédnutím k názoru a přání dětí, rozhodnout, nebo následné rodinné uspořádání po rozvodu určí soud, je možno zvolit z několika možností. Do nedávné doby byl obvyklý jediný model. Společnost automaticky přisuzovala starost o péči o děti matce. Proto ve většině případů byly po rozvodu děti svěřeny do péče matky a s otcem trávily čas v určeném čase, většinou o víkendech jednou za čtrnáct dní. Některým otcům tento model vyhovoval. S dětmi se vídaly, nemusely řešit starost o ně ani zodpovědnost. Stále více otců se ale začalo ozývat, protože chtějí s dětmi trávit času více, mít větší prostor podílet se na jejich výchově.

V poslední době se proto stále častěji objevuje forma střídavé péče o dítě. Rodiče mají péči o děti rozdělenou „napůl“ a dítě s každým z rodičů tráví stejný čas. Střídání probíhá většinou po týdnů, nebo čtrnácti dnech. Pro tento model ale musí být splněno několik dalších předpokladů, o kterých se zmíníme v kapitole střídavé péči věnované.

Podle Matouška (2015, s. 33) je vliv na dítě ve střídavé péči podle některých studií velmi příznivý. Mluvit se o tom může však pouze v případech, kdy jsou rodiče schopni spolu bezproblémově spolupracovat. Pro děti je důležité, aby i po rozvodu měly možnost rozvíjet vztah s oběma rodiči. V případě nekonfliktnosti vztahu mezi rodiči a schopnosti spolu kooperovat je střídavá péče menší zátěží i pro rodiče. V případě silných konfliktů mezi rodiči by toto porozvodové uspořádání nemělo být vůbec zaváděno. Problémem v případě střídavé péče je menší stabilita prostředí.

Další možností z forem péče o děti po rozvodu je ta, která je méně častá a vyskytuje se v případech, kdy ani jeden z rodičů není schopen se o děti postarat. V takových případech soud určí třetí osobu, které jsou děti do péče svěřeny. Většinou jsou to rodiče jejich rodičů, nebo strýcové a tety. Zákon se k tomu vyjadřuje takto: *soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.* (odst. 1, § 907, zákona č. 89/2012 Sb.)

3 STRÍDAVÁ PÉČE O DÍTĚ

V této kapitole jsme se blíže zaměřili na jednu z forem péče o děti po rozpadu rodiny. Střídavá péče je, dá se říci, zatím „v plenkách“, ale v naší společnosti je zaváděnou stále častěji. Musíme připomenout, že žádné řešení v souvislostech rozvratu rodiny není ideální. Zdá se ale, že střídavá péče by mohla být nejlepším ze všech možných špatných řešení, které se nabízejí. Pochopitelně má své chyby, v porovnání s péčí o dítě a rodinných vztazích v úplné rodině je to vždy jen náhražka. (Novák, 2013, str. 11)

Klimesš (2009, s. 8) o střídavé péči říká: *...střídavá výchova a nejrůznější formy řízeného kontaktu představují novoty, pro které nenacházíme oporu v evoluční minulosti lidstva. To ale neznamena, že je musíme apriori zamítnout, ale spíš, že musíme věnovat větší pozornost nácviku. Chodit po ruku také není evoluční přirozenost, ale při určité fyzické zdatnosti a nácviku je to možné. Střídavá výchova taky není jevem, který vzniká spontánně a přirozeně, ale to znamená jen to, že než ji OSPOD doporučí či soud schválí, měli bychom mít jistotu, že ji rodiče opravdu chtějí a že na ni mají, byť s pomocí terapie či mediace.*

3.1 Podmínky střídavé péče

Do roku 1998 bylo podle českého právního řádu nemožné svěřením dětí do střídavé péče rodičů. Pravidlem bylo, že děti byly svěřovány výhradně do péče matky, otcům byl s dětmi umožňován pravidelný styk. Mnozí otcové se tímto postupem cítili a cítí diskriminováni, chtějí mít stejné možnosti jako matky. Argumentují mimo jiné tím, že děti potřebují do života jak ženský vzor, tak vzor mužský. V některých případech soudy umožňovaly široký styk dítěte s otcem, který se již střídavé péči téměř blížil. Bylo tomu ale pouze v případech, kdy s tímto usprádaním oba rodiče souhlasili a na něm se společně dohodli. Rok od roku se počet případů svěřením dětí do střídavé péče zvyšuje. Tento trend je typický nejen pro Českou republiku, ale je trendem celoevropským. Některé země dokonce tento typ péče preferují a k volbě jiné formy porozvodového uspořádání péče o dítě přistupují až v případě, kdy střídavá péče není možná. Naopak ale jsou i státy, kde střídavou péči nepodporují a považují ji za nevhodnou. U nás Parlamentem České republiky návrh na preferenci střídavé péče přijat nebyl. Přístup soudů k problematice střídavé péče se postupně mění a vyvíjí, další vývoj se i nadále očekává. Co se týká legislativy, k výrazné změně doposud nedošlo. V judikatuře soudů je však patrný výrazný posun a problematika střídavé péče je v současnosti velmi dynamická. Ústavní soud vydal několik rozhodnutí a

začal se zasazovat o to, aby i u nás bylo svěřeni dítěte do střídavé péče pravidlem a ostatní formy péče pouze náhradním řešením, pokud z nějakého důvodu střídavá péče možná nebude. Jako podmínku a nezbytný předpoklad pro nařízení střídavé péče dlouho soudy požadovaly souhlas obou rodičů. Pokud se rodiče nedohodnou, dostávají se soudy do nelehké situace. Musí posoudit, zda je nastolení střídavé péče v zájmu dítěte. Zda nesouhlas jednoho z rodičů není jen prostředkem k trestání toho druhého a snahou o vyloučení ho z péče a kontaktu s dítětem. Bere se zde v úvahu právo obou rodičů na péči o jejich společné dítě. (Trávníček, 2015, s. VIII-IX)

Trávníček (2015, s. 3) také zdůrazňuje, že Občanský zákoník výslovně vyžaduje **souhlas obou rodičů** v případě svěřeni dítěte do péče společné. V zákoně dochází k rozlišení péče společné a péče střídavé. Z toho vyplývá a potvrzuje to i stanovisko Ústavního soudu v nálezu ze dne 30. 12. 2014, sp. Zn. I. ÚS 1554/14, že tím, že podmínka souhlasu u střídavé péče v zákoně není uvedena, souhlas obou rodičů při svěřeni do střídavé péče **nelze vyžadovat**.

Naopak Klimeš (© 2009) říká, že rodiče jsou pro střídavou péči osobnostně zralí tehdy, pokud jsou schopni na sebe plně převzít všechny obtíže a zodpovědnost, které ze střídavé péče plynou a na tom všem se dohodnout. Jestliže nejsou schopni se společně shodnout na tak zásadní věci, jako je střídavá péče, není zde předpoklad, že by byly schopni se domlouvat na dílčích věcech s ní souvisejících a tvořit koalici ve výchově. Proto zásadně **odmítá nařizování střídavé péče proti vůli jednoho z rodičů**.

Usuzujeme, že v případě nařízení střídavé péče proti vůli jednoho z rodičů dochází k situaci, která v konečném důsledku škodí dítěti. Střídavá péče může fungovat a dítěti prospívat v případě osobnostní zralosti obou rodičů, schopnosti bezproblémově komunikovat, spolupracovat a fungovat především v zájmu dítěte. V případě nesouhlasu se střídavou péčí může docházet k sabotování spolupráce, soupeření, dělání naschválů a ovlivňování a navádění dítěte proti druhému rodiči. Dítě se potom pohybuje ve dvou soupeřících prostředích, což narušuje jeho zdravý psychický vývoj a může způsobit následky a komplikace v jeho dalším životě.

Zpřístupněním nastolení střídavé péče je také její **zrovnoprávnění s péčí výlučnou**. Zákon dříve stanovoval, že podmínkou schválení střídavé péče je to, že musí zajišťovat potřeby dítěte lépe, než péče výlučná. Toto ustanovení již v současné době neplatí a je to jedním z důležitých rozdílů v přístupu ke střídavé péči v zákoně o rodině. Jedním s požadavků na

zvolení střídavé péče je dle § 907 odst. 2 Občanského zákoníku to, aby bylo **rozhodnutí v zájmu dítěte**. Toto ustanovení je však natolik obecné, že soudům práci nijak neusnadňuje a nemůže být konkrétním vodítkem k určení toho, co pro dítě je a není prospěšné. Ústavní soud vykládá pojem zájem dítěte takto: *Při rozhodování o svěřeni do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte zejména na jeho vlohly a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje. Soud při rozhodování o svěřeni dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem.* (Trávníček, 2015, s. 3, 4)

Trávníček (2015, s. 8, 9) dále zmiňuje, že se v judikatuře ústavního soudu uvádí, že v případě způsobilosti obou rodičů dítě vychovávat, zájmu obou rodičů o jeho výchovu a schopnosti obou dbát o jeho výchovu citovou, mravní i rozumovou, má být svěřeni dítěte do střídavé péče pravidlem, zatímco jiné formy péče výjimkou, jejíž upřednostnění musí předcházet prokázání, proč je v zájmu dítěte. (Nález Ústavního soudu ze dne 26.5.2014, sp. zn. I. ÚS 2482/13). Tato forma péče ale není automatickým řešením. Dle autora musí být splněná **čtyři základní kritéria**, kterými se musí soudy při posuzování zabývat. Jde o tato kritéria:

1. Mezi dítětem a osobou usilující o jeho svěřeni do péče musí existovat pokrevní pouto;
2. V případě svěřeni do péče daného rodiče musí být zachována identita a rodinné vazby dítěte;
3. Rodič musí být schopen zajišťovat vývoj dítěte a jeho fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby;
4. Dítě si přeje být v péči tohoto rodiče.

První kritérium upozorňuje podle něj na to, že rodina je na prvním místě tvořena biologickými vazbami, až následně jde o institut sociální. Ale pozor se musí dát na tendenci biologická pouta přeceňovat, tzn., že jen biologická propojenost mezi dítětem a rodičem nestačí. Musí zde vždy být i úzký osobní a citový vztah mezi dítětem a rodičem. V případě **druhého kritéria**, jak autor uvádí, se apeluje na nutnost šetrného postupu ve smyslu zvolení a nastavení porozvodového rodinného uspořádání tak, aby byly co nejméně narušeny dosavadní vztahové a citové vazby a dítě nebylo odtrženo od osob, na které bylo doposud zvyklé a ke kterým má silný citový vztah (sourozenci, babičky, dědové, strýci, tety a další příbuzní i známí). Dítě musí být svěřeno do péče tomu, kdo mu ve styku s těmito lidmi nebude nijak bránit a bude mu kontakt s nimi umožňovat. Důležité je v tomto případě také minimalizování zásahu do soukromého života, na který bylo dítě doposud zvyklé, a který je ztotožněn s jeho identitou. U **třetího kritéria** je nutné zohledňovat věk dítěte, jeho zdravotní stav, materiální i emocionální a duševní potřeby a schopnost rodiče toto vše dítěti zajistit. **Čtvrté kritérium** sledující důležitost přání dítěte je podmíněno i věkem dítěte a jeho schopností situaci posoudit. Soud musí také sledovat to, zda přání dítěte je jeho vlastní, nebo pramení z ovlivňování a manipulace rodičem.

Jak zmiňuje Klimeš (2009, s. 1), děti v pubertě a děti starší 12 let mají mít vůči střídavé péči právo veta. Stejně tak mají starší děti právo odmítnout i styk s novým partnerem rodiče a tento názor se musí respektovat. V případě dětí menších je tento odpor – jak vůči střídavé péči tak případně vůči novému partnerovi, nutno vysledovat podle míry tohoto odporu, byť by byl jen symbolický. Tento odpor ovšem nemusí být trvalý. Důležitá je odborná práce s rodiči, kteří jediní mohou mít na vymizení tohoto odporu vliv.

Podle Trávníčka (2015, s. 9,10) existuje řada okolností, které jsou určující pro stanovení vhodnosti či nevhodnosti střídavé péče. Jako ty, které jednoznačně **střídavé péči zamezují**, uvádí tyto:

- Jeden z rodičů byl nedávno odsouzen k trestu odnětí svobody;
- Rodič se dopustil na dítěti fyzického či psychického násilí;
- Rodič se dopustil násilí na jiných dětech;
- Jeden z rodičů se dopustil domácího násilí na druhém rodiči;
- Posuzovaný rodič je závislý na drogách, alkoholu či lécích;
- Posuzovaný rodič vede tzv. nezřízený život;
- U rodiče jsou diagnostikovány závažné psychické problémy;
- Dítě je matkou kojeno.

Autor se dále zmiňuje o tom, že jsou-li splněna výše uvedená 4 kritéria a zavedení střídavé péče nebrání ani žádné z dalších zmíněných hledisek, je střídavá péče posuzována jako vhodná. Existují však ještě další specifické okolnosti, které mohou **vhodnost střídavé péče vyvrátit**. Jimi dle něj jsou:

- Zdravotní nebo psychický stav dítěte, pro který by střídavá péče znamenala značnou zátěž a byl by jí komplikován, nebo by mohlo hrozit i jeho výrazné zhoršení (například. citová labilita dítěte, Aspergerův syndrom u dítěte apod.);
- Velká vzdálenost bydlišť rodičů, především tehdy, pokud by vyvolávala nutnost docházky dítěte do rozdílných škol nebo jinak školní docházku narušovala. Významný je v tomto případě také negativní vliv na psychiku dítěte způsobený narušením stávajících přátelských vazeb dítěte (kamarádi, kroužky, spolužáci);
- Důvodem k zamezení střídavé péče může být také nevhodná komunikace mezi rodiči, k tomu však dochází jen ve výjimečných případech.

Jako okolnosti, které střídavé péči přímo zamezit nemohou, ale v případě jejich výskytu **není střídavá péče doporučována**, Trávníček (2015, s. 9, 10) uvádí:

- Nevhodnou komunikace mezi rodiči nebo její absenci (rodiče nejsou schopni spolu v klidu komunikovat, není zde ochota hledat řešení či komunikace zcela chybí).
- Přehnané užívání právních prostředků k dosažení styku s nezletilým dítětem bez pádného důvodu.

Jak výše uvedený autor dále doplňuje, tímto postupem Ústavní soud vytvořil návod pro obecné soudy, jak v případě nastolování střídavé péče postupovat. Prvním krokem je zjištění postoje rodičů, poté je nutné provést tzv. čtyřstupňový test vhodnosti střídavé péče. Pokud tento test potvrdí vhodnost střídavé péče, musí soud zkoumat, jestli v konkrétním případě neexistují okolnosti, z důvodu kterých by byla vhodnost střídavé péče popřena. Přístup soudů k problematice střídavé péče se postupně mění a vyvíjí, další vývoj se i nadále očekává. Co se týká legislativy, k výrazné změně doposud nedošlo. V judikatuře soudů je však patrný výrazný posun a problematika střídavé péče je v současnosti velmi dynamická. Ústavní soud vydal několik rozhodnutí a začal se zasazovat o to, aby i u nás bylo svěření dítěte do střídavé péče pravidlem a ostatní formy péče pouze náhradním řešením, pokud z nějakého důvodu střídavá péče možná nebude.

Podle naší zkušenosti jsou tyto informace spíše teoretické. Nesetkali jsme se v praxi s tím, že by soud nebo OSPOD prováděli takto pečlivě a systematicky prověřování vhodnosti či nevhodnosti střídavé péče.

Dle psychologa Klimeše (2009, s. 1) nelze automaticky předpokládat, že se rozvádějící rodiče budou schopni chovat zodpovědně a zrale. Svou osobnostní zralost pro střídavou výchovu musí úřadům a soudu prokázat. A je na úřadech a soudu, aby prověřili, zda mají rodiče o střídavé péči reálné představy, zda jsou schopni fungovat a domlouvat se v režimu střídavé péče tak, aby nepoškozovali dítě, to vše při zohlednění přání dítěte. Střídavá péče je doporučována pouze pro takové rodiče, kteří jsou schopni se na výchově jednotně domlouvat, i kdyby to mělo být za pomoci mediátorů či psychologů.

Střídavá péče může být nastavena ihned po rozpadu rodiny, ale možný je i **přechod na střídavou péči** z původně probíhající péče výlučné. K této změně může dojít z důvodů objektivních i subjektivních. Objektivní změny, které rodiče ani děti nemohou ovlivnit, označujeme jako změnu poměrů. Okolností patřící mezi ty objektivní může být například změna související s uplynutím určitého času a zvýšení věku dítěte. Pokud je dítě hodně malé, není pro ně většinou střídavá péče vhodná. Je silně fixované na matku, její péči a blízkost. Malé děti také hůř snášejí změny a časté střídání prostředí. Jakmile dítě dozraje a začne více vyhledávat kontakt s otcem, může se pro ně střídavá péče stát vhodnější a přínosnější, než péče výlučná. Uplynutí času může být ale naopak pro přechod na střídavou péči i znevýhodněním. Dítě začne chodit do školy, ukončí základní školní docházku a začne dojíždět do školy střední... Toto vše může střídavou péči znemožňovat například tehdy, pokud rodiče bydlí daleko od sebe. Za okolnosti rázu subjektivního považujeme například přání dítěte. Dítě může v průběhu výlučné péče změnit postoj a začít požadovat péči střídavou. Je však nutné pečlivě posoudit, zda nejde jen o chvilkový rozmar, například v případě vzdorovitého chování v době adolescence. Stejně tak je důležité prověřit, jestli nedošlo k ovlivňování a manipulaci jedním z rodičů a jde skutečně o přání samotného dítěte. (Trávníček, 2015, s. 10, 11)

Nad vhodností střídavé péče podle věku dítěte se zamýšlí Klimeš (© 2009). Ten za nejnižší věk dítěte vhodný pro střídavou péči považuje věk, kdy je dítě schopno začít chodit do školky, tedy 3 roky. U menších dětí doporučuje pouze širší styk s druhým rodičem. Takto malé děti by pro jejich zdravý psychický vývoj měli usínat každou noc ve stejné posteli se stejným rodičem. Střídavá péče u předškolních dětí ale není doporučována tehdy, pokud je

předpoklad, že v ní nebude možno pokračovat po nástupu do školy, např. z důvodu velké vzdálenosti bydlišť rodičů, která by vyžadovala střídání dvou škol.

Nezbytným předpokladem nastolení střídavé péče o dítě je i **stanovení výše výživného**. V případě střídavé péče existují určité odlišnosti. Jde především o to, jak se vyživovací povinnost stanovuje a zda má být stanovena oběma rodičům příp. kterému z rodičů. V případě, že je dítě svěřeno do střídavé péče obou rodičů, povinnost platit výživné a jeho výši určí soud. (Trávníček, 2015, s. 16)

Na toto pamatuje i zákon, který říká, že *Životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů. Toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte.* (odst. 1, § 915, zákona č. 89/2012 Sb.) *Je-li více osob povinných, které mají vůči oprávněnému stejné postavení, odpovídá rozsah vyživovací povinnosti každé z nich poměru jejich majetkových poměrů, schopností a možností k majetkovým poměrům, schopnostem a možnostem ostatních.* (§ 9014, zákona č. 89/2012 Sb.)

Z těchto ustanovení je patrné, že vyživovací povinnost rodičů vůči společnému dítěti je v rozsahu, který odpovídá poměru jejich majetkových poměrů. Protože výživné je určeno dítěti pro uhrazení jeho potřeb, ne rodičům, nelze v případě střídavé péče nastavit výživné formou započtení. Tzn., že pokud je rodičům stanoveno výživné ve stejné výši, nelze toto brát jako dluh dvou stran, který se dá vyrovnat započtením pohledávky jedné strany proti pohledávce strany druhé. Toto není možné ani dohodou mezi rodiči. Pokud je výživné stanoveno oběma rodičům, nejde o pohledávky rodičů mezi sebou navzájem, nýbrž jde o pohledávky dítěte vůči rodičům. Proto není možná varianta, aby odpovídající výši výživného hradil pouze ten z rodičů, který má výrazně vyšší příjmy. Výživné musí být vyměřeno každému z rodičů zvlášť v poměrné výši vzhledem k výši jejich příjmů. Výživné musí být stanoveno i proto, že pokud dítě nabude zletilosti, jeho nárok na výživné trvá do doby, kdy začne být schopno se samo živit. Pokud by výživné oběma rodičům stanoveno nebylo, muselo by se v takovém případě zletilé dítě výživného soudně domáhat. Výše výživného se určí z měsíčního základu výživného a tento základ se sníží poměrem, po jakou dobu bude dítě u rodiče druhého – obvykle jde o 50 %. (Trávníček, 2015, s. 17 - 21)

Stanovení intervalů střídání dítěte u rodičů je další z podmínek realizace střídavé péče o dítě. Délka intervalu není nikde zákonem určena. Záleží tedy na konkrétním soudním rozhodnutí, jaká délka intervalu bude zvolena (obvykle jde o týden, čtrnáct dnů, měsíc, půl roku). Děti ale upřednostňují raději kratší období střídání. Nejčastějším intervalem bývá

střídání u rodičů po jednom týdnu. Orientace bývá určena lichostí a sudostí týdnů. Výhodou tohoto kratšího intervalu je především to, že děti neztratí kontakt a vazbu na rodiče, se kterým nejsou. Přínosné při této variantě je, pokud má své věci a potřeby dítě u každého z rodičů a přenáší si jen to nejnnutnější (školní pomůcky apod.). Pokud by stěhování mezi bydlišti obou rodičů bylo komplikovanější a pro všechny zatěžující (stěhuje se hodně věcí, jde o velkou vzdálenost apod.), je doporučeno zvolit intervaly delší. V případě delších intervalů je doporučeno zvážit rozhodnutí o úpravě styku dítěte s druhým rodičem, aby se předešlo ztrátě vzájemného kontaktu. Toto je vhodné především tehdy, kdy je mezi rodiči problematická komunikace, nebo dítě má problém si samo o kontakt s druhým rodičem říci. Pokud ale kontaktování a vídání se s druhým rodičem není problém a probíhá přirozeně, takové soudní nastavení styku není nutné. Vždy záleží na konkrétní situaci a konkrétních okolnostech. (Trávníček, 2015, s. 76)

Klimesš (2009, s. 2) za správně nastavený cyklus střídání dětí u rodičů považuje ten, kdy u dítěte nepozorujeme problémy s přizpůsobením se novému prostředí. Ideální je, pokud dítě pobyt u každého z rodičů vnímá jako dvě variety jednoho domova. Pokud by docházelo k problémům s přizpůsobením se, je nutno cyklus změnit a nastavit kratší délku pobytu u každého z rodičů nebo vložit možnost setkání se s druhým rodičem i v průběhu cyklu. Cykly delší než 3 týdny (tj. měsíc, půl roku, rok) by neměly být považovány za střídavou péči. Jde o střídavé svěřování do péče vždy jednoho z rodičů. Tento model je často provázen poruchami při přizpůsobení, které je nutno řešit.

Významné je také **určení místa**, kde bude střídavá péče probíhat. Obvyklým modelem je ten, že se dítě v dohodnutých intervalech přemísťuje mezi bydlišti obou rodičů. Možná je ale i varianta ta, že dítě zůstane bydlet v původním domově a rodiče se střídají u něj. Jak říká Klimesš (2009, s. 1), taková střídavá péče je vůči dětem velmi šetrná. Je však realizovatelná s většími těžkostmi, protože rodiče raději vnutí dětem to, co nevyhovuje jim samotným, tj. přemísťování se mezi dvěma bydlišti. Ovšem komplikací je ale i častá praktická nemožnost zajištění třech bydlišť, aby každý z účastníků měl své zázemí. Střídání rodičů u dětí může být také provázeno problémy způsobenými odlišnými zvyklostmi, názory a přístupy k životu a vedení domácnosti.

Nejtěžší situací jsou případy, kdy soud rozhoduje o střídavé péči tam, kde rodiče nebydlí ve stejném místě, a bude nutné, aby se střídáním u rodičů dítě střídalo i **školní docházku ve dvou školách**. Je nutné pečlivě prověřit, zda školy mají učební plány a školní osnovy nastaveny tak, aby výuka byla přiměřeně souběžná a dítě mohlo plynule při střídání škol na

výuku navazovat. Doporučuje se také prověřit psychické a studijní předpoklady dítěte, aby tyto přesuny nebyly pro ně příliš zatěžující. V případě vzdálených bydlišť obou rodičů vyžadujících střídání škol je vhodné zvolit delší intervaly střídání u rodičů, aby nedošlo ke ztrátě kontinuity ve výuce a nevznikl problém s podmínkami nutnými pro pololetní hodnocení školních výsledků dítěte. Proto je doporučováno střídání vždy po uplynutí školního pololetí a na polovinu letních prázdnin. (Trávníček, 2015, s. 76)

Naopak Klimeš (2009, s. 3) je zásadně proti střídání dvou škol. Dle jeho názoru střídavá péče nesmí znamenat střídání dvou školních kolektivů. Také u mezinárodních rozvodů se dle něj nesmí nastavovat střídání např. půl roku školní docházka v jedné zemi, půl roku v zemi druhé. Jedinou vhodnou variantou je střídání po dobu školního roku u jednoho rodiče, v době prázdnin u rodiče druhého.

3.2 Dilemata střídavé péče

Střídavá péče je porozvodové uspořádání rodiny, které vyvolává řadu diskuzí, protikladných postojů a názorů na ni. Vzhledem k tomu, že její realizování je u nás teprve v začátcích a celospolečensky není ještě zcela zavedenou, je stále ve fázi sbírání zkušeností, hledání cest a pravidel, které by ji pomohly usnadnit a učinit co nejpříjemnější pro všechny, kteří se jí účastní. Zdá se, že tato forma péče by po rozpadu rodiny mohla být tou nejvhodnější, ale i tak je provázena mnoha spornými situacemi, které střídavou péčí komplikují a vyvolávají hlasy proti ní. Spornými otázkami při střídavé péči podle uvedených autorů jsou:

Výchovná koalice rodičů

Je možné, aby rodiče v rozvodovém řízení a bezprostředně po něm, plni emocí a nevyřešených vztahových problémů, byli schopni vytvořit koalici a rozumně se domlouvat na výchově dětí? Kolik takových zralých osobností existuje? Kolik času je potřeba na překonání emocí a zpracování pocitů křivdy? Pokud se rodiče rozešli pro neslučitelnost povah a životních hodnot a stylů, je vůbec reálné, aby byli schopni se v otázkách výchovy dítěte sjednotit?

Podle Klimeše (2009, s. 8) je v případě střídavé péče nezbytné, aby rodiče dokázali být ve výchově dítěte jednotní. Aby nepřistoupili na pokusy dítěte získat výhody z toho, že je mezi rodiči rozkol. Jeden rodič nařídí dítěti psát diktáty. Dítě jde příští víkend za rodičem druhým s kritickými poznámkami na rozhodnutí toho prvního. Rodič, který pociťuje zášť

vůči bývalému partnerovi, dítěti přizvukuje a podpoří ho v tom, nařízení nesplnit. Tyto situace vznikají i v úplných rodinách, v rozvedených rodinách jsou ale tyto situace závažné a kombinují se i s citovým vydíráním, kdy dítě při nesplnění svých požadavků vyhrožuje náklonností k druhému rodiči. Rodiče ale nesmí přistoupit na tuto „hru“ a musí vzájemné postupy podporovat a věřit v jejich dobrý úmysl a smysl. Zvláště po rozvodu je toto těžká zkouška osobnostní zralosti obou rodičů. Dítě se tak naučí situace zneužívat, vytěžovat pro sebe u každého z rodičů to příjemné a vyhýbat se povinností. Nezralost rodičů projevující se neschopností udržovat jednotnost ve výchově je kontraindikací střídavé péče. Dítě musí vyrůstat v jednotné výchově, která vzniká kompromisy z obou stran rodičů. Nesmí zde docházet ke kupování si dětí apod. situacím. Na toto vše děti nedoplatí v dětství, ale v dospělosti, kdy nebudou mít vytvořeny pevné návyky a morálně volní vlastnosti nezbytné pro fungování ve společnosti a uplatnění se. Dítě nebude mít potřebné znalosti a dovednosti, bude pouze vycvičené v citovém vydírání a manipulacích. Nedoporučuje se proto, aby střídavá péče byla nařízena proti vůli některého z rodičů. Je potřeba vyčkat, až dojde k uklidnění porozvodových emocí a zášti, až se oba partneři s novou situací smíří, přijmou ji, a začnou být schopni spolu normálně komunikovat. Potřebnou dobu nelze určit, je u každého individuální a u někoho k podmínkám vhodným pro střídavou péči nemusí dojít nikdy. Vhodné je pokusit se o odbornou pomoc psychologů a mediátorů.

Asymetrie mezi pobyty

Jako další situaci, která fungování střídavé péče komplikuje, uvádí Klimeš (2009, s. 11) výrazný rozdíl mezi fungováním domácnosti každého z rodičů, jejich životními styly a hodnotami. Je problematické, pokud se sociální status dítěte mění podle toho, zda je zrovna u otce nebo u matky. Aby dítě bylo jeden týden chudé a jeden týden bohaté. Aby mělo dva rozdílné šatníky a oblékalo se a fungovalo zrovna podle toho, u kterého z rodičů je. Dítě má mít zajištěnu stejnou životní úroveň, ať je u kteréhokoliv z rodičů. Má mít umožněno, aby své věci mohlo užívat ať je u kohokoliv. Pokud rodiče nejsou schopni se na tomto domluvit a nedemonstrovat svou hodnotu a míru zavinění rozvodu prostřednictvím materiálních věcí, není pro dítě vhodné střídavou péči zavádět.

Naopak Novák (2013, s. 70) nepovažuje rozdílné zkušenosti s materiálními záležitostmi pro dítě za škodlivé. Jak říká *V minulosti mnozí velmi bohatí a významní otcové trvali na tom, aby jejich děti chodily do běžných škol, prošly jejich firmami „od píky“ a poznaly různá prostředí. Podobně v době první republiky jednali i mnozí šlechtici. Pochybuji, že to*

narušovalo identitu mladých dam a pánů. Spíše naopak. Navíc alimenty, samozřejmě i ve střídavé péči, korigují křiklavé rozdíly v životní úrovni. Pokud bych měl porovnat pro dítě „víkendově-prázdninový“ pobyt plný přepychových radovánek „na zámku“ a dejme tomu běžnou úroveň v podzámčí po zbývající dny s variantou „týden na zámku a týden v podzámčí“ volím druhou možnost.

Opět i zde je nutno posuzovat případ od případu. Není dobře, aby dítě vyrůstalo v extrémních materiálních rozdílech navíc tehdy, pokud tím bohatší z rodičů potřebuje demonstrovat svou nadřazenost a peníze používá k ovládnutí dítěte. Pokud ale dítě díky střídavé péči získá možnost vyzkoušet život ve „dvou světech“, zažít si tzv. blahobyt, ale i život v normálních skromnějších podmínkách, může to být pro něj naopak do života přínosem.

Také **neslučitelné životní styly** rodičů jsou tím, co střídavou péči znemožňuje. Není možné, aby jeden týden bylo dítě s rodičem, který pracuje přes den a v noci spí a další týden fungovalo u rodiče, který je bohém, který dny prospí a žije v noci a dítě s ním. (Klimeš, 2009, s. 11)

I **rozdělení rolí v domácnosti** a schopnost je zastat je důležitým prvkem signalizujícím vhodnost či nevhodnost střídavé péče. Pokud je i muž schopný a zvyklý zajistit domácnost, vyprat a vyžehlit prádlo, vysát a uklidit, určitě nebude mít problém postarat se v týdenním režimu o dítě. Naopak u podnikatele či manažera, který bývá denně více než deset hodin v práci a domácí práce považuje za výhradně ženskou záležitost, by zavedení střídavé péče s největší pravděpodobností byl problém. (Klimeš, 2009, s. 11)

Atypická střídavá péče – střídání rodičů

Další situací v rámci střídavé péče, která vyvolává diskuze a nejednotné názory, je ta, kdy se dítě nestřídá u rodičů, ale naopak dítě zůstává bydlet v původním bydlišti a rodiče se v dohodnutých intervalech střídají u něho. Tato forma střídavé péče je pro děti nejpřínosnější. Střídají se rodiče a navozuje to situaci podobnou, jako když rodiče v běžných rodinách odjíždějí například na služební cestu. Komplikací je však to, že pro tuto variantu je potřeba mít k dispozici tři byty. Většinou ale tento způsob rodičům nevyhovuje ze stejných důvodů, jako pendlování mezi rodiči dětem. Mají věci rozstrkané na více místech, ztrácejí pocit jednoho domova. A nakonec vše většinou skončí na tom, že si najdou nového partnera, se kterým chtějí žít trvale a pořídí si novou rodinu. A to co

dospělým vadilo, se přenesse na děti a mezi rodiči se začnou střídát oni. (Klimesš, 2009, s. 12)

I Trávníček (2015, s. 71) vidí střídání rodičů u dítěte, které zůstává ve svém původním bydlišti, jako pro dítě nejpříjemnější. Zátěž způsobená rozchodem rodičů, kteří její vznik zapříčinili, je tímto sejmuta z dětí a přenesena na rodiče. Dítě má jeden domov a celá situace je pro něj méně zátěžová, je tak pro dítě zajištěna větší stabilita. Autor se však s touto formou péče osobně nesetkal a nezaznamenal ani žádné soudní rozhodnutí, kterým by tento způsob péče byl nařízen, ani že by se někteří rodiče po rozvodu na střídání u dítěte dohodli. Dle názoru autora je jistě pro dítě tato péče příjemnější, ale vzhledem k tomu, jaké požadavky jsou na ni kladeny, je prakticky složitě proveditelná. I zde autor zmiňuje problematiku zajištění tří domácností, kdy by v jedné žilo dítě se střídajícími se rodiči, a další dvě by měli k dispozici rodiče po dobu, kdy nejsou u dětí. Zásadní je u tohoto způsobu rozdělení péče o dítě předpoklad bezproblémové komunikace mezi rodiči. Je nutné, aby byli schopni se domlouvat na fungování domácnosti, ve které budou o dítě pečovat. Ideální by bylo nastavení pravidel, která se nebudou měnit, pokud dojde k výměně rodiče. Problém nastává v situaci, kdy si některý z rodičů pořídí novou rodinu. Znamenalo by to, že po dobu péče o dítě musí novou rodinu opustit a přerušit tak péči o případné dítě či děti nové. Další bezdětnost rodičů by tak měla být podmínkou pro realizaci tohoto způsobu péče.

Shodujeme se s názorem uvedených autorů, že péče formou střídání rodičů u dítěte je po rozvodu pro dítě nejšetrnějším řešením. Limit způsobený omezenou možností pořízení tří domácností je nepopiratelný a velmi složitě řešitelný. Za zásadní však v tomto případě považujeme také neschopnost rodičů v klidu komunikovat, která je po rozvodu typická u většiny rozcházejících se partnerů. To se ve spoustě případů často nelepší ani po uplynutí nějakého času. Střídání se a hospodaření v jedné domácnosti v klidu a bez sporů emocionálně zatěžujících dítě je takto těžko představitelné. Často se také rodiče rozcházejí z důvodu neslučitelnosti povah a diametrální rozdílnosti životních stylů a hodnot, což bezproblémové střídání v jedné domácnosti také vylučuje. Proto si myslíme, že zavedení této pro dítě nejvhodnější porozvodové péče, je reálné pouze v minimálním množství případů.

Střídavá péče by správně měla fungovat tak, aby dítě mělo pocit, jako by jednou spalo v obýváku a podruhé v dětském pokoji. Musí mít u rodičů své místo, své zázemí a své věci. Nesmí vše sklouznout k tomu, aby mělo něco u jednoho rodiče, něco u druhého, něco

u prarodičů a neustále bylo na cestě a nikde pořádně. Toto hrozí hlavně v případech, kdy si každý rodič založí novou rodinu, vše se začne točit kolem nových dětí a starší dítě ve střídavé péči má pocit, že patří všude a zároveň pořádně nikam. Tehdy by se mělo zakročit a střídavou péči zrušit, protože to už není ve prospěch, ale na úkor dítěte. (Klimeš, 2009, s. 12)

Předávání dítěte s překryvem

Z důvodu spolehlivého předávání informací mezi rodiči a zajištění jednotnosti výchovy a přístupu k dítěti je vhodné předávání dítěte s tzv. překryvem. Tak se označuje doba, kdy při předávání dítěte se rodiče sejdou minimálně na půl hodiny, sednou si spolu a předají si informace za uplynulé období, kdy bylo dítě u jednoho z nich. Tyto informace se týkají školních povinností, nutnosti např. v něčem přidat, na něco se více zaměřit, výchovných situací, otázek stravování, kroužků apod. Toto vyžaduje vyřešené vztahy mezi rodiči, odeznělé negativní emoce a schopnost spolu v klidu komunikovat, respektovat jeden druhého, hledat kompromisy a snažit se o jednotný přístup. Tento postup je cestou k vytvoření a udržování výchovné koalice mezi rodiči. Toto je velkým přínosem i pro dítě, které vidí, že máma s tátou jsou schopni si spolu sednout, v klidu si promluvit, není mezi nimi boj na život a na smrt a že to, na čem se dohodli (např. trénování diktátů) je nemine a nemůže se z toho nijak vyvléknout. Např. v Norsku funguje systém, že při předávání např. pozve matka otce domů na oběd, příště zase otec pozve všechny na oběd do restaurace. Dítě má možnost strávit čas s celou rodinou a vidí, že i po rozvodu může panovat klid a pohoda. Důležité je to především u dětí menších, teenageri už většinou přecházejí mezi rodiči sami, bez osobního předávání dítěte. Ale i v tomto věku je pro psychickou pohodu dítěte to, že vidí rodiče spolu vycházet a komunikovat v klidu, velkým přínosem. (Klimeš, 2009, s. 15)

Problematika věku dítěte

Vhodnost střídavé výchovy narůstá úměrně s věkem dítěte. Je obecně platné, že pro malinké děti **do věku tří let** je nevhodná. Vztah k rodičům v tomto věku není symetrický, dítě je silně fixované na matku, tráví s ní nejvíce času a střídání u rodičů by bylo na škodu. Dítě potřebuje jednu hlavní pečující osobu a při střídání pobytu u obou rodičů v delších časových úsecích by bylo psychicky frustrované. Proto se o střídavé péči v tomto věku nemá vůbec uvažovat. Hraničním věkem, od kterého se dá o zavedení střídavé péče uvažovat, je období, kdy dítě nastupuje do mateřské školy, to je **od věku tří let – v době**

předškolní. Začíná být schopné zvyknout si i na jinou autoritu, než je matka, je přizpůsobivější ke změnám prostředí. Je však potřeba vhodnost střídavé péče posuzovat individuálně a brát ohledy nejen na věk, ale na povahové rysy dítěte. Jsou děti méně přizpůsobivé, značně citlivé, které změny snášejí těžce a jsou pro ně traumatizující. V tomto věku by soud měl sledovat, zda mezi rodiči nedochází k soupeření. Je důležité, aby např. otec, u kterého je dítě, dokázal dítě utišit a hezky mluvit o mamince v situaci, kdy je mu po ní smutno, pláče a nemůže usnout. Pokud rodič nedokáže na takové situace reagovat citlivě a s ohledem na city dítěte k druhému rodiči, je lepší svěřit dítě do péče pouze jednoho z rodičů. Komplikací v tomto v předškolním věku dítěte je také neschopnost jeho chápání času. Dítě nelze uklidnit tím, ať nepláče, že maminku za týden uvidí. V jeho chápání je to, že od maminky odešlo, navždy. Proto je i u předškolních dětí spíše doporučování svěřeni dítěte do výhradní péče jednoho z rodičů s tím, že se v jeho prostředí může s druhým rodičem vídat, co nejčastěji to půjde. A to i proto, aby pro případ zvažování střídavé péče do budoucna, mezi nimi nedošlo k přerušeni vazeb a byl udržován vzájemný citový vztah. V předškolním věku není střídavá péče doporučována ani v případech, kdy do budoucna nelze pokračovat s jejím pokračováním, např. po nástupu do školy při velké vzdálenosti mezi bydlišti rodičů. (Klimeš, 2009, s. 15)

Také Trávníček (2015, s. 81) je toho názoru, že není vhodné nařizování střídavé péče u dětí nejnižšího věku. Zmiňuje, že je potřeba respektovat názor dětských psychologů, že pro hodně malé děti je nezbytné, aby měli zajištěno stabilní prostředí, ve kterém žijí a vyrůstají. V dnešní době již není striktně přijímáno tradiční rozdělení mužských a ženských rolí, kdy muž zajišťuje pro rodinu živobytí a žena se stará o děti a domácnost. Ale i tak stále platí, že péče o novorozence a hodně malé děti je pro ženu přirozenější a také sami děti v tomto věku více tíhnou k péči matky. Každopádně i význam kontaktu s otcem je nepopíratelný. Proto autor považuje za nejvhodnější, aby hodně malé děti, byly svěřovány do výhradní péče matky, přičemž je souběžně dohodnut co nejširší styk s otcem. I Trávníček uvádí, že považuje za věk dítěte vhodný k úvahám o zavedení střídavé péče nejdříve dobu, kdy dítě nastupuje do školky.

Ve školním věku dítěte je potřeba, aby rodiče byli schopni udržovat výchovnou koalici a důsledně sledovat se a domlouvat na plnění školních povinností. Není možné, aby dítě dělalo úkoly pouze u jednoho z rodičů a u druhého je dělat nemuselo. Je nutné, aby se oba rodiče navzájem informovali a aby společně a stejnoměrně dbali na to, aby dítě mělo vše v pořádku. Střídavá péče dítěte ve školním věku také nesmí znamenat střídání školního

kolektivu. V případě, že rodiče bydlí daleko od sebe, což by vyžadovalo střídání škol, je lépe, aby bylo dítě svěřeno pouze do péče jednoho z rodičů. (Klimeš, 2009, s. 5)

Trávníček (2015, s. 74) doporučuje, aby v případě, kdy by zavedení střídavé péče vyžadovalo střídání škol, byl prověřen a zohledněn především názor dítěte. Pokud si dítě tyto změny nepřeje, není tak střídavá péče v jeho zájmu, a je nutno ji zamítnout. I v případě, kdy dítě se střídáním škol vysloví souhlas, je doporučeno provést šetření, zda je dítě vůbec těchto změn reálně schopné. Znaleckým posudkem lze posoudit míru adaptability, psychické stability apod. Také je v tomto případě nutné komunikovat se školami, zjistit soulad či nesoulad ve výukových programech a určit, která ze škol bude brána jako tzv. škola kmenová.

Dle našeho názoru je střídání škol pro dítě vhodné tehdy, pokud by to, že bude svěřeno do péče pouze jednoho rodiče a s druhým se bude vídat mnohem méně, bylo těžko zvladatelné a je pro ně střídání škol přijatelnější. Soudíme, že je potřeba zvolit tzv. menší zlo. Pokud však pro dítě svěřením do péče jednoho rodiče není problémem, považujeme střídání škol za situaci, která vhodnost střídavé péče vylučuje. Už to, že se dítěti rozpadla rodina, považujeme za tolik zatěžující, že přidání střídání škol a všeho s tím spojeného, již vnímáme jako nepřiměřenou zátěž, která by mohla narušit psychický vývoj dítěte. Vždy však záleží na osobnosti a povaze posuzovaného dítěte.

V **období puberty a adolescence** může být pro dítě střídavá péče velmi přínosnou. Je však opět nezbytné, aby rodiče dokázali být jednotní ve výchově i v přístupu k plnění povinností dítěte. Ve věku nad 12 let je již dítě samostatné a není nezbytné jeho předávání za osobní přítomnosti rodičů, dítě přechází mezi rodiči již samo. V tomto období, kdy se děti vůči rodičům vymezují a hledají svou cestu často formou vzdoru a protestů, by střídavá péče v případě nejednotnosti rodičů a neschopnosti komunikovat z důvodu vzájemné averze, mohla napáchat hodně škody. Ve **věku starším** už mají děti vlastní názor a většinou již přecházení mezi rodiči odmítají.

Problematika délky cyklu

Pro normálně fungující funkční rodinu je přirozeným cyklem jeden den. Tehdy se její členové ráno rozejdou po svých povinnostech, aby se opět večer setkali a uspokojili potřebu sblížení a sdílení celodenních zážitků. Pro dítě a utváření vztahů je lépe se vidět každý den třeba jen dvě hodiny, než po týdenní absenci spolu strávit celý víkend. Proto je důležité i nastavení cyklů střídání dítěte u rodičů. Za ideální je v tomto případě považován

jeden týden. A i tak by bylo dobré, aby děti měly možnost se s druhým rodičem vidět i v průběhu toho týdne, který tráví u rodiče prvního. Delší časové úseky už způsobují problémy s přizpůsobením se při přechodech a hrozí odcizování se s druhým rodičem. Úseky delší než půl roku už by neměly být ani považovány za střídavou péče, nýbrž přecházení z výhradní péče jednoho rodiče do výhradní péče rodiče druhého. (Klimeš, 2009, s. 15)

Trávníček (2015, s. 74) uvádí klady střídání péče po 1 měsíci. Za pozitivní u tohoto intervalu vidí možnost vhodně určit výživné druhého rodiče. Zmiňuje ale také to, že děti upřednostňují více intervaly kratší. Nedochází tak k dlouhému přerušení kontaktu s druhým rodičem a tak narušování vzájemné citové vazby. U delších intervalů proto doporučuje upravit styk tak, aby dítě mělo možnost se s druhým rodičem vidět i tehdy, pokud u něj není. Za značný problém považuje intervaly delší než 1 měsíc. Je zde obava, jak by dítě na rodiče, kterého takto dlouho nevidělo, reagovalo. Také i Trávníček u dlouhých intervalů naráží na problém střídání škol, pokud rodiče bydlí od sebe tak daleko, že je toto nezbytné.

Dle našeho soudu je nejvhodnější interval týden až maximálně 14 dní. Dítě má snadnější přechody mezi domácnostmi rodičů, rychleji se adaptuje a nedochází k odcizování s druhým rodičem.

Nad touto problematikou se zamýšlí i Klimeš (2009, s. 15): *Cyklus je správně nastaven, pokud u dítěte nepozorujeme poruchy přizpůsobení při přechodu z jednoho do druhého prostředí, tj. pokud dítě obě prostředí žije jako dvě variety jednoho domova. U poruch přizpůsobení je třeba délku cyklu zkrátit, nebo vložit vmezeřená setkávání uprostřed cyklu.* Opět tedy vnímáme jako zásadní brát ohledy na možnosti a předpoklady dítěte s důrazem především na jeho zájem.

Při střídavé péči dochází k mnoha situacím, které jsou diskutabilní, a není snadné je vyřešit. Zkušenosti s touto péčí jsou jistě často nepřenosné, a člověk, který se střídavou péčí zkušenosti nemá, často ani neví, co vše může vyvstat a jak by sám na sporné situace reagoval.

Ani studie zaměřující se na hodnocení vhodnosti či nevhodnosti volených forem porozvodové péče nejsou vždy zcela spolehlivé. Např. Pavlát (© 2010) uvádí právě na některé vady studií. Upozorňuje na to, že studie se snaží porovnat vliv forem péče na prosperitu dítěte. Ze zjištěné dobré prosperity u sledovaných dětí ve střídavé péči dochází

k vyvození závěru o prospěšnosti této formy péče. Neuvádí však to, že pro tuto formu se většinou rozhodují a dlouhodobě jsou schopni ji bezproblémově zvládat rodiče, kteří jsou osobnostně i sociálně zralí, schopní spolu komunikovat a spolupracovat ve prospěch dítěte. Dobře prosperující dítě tedy nemusí být výsledkem zvolené formy péče, ale důsledkem faktu, že o ně pečují kvalitní a dobře spolupracující rodiče. Proto je vždy potřeba posuzovat v širších souvislostech.

Pavlát (© 2010) také zmiňuje, že autoři studií porozvodových uspořádání docházejí k vzájemně odporujícím se závěrům. Někteří uvádějí, že studie mluví jednoznačně ve prospěch střídavé péče. Jiní oponují tím, že například sledované hledisko, kterým je rodičovský konflikt, je silnější proměnná než střídavá péče a je pro prosperitu dítěte důležitější než forma porozvodové péče. Proto je podstatné to, že střídavá péče není vhodná v situaci silného rodičovského konfliktu. Výsledky studií jsou často znehodnocovány tím, že je sledován příliš malý hodnocený vzorek, nebo jsou sledované údaje vytrženy z kontextu a bez jejich zapojení do souvislostí nemohou být brány jako platné. Dále se zamýšlí nad tím, jak mohou být výsledky studií ovlivňovány ideologickými zájmy, pokud jejich závěry mají sloužit jako argumentační nástroje silným zájmových skupinám jako např. organizace rozvedených otců, či zájmové skupiny osamělých matek. Toto se ovšem týká především problematiky v zahraničí.

Podle našeho názoru nemohou studie ani statistiky nikdy přesně stanovit, jaká forma péče o dítě je nejvhodnější. Po rozvodu a rozpadu rodiny jde o péči nahrazující normální situaci, která bude vždy provázena nedostatky a rozpory. Zájemem všech by proto mělo být zvolení takové varianty, která bude s ohledem k situaci, možnostem a schopnostem všech zúčastněných nejmenším možným zlem a to především pro dítě a jeho další vývoj.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Pro naši práci jsme zvolili kvalitativní typ výzkumu. Tento přístup považujeme za nejvhodnější vzhledem k tomu, že problematika střídavé péče a postoje k ní jsou velmi individuální, je nutný citlivý přístup a je potřeba se prostřednictvím osobního kontaktu a rozhovorů s respondenty dostat do hloubky jejich zkušeností, prožitků, vnímání, a chápání problematiky střídavé péče. Protože nás zajímají postoje, ke kterým se respondenti dopracovali na základě vlastních prožitků, použili jsme konkrétně kvalitativní design IPA – interpretativní fenomenologickou analýzu. Ta dle Řiháka, Čermáka a Hytycha (2013., s. 9) *vede k porozumění zkušenosti člověka na idiografické úrovni se zaujetím pro to, jaký význam přisuzuje své zkušenosti určitý člověk v určitých podmínkách či situaci a jaká je podoba tohoto procesu nabývání významu.*

4.1 Výzkumný problém a výzkumné cíle

Výzkumným problémem naší práce jsou názory oslovených respondentů – osob, které pečí o dítě formou střídavé péče realizují, nebo ji někdy realizovali. Konkrétně nás zajímala **dilemata**, která na základě jejich zkušeností ve střídavé péči spatřují. Zkoumání problematiky dilemat střídavé péče považujeme za důležité z důvodu stále se zvyšující rozvodovosti v naší společnosti. Je potřeba hledat způsoby a formy, které co nejlépe mohou vytvořit podmínky pro zdravý vývoj dětí v případě, kdy klasická rodina přestala fungovat. Žádná z forem porozvodové péče nemůže být považována za ideální. Nikdy nemůže nahradit fungující úplnou rodinu. Je ale třeba hledat cesty, způsoby a formy, které budou co nejvhodnější. My jsme se snažily více porozumět problematice střídavé péče prostřednictvím zkušeností těch, kteří ji zažili. Konkrétně jsme se zajímali o problémové situace, které ji provázejí a její fungování komplikují či zcela znemožňují.

Hlavním cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jaká dilemata respondenti po svých zkušenostech ve vztahu k střídavé péči spatřují, zda ji považují za přínosnou pro vývoj dítěte. Zásadní pro nás byla osobní zkušenost, vlastní prožitky a závěry z nich plynoucí. Jak píše Mokrejš (1998, s. 7), *zkušenost, jíž proděláváme, nám říká, že jsme jistou věc doposud správně neviděli a nyní víme lépe, jak to s ní stojí.*

Dílčími cíli, které vyplývají z cíle hlavního, jsou:

- co respondenti vnímají jako dilemata střídavé péče,
- zda by po zkušenostech se střídavou péčí tuto formu výchovy znovu zvolili,
- co v péči o dítě formou střídavé péče považují za přínosné oproti jiným formám péče,
- jaká negativa v tomto typu péče respondenti spatřují,
- co by doporučili rodičům a dětem, kteří realizaci střídavé péče zvažují,
- před čím by tyto rodiče naopak varovali.

Střídavá péče o dítě je modelem péče v naší společnosti stále častěji prosazovaným. Jako jedna z možností porozvodového uspořádání rodiny začala být u nás zaváděna teprve nedávno. Není tedy prozatím mnoho rodin, které by ji realizovali. Z tohoto důvodu není její fungování dosud zcela prozkoumáno.

4.2 Výzkumné otázky

V IPA je výzkumná otázka dotazem na to, jak dotazovaná osoba či osoby nahlízejí na určitou situaci, jak ji vnímají, prožívají a jaký této situaci na základě prožitků přisuzují smysl (Smith a Osborn, 2003).

Proto jsme si na základě stanoveného výzkumného problému a cíle vytvořili konkrétní výzkumné otázky. Výzkumné otázky pro nás byly výchozí pro formulování konkrétních dotazů na respondenty v rozhovorech. Rozhovory s respondenty byly základním materiálem pro realizaci našeho výzkumu dané problematiky.

Pro naši práci a získání potřebných podkladů a informací jsme vytvořili tyto **výzkumné otázky**:

1. Jak respondenti po rozpadu rodiny dospěli k formě střídavé péče o dítě?
2. Jaká dilemata a rozpory ve střídavé péči spatřují?
3. Jaká ve výchově dětí formou střídavé péče vidí pozitiva?
4. Pokud by se znovu rozhodovali, vybrali by si pro výchovu dětí opět střídavou péči a proč?
5. Co by doporučili rodinám, kteří střídavou péči zvažují?

4.3 Strategie výzkumu

Prostřednictvím našeho výzkumu jsme potřebovali získat subjektivní názory osob, které realizují, nebo zažili střídavou péči o dítě. Jako přístup kvalitativního zkoumání jsme pro zvolené téma vybrali fenomenologické zkoumání metodou IPA (interpretativní fenomenologická analýza). Jde o porozumění prožité zkušenosti člověka – zkoumané osoby či osob. Snažíme se porozumět nějaké události, fenoménu, prostřednictvím osobního prožitku a prožité zkušenosti. Dle Hendla (2016, s. 128) *hlavním cílem fenomenologického zkoumání je popsat a analyzovat prožitou zkušenost se specifickým fenoménem, kterou má určitý jedinec nebo skupina jedinců. Tento přístup vychází z filozofické fenomenologie. Výzkumník se snaží vstoupit do vnitřního světa jedince, aby porozuměl významům, jež fenoménu přikládá. Výzkumník analyzuje získaná data, aby zachytil esenci prožité zkušenosti. V rámci fenomenologické studie se vytváří popis a interpretace sdělených prožitků. Výsledkem je text, který „zní pravdivě“ pro toho, kdo měl danou zkušenost s daným fenoménem, a poskytuje vhled pro toho, kdo ji neměl.*

Touto metodou se výzkumník prostřednictvím osobního kontaktu a dotazováním respondenta propracovává k porozumění jevu tak, že díky skutečnosti, kterou respondent prožil, formuluje závěry a jeho zkušenosti pomáhají pochopit jev, který je zkoumaný. Souběžně je důležitá i osobní zkušenost výzkumníka, která se celým procesem prolíná.

4.4 Technika sběru dat

Sběr dat jsme se rozhodli provést formou **polostrukurovaných rozhovorů**. Vzhledem ke zvolenému tématu tuto techniku považujeme za nejvhodnější. Také vybraný vzorek respondentů je ukazatelem, který nás vede k upřednostnění uvedené techniky sběru dat. Tato forma rozhovoru je dostatečně pružná a proto umožňuje respondentům hovořit otevřeně, plynule a se zaměřením na to, co vnímají jako podstatné i na to, co se během rozhovoru postupně vynořuje. Zároveň osnova vedená otázkami zajišťuje to, aby nedocházelo k přílišnému odbočování od tématu. Respondenti byli předem s otázkami seznámeni, aby se mohli na rozhovor připravit.

4.5 Popis zkoumaného vzorku

Významnou částí výzkumu je výběr výzkumného vzorku. To, zda bude výzkum úspěšný, je závislé na správnosti jeho výběru. Dle Larkina, Wattse a Cliftona (2006, In Řiháček, Čermák a Hytych, 2013, s. 13) jsou IPA studie typické nižším počtem respondentů. *Vzhledem k povaze fenomenologického výzkumu – detailní analýza zkušenosti – je smysluplné zaměřit se na menší počet participantů (případně na jednoho člověka) dobře reprezentující zkoumaný fenomén.*

Jak uvádí Řiháček, Čermák a Hytych (2013), podstatnou zásadou při výběru respondentů je homogenita vzorku a to, aby respondenti dobře reprezentovali téma, které nás zajímá. Výzkumník musí tento požadavek při výběru zohlednit a výzkumný soubor pečlivě vybrat. Volba respondentů má povahu **záměrného výběru** a výzkumná otázka se musí respondentů osobně dotýkat. Pro účely diplomových prací autoři doporučují zvolit vzorek o 3 – 6 respondentech. Tento počet je vhodný z důvodu dostatečného prostoru k hloubkové analýze a zároveň nabízí možnost srovnání a pestrost zkušeností.

My jsme jako zkoumaný vzorek vybrali osoby, které mají se střídavou péčí osobní zkušenost. Jde o rodiče dětí, kteří střídavou péčí aktuálně realizují, nebo ji v minulosti zažili. Důležitá pro nás byla variabilnost zkušeností. Proto jsme oslovili nejen přímo rodiče dětí, ale také jejich nové partnery, kteří tím, že neměli k dětem přímý citový vztah, přispěli dalším úhlem pohledu na danou problematiku. Kromě běžné péče o děti jsme měli možnost zkoumat také situaci, kdy rodiče touto formou pečují o dítě mentálně postižené.

Všechny respondenty jsem seznámila s účelem získávání informací. Základní zárukou poskytnutí rozhovorů byla diskrétnost a mlčenlivost u všech získaných informací. Každý z respondentů vyslovil souhlas se zpracováním rozhovorů za účelem vypracování diplomové práce. Samozřejmostí byla dohoda o čase a místě konání rozhovorů s respektem k preferencím respondentů. Velký důraz jsme kladli na vytvoření pocitu pohody, bezpečí a důvěry u dotazovaných. Rozhovory probíhaly v uvolněné atmosféře, bylo zajímavé pozorovat, jak se respondenti postupně uvolnili a téma začali rozvíjet na základě postupně se vybavujících vzpomínek a zážitků. Pokud se stalo, že respondent začal v zápalu vyprávění odbíhat od tématu, pomocí otázek jsme se vrátili k tomu, co nás zajímalo především. Zajímavé bylo tako to, že i po ukončení rozhovoru měli respondenti dále potřebu si povídat a celé setkání tak proběhlo uvolněně a bylo i příjemně zakončeno.

Tabulka 1 Přehled respondentů

Respondent	Počet dětí	Forma péče	Doba od rozvodu
Kristýna	1 (+2 partnera)	výlučná péče matky	5 let
Bohdana	2	střídavá péče	32 let
Eva	1 (+2 partnera)	výlučná péče matky	5 let

4.6 Tvorba dat

Z praktických zkušeností získaných při provádění výzkumů metodou interpretativní fenomenologické analýzy je zjištěno, a výzkumníkům doporučováno, realizovat druhý rozhovor s respondentem až po přepisu rozhovoru prvního. Výzkumník se tak lépe zorientuje a zjistí, jaké doplňující otázky by pro příště bylo lépe respondentovi pokládat, aby se spolehlivěji dopracoval k očekávaným výsledkům.

Klíčový pro provedení výzkumu je doslovný přepis nahrávky. Doporučováno je přepis vytisknout s ponecháním okrajů k očíslování stránek a k poznámkám. Díky tomu je možno text analyzovat a vysledovat v něm vynořující se témata. Takto jsme pracovali i v případě našeho výzkumu.

Před zahájením každého z rozhovorů jsem respondenty seznámila s cílem diplomové práce a důvodem sběru dat formou rozhovorů, i jak budou rozhovory dále zpracovány. Respondentky byly ujištěny, že rozhovory jsou anonymní a záleží pouze na nich, v jakém rozsahu se budou k jednotlivým otázkám vyjadřovat. S každým následujícím rozhovorem byla práce lepší a kladení otázek plynulejší a pestřejší díky zkušenostem nasbíraným z rozhovoru předchozího. S každou z respondentek povídání pokračovalo i po ukončení nahrávání. K tématu se vyjadřovaly otevřeně, bylo vidět, že jsou samy rády za možnost sdílení svých zkušeností.

4.7 Postup analýzy

Při provádění analýzy získaných dat neexistuje správný nebo špatný způsob, jak uvádí Smith, Flowers a Larkin (2009, In Řiháček, Čermák a Hytych, 2013, s. 16 – 17), a podporují výzkumníky v kreativním přístupu. Přesto ale začátečníkům doporučují přesný a strukturovaný postup. Tento postup popsali a rozdělili do několika kroků:

Jako **nultou fází** označují **reflexi vlastní zkušenosti** výzkumníka se zvoleným tématem. Touto reflexí je myšleno uvědomění si vlastní motivace ke zvolení si daného tématu a schopnost výzkumníka efektivně a názorně pracovat se získanými daty.

V našem případě byla osobní reflexe výzkumníka jednoznačná a projevovala se po celou dobu práce na výzkumu. Se střídavou péčí mám vlastní zkušenost, protože s bývalým manželem máme dceru ve střídavé péči již třetím rokem. Této formě péče předcházelo 6 let, kdy jsem měla dceru svěřenu do své výhradní péče. Proto mám srovnání obou těchto forem péče o dítě z vlastní zkušenosti.

Myslím, že i díky této mé osobní zkušenosti byly rozhovory vedeny přirozeně, s otevřeností a v důvěrné atmosféře, protože respondentky cítily, že obě víme, o čem mluvíme. Při každém rozhovoru se mi vybavovaly vlastní vzpomínky, skládaly se souvislosti a objevovaly staré i nové pocity. Vzpomněla jsem si na to, jak jsem se cítila při rozhodování o péči o dceru, na vlastní obavy, pochybnosti a přání. Uvědomila jsem si, jak se změnily mé postoje, když jsem mohla střídavou péči zažít ve svém vlastním životě. Díky vlastní zkušenosti jsem byla schopná rozumět respondentkám, dokázala se do nich vcítit a pochopit jejich pocity a postoje.

Jako **první fází** analýzy označují zmiňovaní autoři **opakované čtení** rozhovorů spojené s poslechem nahrávek a podtrháváním v textu. Díky tomu se výzkumníkovi znovu vybavuje atmosféra rozhovoru, vybavují se mu pocity a vnímá emoce a postoje respondenta.

Ve **druhé fází** dochází k vytváření **poznámek a komentářů** k rozhovorům. Výzkumník se zabývá i nepatrnými detaily, komentuje je vlastními postřehy, vše je provázeno opět opakovaným čtením přepsaných rozhovorů. Jde o *nejdetailnější část analýzy, která vyžaduje výzkumníkovu plnou otevřenost vůči datům* (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013, s. 17-18). V textu si výzkumník podtrhává slova, věty či pasáže, které považuje za významné. Na pravém okraji text doplňuje svými poznámkami.

My jsme se snažili text opakovaně pročítat, zvýrazňovat v textu významná slova nebo pasáže a na pravé straně jsme text rozhovoru doplňovali vlastními poznámkami. (Viz ukázka – Obr. 1, 2)

Třetí fáze se vyznačuje **prací s vlastními poznámkami a komentáři**. Dle slov Řiháčka, Čermáka a Hytycha (2013, s. 19), *v této fázi redukuje se objem dat a našich poznámek prostřednictvím formulování tzv. rodících se témat*. Výzkumník se snaží data uspořádat, a prezentovat. Jde zde již více o práci s vlastními poznámkami a komentáři než s původním textem. Aby se nám ve zjišťovaných faktech lépe orientovalo, vytvořili jsme si tabulku, ve které jsou uvedeny jednotlivá vynořující se témata a číselný kód, kterým jsme si označili řádek a stranu v textu. (Viz ukázka – Tab. 2)

Autoři Řiháček, Čermák a Hytych (2013, s. 19), jako **čtvrtou fázi** analýzy označují **hledání vzájemných souvislostí** a propojení mezi jednotlivými tématy. V této fázi jsme přehled témat rozstříhali, abychom mohli začít zkoušet témata skládat a kombinovat a díky tomu vytvořit skupiny, které spolu souvisí. Tak se nám podařilo sestavit skupiny témat vzájemně propojených a těm jsme přiřadili nadřazené pojmy.

V **závěrečné fázi** dochází k **propojení analýz** jednotlivých respondentů. Hledáme souvislosti mezi zkušenostmi respondentů, uvědomujeme si, která témata se u všech opakují, jsou nejsilnější a stávají se pro zvolené téma stěžejními. Tato stěžejní témata jsme pro přehlednost zpracovali do tabulky.

Tabulka 2 Seznam témat - ukázka

13	Oboustranný souhlas	1.14
14	Bezproblémová komunikace	1.17
15	Vyřešená minulost	1.25
16	Vzdálenost bydlišť	1.38
17	Tatínek příliš tolerantní	2.46
18	Změny s novým partnerem	2.75
19	Sžívání s druhou rodinou	3.86
20	Hrozba odcizení	3.113

Tabulka 3 Nadřazená témata vzešlá z jednotlivých analýz

Nadřazená témata		
Respondentka Kristýna	Respondentka Bohdana	Respondentka Eva
Bezproblémové vztahy	Bezproblémové vztahy	Bezproblémové vztahy
Optimální prostředí	Optimální prostředí	Optimální prostředí
Vhodná výchova	Vhodná výchova	Vhodná výchova

- 1 Rozhovor Eva
2
- 3 1. My jsme se potkaly, protože Eva měla ve střídavé péči holčičku a chceme si o
4 tom popovídat. Já bych se chtěla nejdříve zeptat, jak jste dospěli k tomu, že jste
5 se po rozvodu rozhodli pro tento typ péče?
- 6 Protože je to takhle pro dítě nejlepší. Je týden s mamkou, je týden s tatínkem a byla
7 naprosto spokojená. Věděla, že týden bude u maminky, týden bude u tatínka, chodila za
8 náma obouma, oba nás měla ráda. A hlavní cíl je, aby rodiče mezi sebou komunikovali,
9 nehádali se, hlavně před dítětem, jo a aby to dítě cítilo, že takhle to má být, že je to
10 takové přirozené prostředí, jakože tak by to mělo být. Nemělo by cítit třeba to, že jde
11 k tatínkovi za trest, nebo k mamince za trest, ne, je o přirozené, prostě rodiče spolu
12 nevycházejí, tak prostě se střídáme, týden u maminky, týden u tatínka, jo, a aby bylo
13 prostě v pohodě to dítě.
- 14 Dohodli jste se takto na tom bez problémů oba hned?
- 15 Jo, hned.
- 16 Kolik měla malá roků?
- 17 Ema měla tři roky. Prakticky teď je jí sedm, tak nějaké čtyři roky to fungovalo bez
18 problémů.
- 19 Takže byla hodně maličká...
- 20 A tím právě, že čím dřív jsme se takhle rozhodli, tak čím jakoby dříve to dítě takhle začne
21 fungovat s těma rodičema, tak potom pro to dítě je to takové přirozenější, jo, že prostě
22 říkám, zdá se jí to úplně normální, že je týden u mamky a týden u tatínka...
- 23 Zvlášť když byla takhle malá, že?
- 24 To bylo jakoby, brala to jako přirozené.
- 25 A před rozvodem tím pádem vycházeli s tatínkem v pohodě...?
- 26 Ano, oni mají jako v podstatě do dneška dobrý vztah mezi sebou.
- 27 A měli jste i bydliště blízko sebe?
- 28 My jsme jako měli byt, ono je to úsměvné, někdo to nechápe, ale prakticky tatínek, když
29 se od nás odstěhoval, tak se odstěhoval jenom o čtyři patra dolů, jo, tak jsme byli
30 v jednom baráku.
- 31 Aha, tak to jste měli pohodlnější.
- 32 Bylo to pohodlnější, a čím Emča byla jakoby starší, tak tím začal vidět i ty výhody jo. Je
33 mamko zapoměla jsem si u tatky hračku, já si tam pro ni dojdu, jo. Nebo – tento týden
34 mám být u tatky, mamko, byla neděle nebo sobota, my jsme si ji většinou předávali
35 v pondělí – já už si odnesu věci k tatkově..., jo, že už se prostě těšila. Zas naopak když
36 měla být u mě, tak třeba v pátek nosila zase věci od něho. Takže to bylo, fakt to bylo také
37 dobré. Říkám, my jsme měli, nebo máme velice dobré vztahy mezi sebou.
- 38 Takže ideální podmínky... To jste měli tedy úžasné.

Problém s tím
rodičů

Chybně
domluvit k

Některé vztahy

Bydlení
vedle sebe

Velice dobré

Podmínky
podmínky

Obrázek 1 Ukázka práce s textem

4.8 Otázky k rozhovorům

Výběr otázek byl důležitý proto, abychom získaly dostatek informací potřebných k dopracování se k závěrům a cíli výzkumu, a aby šlo skutečně o informace, které vycházejí z osobních prožitků a zkušeností respondentů. Otázky jsme se snažili zvolit tak, aby byly návodné, ale zároveň poskytovaly prostor k rozvíjení jednotlivých témat.

Otázky k rozhovorům s vybranými respondenty byly tyto:

1. **Jak jste dospěli k rozhodnutí zvolit po rozvodu střídavou péči o děti?**
2. **Jaká hlavní dilemata a rozpory v této formě péče spatřujete?**
3. **Jaká jsou naopak její pozitiva?**
4. **Pokud byste se měli rozhodovat znovu, zvolili byste opět střídavou péči a proč?**
5. **Co byste po vaší zkušenosti doporučili rodičům, kteří se rozhodli střídavou péči realizovat?**

4.9 Odpovědi na otázky

V této podkapitole chceme stručně prezentovat odpovědi respondentek na naše otázky.

První otázka se týkala rozhodnutí pro formu střídavé péče o dítě. Respondenti na ni odpovídali následovně:

- **Respondentka Kristýna**, která vyprávěla o střídavé péči svého partnera, uvedla, že rozhodnutí vzešlo především z přání otce. Chtěl se o dcery starat a poskytnout jim v dostatečné míře zázemí (dům, zahradu,...), na které byly do té doby zvyklé. Partner Kristýny je rodinně založený a proto si nedovedl představit, že by dcery vídal pouze o víkendech jednou za čtrnáct dní. Matka dívek od začátku se střídavou péči příliš nesouhlasila, což bylo i nakonec jednou z hlavních příčin toho, že střídavou péči ukončili.
- **Respondentka Bohdana** uvedla, že ke střídavé péči se dopravovali postupně, po několika letech, kdy měla syna ve své péči ona. Oba rodiče i syn si střídavou péči přáli, otec se synem se chtěli vídat častěji a intenzivněji a i matce tato forma péče vyhovovala.
- U **respondentky Evy** bylo rozhodnutí pro střídavou péči od začátku jednomyslné. Vzhledem k výborným vztahům s otcem dcery i ostatním podmínkám, je jiná varianta ani nenapadala.

Ve **druhé otázce** jsme se zaměřili na negativa, která respondenti ve střídavé péči spatřují.

- **Respondentka Kristýna**, která má ze všech tří respondentek jako jediná ke střídavé péči jednoznačně zamítavý postoj, jako hlavní problémy uvedla – komplikace se složitou adaptací dětí na změny prostředí, problémy s režimem a udržováním vztahů s kamarády a hlavně nevyřešenost vztahů mezi rodiči. To se projevovalo žárlivostí na novu partnerku otce dětí a naváděním dětí proti ní.
- **Respondentka Bohdana** má se střídavou péčí výbornou zkušenost. Jako potenciální komplikace, které se jí naštěstí netýkaly, uvedla vzdálenost bydlišť s nutností střídání škol a sžívání se s případnými novými partnery rodičů a jejich rodinami. Také si je vědomá toho, že pokud by rodiče neměly vyřešený vztah mezi sebou a uzavřenou minulost, mohlo by to pro fungování střídavé péče být velkým problémem.
- **Respondentka Eva** jako komplikace, se kterými se potýkali v jejich případě, uvedla nejednotnost ve výchově dcery, která se nejvíce projevila po nástupu do první třídy, a vliv nové partnerky na otce dcery, která o kontakt s dcerou nemá zájem a otec se jí bohužel přizpůsobil.

Ve **třetí otázce** jsem se respondentů naopak ptala na hlavní pozitiva, která ve střídavé péči vidí.

- **Respondentka Kristýna** uvedla, že ve střídavé péči nevidí nic pozitivního.
- **Respondentka Bohdana** naopak po zkušenostech se střídavou péčí vidí jako hlavní výhodu to, že je syn šťastný a spokojený, že může trávit čas stejně s oběma rodiči a že navzdory rozvodu o žádného z rodičů nepřišel. Vzhledem ke zdravotnímu postižení syna respondentka vidí ona pro sebe jako výhodu i to, že na péči není sama a může si odpočinout.
- **Respondentka Eva** také jako hlavní vnímala pozitivum pro dceru v možnosti být s oběma rodiči stejně.

Z předchozích odpovědí vyplynuly i odpovědi na **otázku čtvrtou**, která se týkala toho, zda by po prožitých zkušenostech respondenti volili střídavou péči znovu.

- Odpověď **respondentky Kristýny** bylo jednoznačné ne.
- Naopak **respondentka Bohdana** je se střídavou péčí spokojená a za stejných podmínek (bezproblémové vztahy s bývalým manželem, přání syna) by ji volila znovu.

- **Respondentka Eva** je také toho názoru, že by střídavou péčí uvítala i při novém rozhodování. Vzhledem k aktuálnímu snížení zájmu otce o kontakt s dcerou by nyní ale více zohlednila přání dcery.

Pátá otázka se zaměřila na doporučení, která by respondenti dali případným zájemcům o střídavou péči.

- **Respondentka Kristýna** by střídavou péčí nikomu dalšímu nedoporučovala.
- **Respondentka Bohdana** je naopak propagátorem střídavé péče, jen by rodičům tuto formu péče zvažujícím, kladla na srdce, aby dbali na bezproblémové vztahy a komunikaci. Také aby dobře zvážili vliv případného nového partnera.
- **Respondentka Eva** by ostatním střídavou péčí také doporučovala. Opět i ona zmiňovala podmínku bezkonfliktních vztahů mezi bývalými partnery a oboustrannou snahu se domluvit.

Otázky byly především osnovou, která nás vedla celým rozhovorem. V průběhu rozhovorů se témata košatila, respondentky se rozpovídaly a podařilo se nám získat dostatek informací k vypracování našeho výzkumu.

5 INTERPRETACE A PREZENTACE VÝSLEDKŮ

„Z pohledu IPA je věrohodná ta interpretace, která je založena především na výrazech, jejichž autorství patří respondentovi, a je doložena přímými citacemi“ (Smith, Flowers a Larkin, 2009, In Řiháček, Čermák a Hytych, 2013, s. 22). Autoři dále uvádějí, že „je to vždy výzkumník se svým životním kontextem, kdo je jejím autorem“.

Metodou IPA interpretujeme přesvědčení respondenta za podmínky akceptace jeho příběhu. Ze strany výzkumníka je důležité neustálé dotazování, které zpřesňuje pochopení zkoumaného jevu. Vytváří se tak dvě perspektivy vyprávění – vyprávění z perspektivy témat a vyprávění z perspektivy jednotlivých případů. (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013, s. 22).

5.1 Rozhovor č. 1 – respondentka Kristýna

Respondentka Kristýna má 35 let a je má kamarádka, se kterou se známe již delší dobu. Začala studovat vysokou školu se sociálním zaměřením a i pracovně je orientovaná na sociální sektor. Aktuálně pracuje jako asistent pedagoga na základní škole. Úvahy nad vztahovými tématy jí vždy byly vlastní. Je rodinně a pro-partnersky založená a proto ji vždy trápilo, že jí vztah s manželem a otcem její dcery, kterou má ve své péči, nevyšel. V současné době žije s přítelem, který je také rozvedený, a jeho dvě malé dcery jsou v péči matky.

Rozhovor jsme uskutečnily v čajovně, kde je klidné a komorní prostředí, které rozhovor umožňuje. Kristýna je velmi otevřená, nevyhýbá se žádným tématům a o všem hovořila se západem sobě vlastním.

Kristýna střídavou péči zažila jako partnerka muže, který měl v této formě péče své dvě dcerky ve věku 7 a 10 let, protože ona sama má dceru, v té době 7. letou, ve své péči. Kristýna žila do té doby vždy ve městě, za partnerem se odstěhovala na vesnici. Protože miluje přírodu a zvířata, i na tuto změnu se velmi těšila. Když začali všichni žít ve společné domácnosti, vypadala situace zpočátku bezproblémově. Dospělí i děti byli rádi, že tvoří rodinu a partnerovy dcery oceňovaly ženský prvek a přístup v otcově domácnosti. Střídání partnerových dětí probíhalo v týdenní intervalech. Týden byli u matky ve vedlejší vesnici a týden u otce v rodinném domě, kde žijí i jeho rodiče. Každá rodina měla v domě samostatný byt.

Postupně se však začaly objevovat problémy. Partnerovy dcery, které byly do té doby zvyklé, že se jim otec přizpůsoboval, začaly žárlit a vynucovat si pozornost, na kterou byly do té doby zvyklé. Začaly zneužívat i toho, že v domě bydleli babička s dědou, kteří také nelibě nesli, že již syn neposlouchal výhradně je. Dcery, především ta starší, začaly používat citové vydírání a odchody k babičce a dědovi, když nebylo po jejich. Sabotovaly společné výlety, dělaly naschvály a Kristýnu neposlouchaly. Lhaly, dělaly ze sebe oběti, situace překrucovaly. Kristýna s partnerem se snažili držet při sobě, s dětmi mluvit, vysvětlovat a držet jednotný přístup. Vše bylo navíc podpořeno ještě negativním vlivem matky dívek, která od začátku se střídavou péčí nesouhlasila a která na novou partnerku otce žárlila a dcery proti ní naváděla. Celá situace se vyhrotila asi po půl roce, kdy starší partnerova dcera začala šikanovat a i ve škole ponižovat Kristýninu dceru. Tehdy se Kristýna rozhodla odstěhovat zpět do města. Kristýnin partner se pod tlakem okolností a vzhledem k tomu, že pochopil, že celá situace neprospívá ani jeho dětem, rozhodl dohodnout s bývalou manželkou na svěření dívek do její výhradní péče.

Z této životní zkušenosti jsme se snažili zformulovat hlavní dilemata, která Kristýna ve střídavé péči spatřovala a kterým dává za příčinu ukončení této formy péče.

5.1.1 Bezproblémové vztahy

1. Souhlas obou rodičů

Základní problém nefunkčnosti střídavé péče v tomto případě spatřujeme v tom, že oba rodiče s touto formou již od počátku nesouhlasili.

*...právě že ne, protože bývalá manželka chtěla mít děti **pouze ve své péči**. A samozřejmě že to chtěla i z důvodu, aby na tom byla finančně lépe, aby měla alimenty, což by se při střídavé péči takto nevyrovnávalo, nebo by on doplácel jen poměrně malou částku. ...*

*...vzhledem k tomu, že maminka si tu **střídavou péči nepřála**, tak v okamžiku, kdy zjistila, že ty děti relativně se mnou vycházely velmi dobře, tak jí to začalo vadit a začala v podstatě ty děti jakoby **navádět proti** té nové ženě, která se vyskytovala v jejich přítomnosti...*

Jak je z rozhovoru patrné, již od začátku matka dětí byla v případě střídavé péče proti. Souhlas obou rodičů je pro fungování střídavé péče základní podmínkou. Pokud jeden z rodičů nesouhlasí, hrozí neochota či dokonce neschopnost se domlouvat, dělání naschválů, navádění dětí proti druhému rodiči apod. Tak jak tomu bylo i v situaci

respondentky Kristýny. Pokud rodič, který nesouhlasí, po zahájení střídavé péče svůj názor nezmění a nastanou zmiňované komplikace, je pro děti lepší střídavou péči ukončit a svěřit je do péče pouze jednoho z rodičů.

2. Urovnané vztahy mezi rodiči

Další podmínkou, kterou vnímáme jako podstatnou pro fungování střídavé péče, je urovnanost vztahů mezi rodiči. Rodiče by měli mít vztah mezi sebou vyřešený, bez zášti, pocitů křivdy a potřeby se mstít či o přízeň dětí přetahovat. V opačném případě má toto opět vliv na děti a celkové fungování střídavé péče.

*...každý ten rodič tím, že tráví stejný čas s ním i s tím druhým, se cítí ohrožený a ten rodič podvědomě má tendenci snažit se nabídnout jakoby něco víc, aby se necítil ohrožený od té druhé polovičky. Ten ho vezme na výlet, tak ten rychle taky, jo, a ty děti to vycítí velice rychle a začnou toho **zneužívat**, že pak je to takové – a kdo dá víc.*

3. Nový partner

Také vztah s novým partnerem může střídavou péči značně zkomplikovat, či dokonce znemožnit. Děti nemusí nového partnera přijmout, nebo naopak on nemá zájem o soužití s dětmi. Bývalý partner se může začít cítit ohrožený péčí nového partnera o jeho děti. Nebo rodič, který se doposud o děti staral a upřednostňoval je, najednou pod vlivem zamilovanosti poleví, nebo i může o péči ztratit zájem. V případě Kristýny a jejího partnera šlo právě o žárlivost matky *...kdy zjistila, že ty děti relativně se mnou vycházely velmi dobře, tak jí to začalo vadit a začala v podstatě ty **děti jakoby navádět** proti té nové ženě, která se vyskytovala v jejich přítomnosti..., i nepřijetí nové situace a nutnosti se přizpůsobovat dětemi ...Úskalí bych viděla v tom, že samozřejmě když tam do toho přišla nová žena, tak nastalo takové to klasické **žárlení** pro ty děti, že najednou přijdou do toho svého domova, kde dřív s nimi bývala ta maminka, kdy ten domov měli spojený s tou přítomností té maminky a teď je tam **nová žena**....*

5.1.2 Optimální prostředí

1. Změny prostředí

Dalším z dilemat vnímaných v případě střídavé péče je schopnost dětí přizpůsobovat se prostředí a její vliv na dítě a jeho psychiku.

*...bylo na nich velice zřejmé, že si začaly jakoby **přivýkat** nebo že se začaly **srovnávat s psychikou** až ve čtvrtek a v pátek zase odjížděly...*

*...V pondělí a úterý se na nich dalo pozorovat, že vůbec **nekomunikovaly**, že opravdu byly **zaražení, nemluvíly, neodpovídaly, nechtěly s ničím pomoci, nechtěly se do ničeho zapojit**, byla tam taková tak jako **tichá agrese**. Středa byla taková, že šly jakoby už do takových útoků a prostě už komunikovaly, ale ostře, nebyly dobře naladěné, a až víceméně v pátek na těch dětech bylo vidět, že si začínají jakoby zvykat na to, že jsou někde jinde a že změnilo to prostředí. Takže ta **psychika tam velice haprovala**...*

V případě, že dítě špatně snáší změny a potřebuje stálost prostředí a podmínek, je i toto kontraindikací střídavé péče. Pro děti, které jsou labilnější, citlivější, nebo změny těžko nesou, je přechod mezi rodiči a zvykání si na jiné podmínky, které vyžaduje střídavá péče, příliš velkou zátěží.

5.1.3 Vhodná výchova

1. Rozdílnost režimu a výchovných přístupů

Další závažnou komplikací střídavé péče je neschopnost rodičů nebo nemožnost vést děti jednotně, a to jak ve výchovných přístupech, tak i co se týká jejich denního režimu.

*...tam dochází k **přerušování návaznosti těch vztahů**, protože i ten druhý rodič může mít **jiný druh režimu**, nebo jiné plány s těmi dětmi a prostě nemá zájem pokračovat v tom, co ono rozjelo ten minulý týden. Bylo tam vidět, že měli **problémy s navazováním vztahů**, neměli přátele...*

Pokud je dítě uzavřenější a má problém s navazováním vztahů, může být pro ně změna prostředí, osob a režimů v případě střídavé péče problémem.

*... Měli by mít **extrémně stejné názory, stejné hodnoty**, aby se snažily shodnout co nejvíc v té výchově. Ale nevím, ti lidi, kteří by to takto nastavené měli a kteří by si takto rozuměli, tak většinou by se ani nerozvedli. Většinou dochází k rozvodu, protože mají **nekompatibilní***

životní styl, nebo názory, nemají souladné hodnoty, takže to bývá většinou příčina toho rozvodu, protože každý chce žít úplně jinak a úplně jinak ty děti vychovávat...

5.1.4 Shrnutí

Závěrem můžeme tedy říci, že v případě Kristýny, jejího partnera a dětí se střídavá péče **neosvědčila**. Příčinami bylo především to, že od počátku **matka** se střídavou péčí **nesouhlasila** a celá situace se zkomplikovala **příchodem nové ženy** do domácnosti, který nezvládli ani děti, ani matka. Navíc se zde projevil i vliv toho, že otec a matka neměli mezi sebou **vyřešený vztah**. Jako zápor Kristýna vnímala i **problémy s adaptací** dětí při změnách prostředí, které střídavou péčí provázejí.

Tabulka 4 Seznam témat vzešlých z analýzy rozhovoru s respondentkou Kristýnou

Nadřazená témata	Podtémata
Bezproblémové vztahy	Souhlas obou rodičů
	Urovnané vztahy mezi rodiči
	Nový partner
Optimální prostředí	Změny prostředí a škola
Vhodná výchova	Rozdílnost režimu a výchovných přístupů

5.2 Rozhovor č. 2 – respondentka Bohdana

Další respondentkou je paní Bohdana - maminka chlapce, který je klientem naší sociální služby, ve které pracuji. Byla jsem moc ráda, že s poskytnutím rozhovoru souhlasila, protože střídavá péče v případě dítěte s mentálním postižením je situací výjimečnou. Syn paní Bohdany má 32 let, ale vzhledem k tomu, že má lehké mentální postižení, vyžaduje stále péči rodičů či jiných osob a tato potřeba bude celoživotní. Rodiče jsou rozvedeni již více než 13 let, střídavou péči provozují tři roky. Vzhledem k tomu, že rodiče měli hned po rozvodu mezi sebou velmi dobré vztahy, byla i jejich domluva ohledně péče o syna většinou bezproblémová. Z důvodu zdravotního postižení chlapce nebyla střídavá péče ihned možná, a ani v té době nebyla obvyklá. Přestože měla syna v péči matka, byl jeho

styk s otcem vždy široký a mohli se spolu vídat podle přání obou – táty i syna. V době, kdy oba rodiče odešli do důchodu, přišel otec s návrhem na střídavou péči. Protože všichni s tímto návrhem souhlasili a vyhovoval jim, na zavedení střídavé péče se bez problémů dohodli.

5.2.1 Bezproblémové vztahy

1. Souhlas obou rodičů

I v případě respondentky Bohdany a její rodiny je patrné, jak velký význam pro zdárné fungování střídavé péče má to, aby s ní souhlasili a byli ztotožněni oba rodiče. V případě těchto rodičů nebyly z žádné strany výhrady, proto vše fungovalo a funguje bez problémů.

*...tak vlastně přišel **podnět z jeho strany**, že si ho chce víc užít... A vzhledem k tomu, že si myslím, že pro děti je důležité mít **oba rodiče**, tak jsem s tím **samozřejmě souhlasila**...*

2. Urovnané vztahy mezi rodiči

Již z předchozích odstavců je patrné, že vztahy mezi těmito rodiči jsou bez zášti a pocitů křivd či jiných nesrovnalostí, které by střídavou péči mohly komplikovat nebo úplně znemožnit. Podívejme se opět, jak se k tomuto vyjádřila respondentka Bohdana:

*...Negativa by jediné mohly být v tom případě, kdyby ty rodiče zase **se nedomluvili** a jeden na druhého třeba ... jak to mám říct ... **jeden druhého by pomlouvali**. Tak v tom případě si myslím, že by **pro to dítě to nebylo dobré**. Ale nebylo by to dobré vinou toho rodiče, který toho druhého pomlouvá, ne tou střídavou péčí. ...*

*...Já tam nespatřuju vůbec žádné nevýhody. Ale je to proto, že se s manželem, nebo s mým bývalým manželem **dokážeme domluvit** na všem. Že si **nechceme dělat naschvály**,...*

*...musí tam být **pozitivní vztah k té střídavé péči obou rodičů**. Nesmí tam být žádné zášti. Musí si člověk říct bylo bylo, ale důležité je pro mě to děcko a to děcko nebudu používat jako nástroj k nějaké pomstě, že mě třeba manžel opustil, nebo tak....*

3. Nový partner

V případě paní Bohdany žijí ona i její bývalý partner po celou dobu od rozvodu každý sám, nové partnery nemají. I to je určitě jedna z příčin, proč je u nich střídavá péče bez problémů a komplikací. Toto téma jsme s respondentkou probírali až po rozhovoru mimo mikrofon. A ona tuto úvahu potvrdila. Je si vědomá, že pokud by měla začínat žít s někým dalším, bylo by to s největší pravděpodobností mnohem komplikovanější. Už proto, že syn

není mentálně zcela v pořádku a jeho fixace na blízké osoby je silnější a dlouhodobější než u dětí zdravých.

5.2.2 Optimální prostředí

1. Změny prostředí a škola

Střídavá péče v případě paní Bohdany byla bez komplikací. I přesto, že je chlapec mentálně postižený, zvládá přechody mezi rodiči bez komplikací a je spokojený. Bezpochyby k tomu přispělo i to, že rodiče byli schopni se hned po rozvodu domlouvat a syn byl zvyklý se s tatínkem často vídat, trávil u něj hodně času. Plusem bylo také to, že střídavou péčí zahájili až po ukončení synovy školní docházky. Přesto si paní Bohdana uvědomuje, že v jiné situaci by se komplikace mohly objevit: *...Kdybysme bydleli každý někde jinde a chodil třeba náš syn ještě do školy, tak nevím, jestli by to bylo vhodné vzhledem ke škole, že by **střídal školy**. To nevím, to si myslím, že **by mohlo být negativum**. Ale možná, že by to šlo vyřešit...*

5.2.3 Vhodná výchova

1. Rozdílnost režimu a výchovných přístupů

*... máme taky samozřejmě **trošičku rozdílné některé náhledy, ale není toho moc, ale já si ho vychovávám podle svých představ a můj bývalý manžel podle jeho představ. Ale není v tom velký rozdíl. Kdyby v tom byl velký rozdíl, to nevím... Musela bych se asi **domlouvat s tím bývalým partnerem** na tom, aby to dítě nemělo tak **roztříštěnou tu výchovu**. ...***

Jak vidíme, i v tomto bodě se dokázali rodiče dohodnout. Proto ani tento častý problém nekomplikoval možnost střídavé péče pro jejich dítě.

5.2.4 Shrnutí

Rozhovor s paní Bohdanou byl velmi příjemný a pozitivní. Je to vyrovnaná žena, která má na srdci blaho svého syna, ale dbá i o to, aby byla ona sama spokojená. K jejímu nadhledu přispělo určitě i to, že dostala od života trochu více naloženo narozením mentálně postiženého syna. Její pohled na střídavou péči je veskrze pozitivní, ze své zkušenosti v ní vidí velký přínos pro všechny zúčastněné. Uvědomuje si ale, že v případě jiných podmínek - materiálních i vztahových, nemusí být střídavá péče snadná. I v tomto případě se potvrdilo, že jako hlavní dilemata, která by mohla průběh střídavé péče komplikovat, vidí

souhlas obou rodičů se střídavou péčí, urovnanost vztahů mezi nimi, schopnost domluvit se na jednotnosti ve výchově a režimu dítěte, materiální a organizační podmínky (bydlení, škola) a schopnost sžít se s novým partnerem.

Tabulka 5 Seznam témat vzešlých z analýzy rozhovoru s respondentkou Bohdanou

Nadřazená témata	Podtémata
Bezproblémové vztahy	Souhlas obou rodičů
	Urovnané vztahy mezi rodiči
	Nový partner
Optimální prostředí	Změny prostředí a škola
Vhodná výchova	Rozdílnost režimu a výchovných přístupů

5.3 Rozhovor č. 3 – respondentka Eva

Respondentka Eva je sestra mé kamarádky. Při rozhovoru jsme se setkaly poprvé, ale její situaci jsem trochu znala z vyprávění. Rozhovor jsme uskutečnily v obýváku její sestry, kde jsme měli dostatek klidu i pohody. Povídání bylo bezprostřední, Eva se nevyhýbala žádným tématům, na vše odpovídala ochotně a hodně podrobně. Situace je v jejím případě komplikovanější. Ona sama je maminkou sedmileté dcery, kterou měla s bývalým manželem ve střídavé péči od jejich tří let. Aktuálně se dohodli na tom, že střídavou péči přeruší. Kromě toho Eva začala žít s novým partnerem, který má ve střídavé péči své dva syny. Navíc otec dcery má nový vztah se ženou, která ve vztahu dítě neakceptuje. Změny v péči a jejich příčiny jsou velmi čerstvé, proto povídání bylo emotivní a plné dojmů a čerstvých prožitků.

5.3.1 Bezproblémové vztahy

1. Souhlas obou rodičů

Po rozchodu s otcem dcery se na výchově rodiče bez problémů domluvili. Se střídavou péčí souhlasili oba. Otec byl zvyklý se o dceru starat a trávit s ní čas, navíc měli i ideální bytové podmínky, protože byt matky i otce je v jednom domě.

...Dohodli jste se takto na tom **bez problémů oba hned?** Jo, **hned.** ...

2. Urovnané vztahy mezi rodiči

V případě Evy nebyla po rozchodu mezi ní a bývalým partnerem žádná zášť ani pocity křivdy. Byli schopni se na všem v klidu domluvit v zájmu dcerky. I proto u nich rozhodnutí o zavedení střídavé péče a její fungování bylo bez problémové.

...*hlavní co je, aby **rodiče mezi sebou komunikovali, nehádali se, hlavně před dítětem, jo a aby to dítě cítilo, že takhle to má být, že je to takové přirozené prostředí, jakože tak by to mělo být...***

...*Ano, je to úžasné. Pokud fakt ti **rodiče se dokáží domluvit** a není to jakoby brané, že se rozejdou ve zlém a nemůžou spolu pomalu promluvit bez asistence třeba sociálního pracovníka nějakého, který to prostě řeší a tak, tak prostě ideálka...*

3. Nový partner

U Evy se jako hlavní problém, který nakonec způsobil i přerušeni střídavé péče, ukázal nový vztah otce dcery. Otec, který se do té doby věnoval dceři, začal upřednostňovat novou partnerku, která o styk s jeho dcerou údajně nestojí.

...*U nás skončila střídavka proto, že si taťka našel jakoby **pro Emču nevhodnou partnerku**. Jako nevhodnou v tom, že nemá děti, že nemá jakoby třeba k ní někoho, a partnerka je taková, že prostě fakt tu Emču, jestli ji viděla jednou, možná dvakrát a **odmítá ju vůbec jako vidat**, prostě tak tatínek se radši upnul na přítelkyni a na Emču se jakoby v uvozovkách, jo, vztah mají jakoby dobrý, ale **na Emču se vyprdl**. Jo, maminko starej se, čau, dám ti alimenty, vezmu si ji jednou za čtrnáct dní a prostě čau...*

Z této nové situace se vyvinul ještě další problém. Děti nového partnera Evy začaly žárlit na její dceru, protože ona je teď s nimi téměř pořád a oni pouze ob týden. Začaly vznikat konflikty, které, jak se zdá, vyvolávají rozstěhování Evy s partnerem.

...*od začátku roku tu Emču mám a teď vidíme negativum v tom, že on je má ve střídavé péči, já ji mám furt a ty jeho **děti začínají na Emču žárlit** a začínáme to tak jakože řešit, jo, že nejspíš asi jak jsme spolu bydleli a tak, tak už jsme uvažovali i o tom, že se rozestěhujem...*

5.3.2 Optimální prostředí

1. Změny prostředí a škola

Jak jsme zmínili již v úvodu, v případě Evy byly a jsou podmínky pro střídavou péči, co se bydlení rodičů týká, ideální:

*...My jsme jako měli byt, ono je to úsměvné, někdo to nechápe, ale prakticky tatínek, když se od nás odstěhoval, tak se odstěhoval **jenom o čtyři patra dolů**, jo, tak jsme byli v jednom baráku...*

Také co se školy týká, neměli při rozhodování o zavedení střídavé péče problém. Dcera byla teprve tříletá, chodila do školky. A ani nástup do školy neznamenal komplikaci, vzhledem k blízkosti bytů rodičů a tím jasné docházce do jedné školy v blízkosti bydliště. Jediný zádrhel respondentka vidí v rozdílném přístupu rodičů k učení s dcerou:

*...dokad' Emča chodila do školky, jako super, jediná nevýhoda co je, že tatínek, když začala chodit do školy, tak se asi **nevěnuje důsledně učení** a tak. To je jako jediná nevýhoda, že prostě tady to učení, že **každý se učíme jiným stylem**...*

5.3.3 Vhodná výchova

1. Rozdílnost režimu a výchovných přístupů

Přestože u Evy střídavá péče fungovala, i tady narážely na problém rozdílných přístupů ve výchově:

*...**tatínek je hodně tolerantní a všechno Emči dovolí a všechno se točí kolem Emičky** a tak, tak když třeba já jsem přitvrdila, že třeba ne, takhle to nebude a bude to tak a tak. A u taťky to nemusím a **u tebe to dělat musím, tak já chci jít k taťkovi**...*

Opět se i zde potvrdilo, že bývalý partneři musí být schopni spolu komunikovat a domlouvat se na tom, aby přístup obou rodičů k dítěti byl při střídavé péči co nejvíce podobný. A tím se znovu dostáváme k dalšímu předpokladu fungování střídavé péče a jednomu z častých zádrhelů.

5.3.4 Shrnutí

I v případě třetí respondentky, stejně jako u předchozích, se objevil důraz na stejné situace, které jsou ve střídavé péči vnímány jako problém. A často jsou komplikací, která průběh

střídavé péče zhoršuje, či ji úplně znemožňuje. V tomto případě šlo především o neschopnost tolerance, ohledů a sžití se všech zúčastněných s **novými partnery**.

Tabulka 6 Seznam témat vzešlých z analýzy rozhovoru s respondentkou Evou

Nadřazená témata	Podtémata
Bezproblémové vztahy	Souhlas obou rodičů
	Urovnané vztahy mezi rodiči
	Nový partner
Optimální prostředí	Změny prostředí a škola
Vhodná výchova	Rozdílnost režimu a výchovných přístupů

5.4 Společná témata

Po zpracování jednotlivých rozhovorů a jejich analýze přichází v případě interpretativní fenomenologické analýzy k další části, a to je hledání společných témat, která z rozhovorů vyplynula. Cílem této části je hledání spojnic mezi jednotlivými příběhy, které pomohou pochopit charakteristické rysy typické pro zkoumaný fenomén.

V našem případě se rozhovory točí kolem podobných situací, i když každý z respondentů na ně nahlíží trochu jinak a vyvozuje z nich vlastní závěry. Příběh každého z respondentů je jedinečný, je provázen specifickými okolnostmi a ovlivňován jedinečností těch, kteří se jej účastnili. Přesto se v každém z příběhů setkáváme s opakujícím se tématy, která jsou v případě střídavé péče vnímána jako zásadní.

Pojďme se nyní zaměřit na společná témata, která při výzkumném šetření vyplula na povrch a jsou vnímána jako zásadní.

5.4.1 Souhlas obou rodičů

U všech respondentů jsme se setkali s jednoznačnou zkušeností, že pro úspěšné fungování střídavé péče je nezbytný souhlas obou rodičů s touto formou péče. Střídavá péče vyžaduje bezproblémovou komunikaci mezi rodiči, schopnost spolupracovat a snahu o co nejvíce jednotný a harmonický přístup k výchově dítěte. To vše je nesouhlasem některého z rodičů

komplikováno, ne-li zcela znemožněno. Potvrdilo se, že pokud nepovažují oba rodiče střídavou péči za správnou, dochází k jejímu sabotování, dělání si naschválů, navádění dětí proti druhému rodiči apod. Výzkumné šetření potvrdilo, že otázka souhlasu všech zúčastněných je zásadním předpokladem pro zavedení a realizaci střídavé péče tak, aby byla pro dítě prospěšnou.

V případě **respondentky Kristýny** byl počáteční nesouhlas matky se střídavou péčí začátkem jejího konce. I když se zpočátku zdálo, že by mohla fungovat, vše se projevilo ve chvíli, kdy měla matka přijmout novou partnerku otce dětí. V tuto chvíli se naplno projevilo její neztotožnění se se střídavou péčí a všemi okolnostmi, které s ní souvisí.

U **respondentek Bohdany i Evy** jsme zase naopak viděli, že to, že oba rodiče si střídavou péči pro své dítě přáli, bylo jedním z prvků, které podpořili to, že v jejich případě střídavá péče fungovala a byla bezproblémová.

5.4.2 Změna prostředí a škola

Dalším společným tématem opakujícím se ve všech sledovaných případech, byl význam schopnosti dítěte adaptovat se na změny a souběžně schopnost rodičů, zajistit ve své domácnosti pro dítě co nejvhodnější podmínky. Jako důležité jsme vyzorovali vybudování zázemí pro dítě rovnocenné a plnohodnotné u obou rodičů – vlastní pokojíček, vlastní věci, oblečení, hračky... Se změnami prostředí je propojená i míra komplikovanosti školní docházky. Fungování střídavé péče umožňuje také to, že rodiče bydlí co nejbližší u sebe, aby dítě nemuselo měnit kamarády, spolužáky a střídat docházení do dvou škol.

Respondentka Kristýna se s tímto problémem setkala částečně. Děti měly zázemí u obou rodičů, chodily stále do jedné školy. Vzhledem k tomu, že rodiče bydleli každý v jiné vesnici, i když ne příliš od sebe vzdálených, naráželo se zde ale na problém střídání kamarádů. Děti se musely každý týden sžívat s novým prostředím a sblížovat se s kamarády, které týden neviděly. Nemohly plynule pokračovat v aktivitách, které v daném týdnu s ostatními dětmi začaly nebo si domluvily. Respondentka Kristýna vnímala jako nežádoucí i to, že dětem po příchodu k otci trvalo několik dní, než se jim podařilo „přepnout“ na novou domácnost a dokázaly se uvolnit a být v klidu.

Respondentka Bohdana se s touto komplikací nesešla. Syn se s otcem vídal a v jeho domácnosti pobýval dostatečně i v době před zavedením střídavé péče. Navíc si moc přál s tatínkem se vídat co nejčastěji. Navzdory tomu, že chlapec je mentálně postižený a mohlo

by se zde předpokládat, že schopnost adaptovat se na změny může být problematická, tato situace zde nenastala. Respondentka se pouze okrajově zmínila o tom, že si je vědomá výhody blízkosti bydlišť rodičů a že by pro střídavou péči vnímala jako problematické, pokud by toto bylo jinak a bylo by nutné střídat návštěvu škol.

V případě **respondentky Evy** byly vytvořeny v této souvislosti ideální podmínky. Oba rodiče mají byty ve stejném domě, proto střídání prostředí nebylo problémem. I co se týká trávení času s kamarády, bylo díky tomu bezproblémové.

5.4.3 Rozdílnost režimu a výchovných přístupů

Jako další téma, které je v případě střídavé péče vnímáno jako zátěžové, jsme ze zkušeností respondentů vysledovali to, že dítě nemá u obou rodičů stejný, či alespoň podobný režim a výchovný přístup. Děti jsou z takových odlišností, na které si musí vždy např. týden po týdnu zvykat, zmatené a je to pro ně, především u dětí hodně citlivých, velká psychická zátěž. Stává se i to, že tyto okolnosti děti svádí k tomu, aby začaly situace zneužívat ve svůj prospěch.

Nejednotnost přístupu k dětem se projevila i v případě **respondentky Kristýny**. Děti se naučily vynucovat si své citovým vydíráním, lhaním a překrucováním informací. Zjistily, že pokud dospělým pohrozí nákloností k druhému rodiči, často dosáhnou svého. Vše bylo navíc komplikované zasahováním do výchovy rodiči otce dětí, kteří s ním žili ve společném domě.

Respondentka Bohdana tento problém nějak zásadně řešit nemusela. Zmiňovala nějaké drobné neshody ve výchově mezi ní a otcem syna, ale vzhledem k tomu, že jsou mezi nimi výborné vztahy a dovedou se bez problémů domlouvat, i toto se jim podařilo vyřešit a nastavit tak, aby vše fungovalo. Ale i ona se zmínila o tom, že pokud by tomu tak nebylo, vnímala by to pro střídavou péči jako problém.

U **respondentky Evy** na neshody narazily v době, kdy dcerka začala chodit do školy. Týkalo se to především důslednosti a přístupu v přípravě do školy. U Evy byla tato komplikace jednou z příčin přerušování střídavé péče.

5.4.4 Urovnané vztahy mezi rodiči

Už u předchozích témat bylo patrné, jak velký význam pro fungování střídavé péče má urovnanost vztahů mezi rodiči, kteří se jako partneři rozešli. Pokud se nedokážou oprostít

od minulosti a nad spory povznést, dochází tak ke komplikacím s komunikací, k neochotě se domlouvat, vycházet si vstříc a dělat kompromisy. Toto téma uvádíme jako čtvrté v pořadí, podle významu bychom jej ale zařadili hned za souhlas obou rodičů. Obě tyto podmínky považujeme pro fungování střídavé péče za stěžejní.

V případě **respondentky Kristýny** se neurovnanost vztahů mezi bývalými partnery projevila v okamžiku, kdy matka dětí začala žárlit na novou partnerku jejich otce. Začala děti proti ní i němu navádět, nedokázala před dětmi potlačit zášť a vše se vyhrotilo tak, že střídavá péče musela být ukončena. Rodiče nebyli schopni spolu komunikovat, vše si vyříkat a domluvit se.

U **respondentky Bohdany** se naopak opět potvrdilo, že pokud získají bývalí partneři odstup a nadhled, povznesou se nad minulé spory a zaměří se na to, co je nejlepší pro jejich dítě, může střídavá péče fungovat a být přínosem pro všechny, kteří se jí účastní. Velkou výhodou v tomto případě bylo to, že střídavá péče nebyla zavedena ihned po rozpadu manželství a rodiny, ale až po několika letech, kdy už spoustu věcí vyprchalo.

I **respondentka Eva** zdůrazňovala, že to, že střídavá péče u nich probíhala bez problémů, bylo i proto, že mezi sebou s bývalým partnerem neměli žádné spory, zášti a pocity křivdy a díky tomu byli schopni se na všem v klidu domlouvat.

Pro dítě po rozpadu rodiny má velký význam, když vidí, že i po rozchodu se rodiče dokážou k sobě chovat s úctou a respektem, zůstali tady oba pro něho a dokážou se v klidu domluvit. Tak se cítí klidné a v bezpečí i samo dítě.

5.4.5 Nový partner

Jako značně zátěžovou jsme v našem výzkumu zaznamenali situaci, kdy si rodiče najdou nového partnera, se kterým se rozhodnou žít a vytvořit novou rodinu. Problémem může být jeho nepřijetí ze strany dětí nebo ze strany bývalého partnera. Stává se i to, že nový partner nemá zájem o děti s předchozího vztahu a prioritou je pro něj založení nové vlastní rodiny.

S touto situací se potýkala **respondentka Kristýna**, která se se střídavou péčí setkala právě jako nová partnerka muže, který měl děti ve střídavé péči. Situaci nezvládla matka jeho dětí, která na respondentku žárlila a děti proti ní naváděla. Respondentka s partnerem se nějaký čas snažili o to, aby celou situaci ustáli a všichni se spolu sžili. To se ale bohužel nepodařilo a vztahy se uvnitř až po ukončení střídavé péče a svěřením dětí do výhradní péče matky.

Respondentka Bohdana ani její bývalý muž si po rozvodu nové partnery do své domácnosti nepřivedli. Podle slov paní Bohdany i to bylo jednou z výhod, které umožnily bezproblémové fungování střídavé péče. V jejím případě nebyly obavy z nepřijetí nového partnera ze strany její nebo otce syna. Není si ale jistá, jak by se s touto změnou, vzhledem ke svému postižení, vyrovnal jejich syn.

Toto téma se ukázalo jako zlomové i v případě **respondentky Evy**. Spolehlivě fungující střídavá péče dostala totiž vážné trhliny v době, kdy si otec jejího dítěte přivedl novou partnerku. Ta nemá o vztah s jeho dcerou zájem a on bohužel jejímu tlaku podlehl natolik, že vztah s dcerou upozadil a rozhodl se pro svěření dcery do výhradní péče respondentky. Eva je touto situací zklamaná a doufá, že se vše časem urovná. Je ale otázka, jestli dcera bude mít potom ještě o střídavou péči zájem.

5.5 Reflexe limitů výzkumu

Podkladem pro výzkum byly rozhovory se čtyřmi respondenty, kteří se zamýšlely nad vlastními zkušenostmi se střídavou péčí. Především jsme se zaobírali dilematy, která ve střídavé péči spatřují. Jsme si vědomi, že postoje a názory respondentů jsou subjektivní a mohou objektivitu závěrů výzkumu zkreslovat. Stejně tak i přístup a pohled na věc ze strany výzkumníka mohou být ovlivněny jeho subjektivní zkušenostmi, pocity a vnímáním. S těmito limity ale tento typ výzkumu počítá a jsou akceptovány. V žádném případě ale výsledky výzkumu nebyly nijak zkreslovány.

K zajištění validity výsledků výzkumu slouží v případě interpretativní fenomenologické analýzy reflexe výzkumníka. Ten se snaží o dialog sama se sebou (na podkladě vlastních zkušeností s tématem), nebo je možno poskytnout výsledky k posouzení jiné nezávislé osobě.

Může se zdát, že v případě našeho výzkumu byl použit poměrně malý počet zkoumaných osob – v našem případě šlo konkrétně o tři respondenty. Interpretativní fenomenologická analýza ale toto umožňuje. V jejím případě jde především o to, aby zkoumané osoby byly skutečně reprezentativním vzorkem pro zkoumané téma. Jde hlavně o nasycenost dat a dostatečnou zkušenost se zvoleným tématem. Toto vše bylo v našem případě splněno. Původně jsme oslovili čtyři respondenty, kromě uváděných žen ještě jednoho muže. Ten ale bohužel před uskutečněním rozhovoru spolupráci s omluvou odmítl. Uvědomil si, že

téma střídavé péče je pro něj příliš citlivé a problematika tak čerstvá, že by rozhovor nezvládl.

5.6 Doporučení pro praxi

Výsledky našeho výzkumu ukázaly, že respondentky se upřímně a zodpovědně zamýšlely nad svými zkušenostmi se střídavou péčí a na základě těchto zkušeností a vlastních prožitků si vytvořily osobitý postoj ke střídavé péči, především k jejím sporným situacím, na které jsme se zaměřily nejvíce. Ne všechny považují střídavou péči za vhodný typ porozvodové péče o dítě. Všechny se ale shodly na tom, která dilemata jsou pro ni zásadní a mohou střídavou péči komplikovat nebo znemožnit její fungování.

Výsledky našeho výzkumu považujeme za prakticky využitelné osobami, které o střídavé péči rozhodují. Mohly by být podkladem pro **instituce**, které se podílejí na rozhodnutí, zda střídavou péči zavést či nikoliv. Myslíme tím konkrétně psychologické poradny a poradny pro rodinu, nebo pracoviště OSPOD. Ti by mohli závěry našeho výzkumu použít jako podklady pro posouzení vhodnosti či nevhodnosti střídavé péče v konkrétních posuzovaných případech. Mohli by se zaměřit na konkrétní otázky a podmínky, které jsou zásadním předpokladem toho, aby střídavá péče nejen fungovala, ale hlavně fungovala ku prospěchu dítěte.

Také si dovedeme představit využití našich závěrů jako podkladů pro vytvoření příruček, letáčků nebo brožurek, které by byly průvodcem **rodiče**, který se nad střídavou péčí zamýšlí. Mohl by na základě informací v nich vyhodnotit, zda je schopen vytvořit potřebné podmínky a zda jsou všechny okolnosti v jeho případě opravdu vhodné pro tento typ péče o dítě. Tyto brožurky by mohly být předávány rodičům přímo pracovníky OSPOD ve chvíli, kdy se na ně obracejí při řešení porozvodového uspořádání péče o děti.

Využitelnost vidíme také ve **školách a školkách**, kde se i pedagogové setkávají s dětmi, u kterých je tato forma péče zavedená. To vyžaduje specifický přístup k dítěti a ke komunikaci s rodiči. V případě výchovných poradců na základních školách by náš výzkum mohl pomoci při porozumění některým situacím u dětí, kterých se tato problematika týká a pomoci tak všem tyto situace zvládat.

ZÁVĚR

Rozvod a rozpad rodiny je jednou z nejvíce psychicky náročných situací v životě. Když už se člověk rozhodne, většinou ne bez rozmyslu, ale po dlouhém a nelehkém zvažování, nastává další složitá situace. Je třeba nastavit další fungování rozpadlé rodiny tak, aby to bylo s co nejmenším zásahem do dětské psychiky. Komplikováno je vše většinou bohužel množstvím negativních emocí, které oslabují nadhled, racionalitu a správnost posouzení situace. Při tom všem je ale potřeba zvolit, jak dál nastavit péči o společné dítě či děti.

Naše diplomová práce se zabývala jednou z forem porozvodového uspořádání péče o dítě. Střídavá péče je velmi diskutovaným tématem a setkáváme se u ní s rozporuplnými postoji a názory na ni. Proto jsme se snažili prostřednictvím námi oslovených respondentů a jejich životních zkušeností tento typ péče více pochopit a nahlédnout do její problematiky. Diplomová práce se v teoretické části zaměřila na témata týkající se rodiny, její historie a současnosti, problematiku rozvodovosti a rozpadu rodiny a následnými možnostmi ve formách péče o dítě. To vše nás uvedlo do problematiky, kterou jsme konkrétně prozkoumali v praktické části diplomové práce. Střídavou péči a její dilemata, která byla předmětem našeho výzkumu, nám prostřednictvím rozhovorů přiblížili oslovení respondenti. Ti nám dovolili nahlédnout do jejich životních zkušeností s touto péčí a seznámili nás se svými postoji a názory, ke kterým se díky těmto zkušenostem dopracovali. Díky tomu se nám podařilo vytvořit souhrn hlavních témat – dilemat, která se v jednotlivých příbězích opakovala a která nám tak závěrem vyloupila jako hlavní a zásadní.

Já sama mám se střídavou péčí osobní zkušenost. Formou střídavé péče se s bývalým manželem staráme o dceru. I já jsem si musela projít postupnými zkušenostmi i osobnostním vývojem, abychom střídavou péči mohli zavést a aby mohla fungovat ke spokojenosti a prospěchu všech, naší dcery především. V průběhu výzkumu jsem si i já ujasnila nebo potvrdila některé postoje a názory, ke kterým jsem se při realizování střídavé péče, ale i na cestě k ní, dopracovala.

Věřím, že diplomová práce byla, je a bude přínosná nejen pro její čtenáře, ale i pro ty, kteří se na jejím vzniku podíleli – pro mě jako autorku i respondenty, kteří byli hlavním článkem našeho výzkumu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.text
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.
- GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Utváření Evropy. ISBN 80-7106-396-7.
- COLOROSO, Barbara. *Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adopce*. V Praze: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7.
- Občanský zákoník: novelizované znění : rejstřík : redakční uzávěrka ...*Ostrava: Sagit, 2012-. ÚZ. ISBN 978-80-7208-920-8.
- NOVÁK, Tomáš. *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0342-1.
- KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.
- HORSKÝ, Jan a Markéta PRAŽÁKOVÁ SELIGOVÁ. *Rodina našich předků*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-195-6.
- HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 978-80-7367-628-5.

- TRÁVNÍČEK, Milan. *Střídavá péče*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-596-1.
- Střídavá výchova a styk s dítětem po rozchodu PhDr. Mgr. Jeroným Klimes, Ph.D. 2009
jeronym.klimes@seznam.cz <http://www.klimes.us>
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- CHVÁLA, Vladislav a Ludmila TRAPKOVÁ. *Rodinná terapie a teorie jin-jangu*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-391-
- BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.
- PAVLÁT, Josef. Problémy studií argumentujících pro střídavou péči. *Česká a slovenská psychiatrie*. 2010, www.cspsychiatr.cz
- ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH, 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2.
- MOKREJŠ, Antonín, 1998. *Hermeneutické pojetí zkušenosti*. Praha: Filosofía. ISBN 807007-107-9

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Přehled respondentů

Tabulka 2 Seznam témat - ukázka

Tabulka 3 Nadřazená témata vzešlá z jednotlivých analýz

Tabulka 4 Seznam témat vzešlých z analýzy rozhovoru s respondentkou Kristýnou

Tabulka 5 Seznam témat vzešlých z analýzy rozhovoru s respondentkou Bohdanou

Tabulka 6 Seznam témat vzešlých z analýzy rozhovoru s respondentkou Evou

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Ukázka práce s textem

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PI: Ukázka otázek připravených k rozhovorům

Příloha PII: Rozhovor s respondentkou Kristýnou

Příloha PIII: Rozhovor s respondentkou Bohdanou

Příloha PIV: Rozhovor s respondentkou Evou

PŘÍLOHA PI: UKÁZKA OTÁZEK PŘIPRAVENÝCH K ROZHOVORŮM

- 1. Jak jste dospěli k rozhodnutí zvolit po rozvodu střídavou péči o děti?**
- 2. Jaká hlavní dilemata a rozpory v této formě péče spatřujete?**
- 3. Jaká jsou naopak její pozitiva?**
- 4. Pokud byste se měli rozhodovat znovu, zvolili byste opět střídavou péči a proč?**
- 5. Co byste po vaší zkušenosti doporučili rodičům, kteří se rozhodli střídavou péči realizovat?**

PŘÍLOHA PII: ROZHOVOR S RESPONDENTKOU KRISTÝNOU

1. Jak partner po rozvodu dospěl k tomu, že zvolili střídavou péči o děti?

Partner je poměrně rodinný typ, chce se zúčastňovat výchovy dětí, má je rád a po rozvodu o ně nechtěl přijít. Chtěl s nimi mít dostatečný kontakt, nechtěl je mít jen jednou za čtrnáct dní. A vzhledem k tomu, že jeho bývalá manželka bydlela jenom asi o pět kilometrů vzdálené vesnici dál, tak to vypadalo, že tam budou veškeré předpoklady pro to, aby ta střídavá péče byla pro ně vhodná, aby byla vůbec reálná.

Dohodli se bez problémů s bývalou manželkou? Souhlasili oba hned?

No právě že ne, protože bývalá manželka chtěla mít děti pouze ve své péči. A samozřejmě že to chtěla i z důvodu, aby na tom byla finančně lépe, aby měla alimenty což by se při střídavé péči takto nevyrovnávalo, nebo by on doplácel jen poměrně malou částku.

A děti souhlasili? Tam šlo o dvě holčičky...

Mně přijde, že děti se nikdo až tak neptal.

A kolik měly roků holky v té době?

Starší mohla mít něco kolem devíti let a ta mladší asi tak 6, ta byla v předškolním věku, byla ve školce poslední rok, no, myslím, že ano, byla ještě školkáč.

2. A vy jste potom začali s Lukášem žít, holky byly ve střídavé péči, to znamená, že vlastně v té vaší domácnosti se vždycky na tu dobu, kdy to bylo domluvené objevovaly. Takže ty jsi tu střídavou péči s nimi zažila na vlastní kůži jako nevlastní mamka. A po této zkušenosti, co jsi s nimi zažila, jaká hlavní dilemata, hlavní vady jsi na této formě péče viděla?

Tak já si myslím, že jejich otec jim chtěl zachovat ten komfort, protože měl velký dům, měl velké pozemky, takže děti tam měly velkou možnost vyžití, měli tam hřiště... měli to, jako tak po té hmotné stránce měli se mnohem lépe, než v nějakém paneláku. Takže úmysl tam byl i takový, aby jim zachoval ten původní domov, na který byli zvyklí a kde vlastně vyrůstaly. Úskalí bych viděla v tom, že samozřejmě když tam do toho přišla nová žena, tak nastalo takové to klasické žárlení pro ty děti, že najednou přijdou do toho svého domova, kde dřív s nimi bývala ta maminka, kdy ten domov měli spojený s tou přítomností té maminky a teď je tam nová žena. Z počátku to nevypadalo, že by to byl až takový problém, ze začátku to byla pro ně jakoby příjemná změna a reagovali na to nejdřív dobře. Ale

vzhledem k tomu, že maminka si tu střídavou péči nepřála, tak v okamžiku, kdy zjistila, že ty děti relativně se mnou vycházely velmi dobře, tak jí to začalo vadit a začala v podstatě ty děti jakoby navádět proti té nové ženě, která se vyskytovala v jejich přítomnosti. A největší úskalí, co jsem pozorovala, bylo v tom, jak ty děti reagují na ty změny v střídavé péči, že vlastně dochází k tomu, že když je to jenom týden po týdnu, což je asi nejhorší varianta, co jsme zažili my, že vždycky byly týden u otce a týden u matky, tak bylo na nich velice zřejmé, že si začaly jakoby přivýkat nebo že se začaly srovnávat s psychikou až ve čtvrtek a v pátek zase odjížděly. V pondělí a úterý se na nich dalo pozorovat, že vůbec nekomunikovaly, že opravdu byly zaražené, nemluvily, neodpovídaly, nechtěly s ničím pomoci, nechtěly se do ničeho zapojit, byla tam taková tak jako tichá agrese. Středa byla taková, že šly jakoby už do takových útoků a prostě už komunikovaly, ale ostře, nebyly dobře naladěné, a až víceméně v pátek na těch dětech bylo vidět, že si začínají jakoby zvykat na to, že jsou někde jinde a že změnilo prostředí. Takže ta psychika tam velice haprovala.

Připadalo by ti teda lepší, kdyby ten interval byl delší?

No ani ne tak lepší, ale toto byla ještě ta z horších variant. Myslím si, že co jsem pozorovala i děti z jiné střídavé péče, tak na nich bylo třeba vidět, jak jim bylo líto, že ostatní se třeba domlouvali, že za dva dny se potkají někde venku, nebo prostě že někam spolu půjdou, nebo že si půjdou k tomu jednomu hrát, a teď jsem si všimla jak třeba ty děti z jiných střídavých péčí říkaly: no já bych s vámi šel moc rád, ale já můžu zase až za 14 dní, to budu u maminky, tak maminka mi to dovolí, tatínek to nedovoloval.

Takže tam vidíš problém v těch rozdílných výchovných přístupech?

Nejenom v tom, ale ty děti mají problém si vybudovat nějaké pevné přátelství. I když je tam 5 km, i když je tam deset, tak tam dochází k přerušování návaznosti těch vztahů, protože i ten druhý rodič může mít jiný druh režimu, nebo jiné plány s těmi dětmi a prostě nemá zájem pokračovat v tom, co ono rozjelo ten minulý týden. Bylo tam vidět, že měli problémy s navazováním vztahů, neměli přátele. A opravdu ta psychika tam byla velice špatná. A řekla bych, že na té starší to bylo zřejmější, s tím jak šla do puberty, tak asi jak člověk se srovnává hůř sám se sebou, a do toho tady ty změny a ty výchovy, prostě bylo to velice znát.

A myslíš, že jednou s těch příčin bylo to, že nebyl soulad mezi těmi rodiči, že nebyli schopni se spolu domlouvat, aby to bylo víc jednotné, aby to fungovalo více

harmonicky. Že vlastně byli každý jako samostatná jednotka, taky dělání naschválů...?

Tak toto tu situaci zhoršovalo, ale rozhodně by to nebylo o tolik až lepší, protože pro to dítě už je to pak tak zmatečná situace, že v podstatě každý ten rodič má nového partnera, teď nové prostředí... A bylo tam vidět, že pro ně je těžké to, že nemají jeden stabilní domov, že nemají jedny a ty samé hračky tam kde zrovna jsou, a i když si něco převážely, stejně to nebylo ono. Takže si prostě myslím, že priorita pro dítě je mít jedno stabilní prostředí, které považuje za domov a jediná funkční střídavá péče podle mě je ve variantě movitějších rodičů, kteří opravdu mají pro to dítě jeden byt, ve kterém ono je doma a střídají se tam po týdnů ty rodiče. To si myslím, že je asi jediná možná schůdnější varianta pro střídavou péči, která pro ty děti je snesitelná. Ale zase tam nastává tady ten problém, maminka tam věci dá nějak jinak, tatínek přesídlí, za ten týden si to uzpůsobí, aby to měl po ruce zase tak jak to vyhovuje mu, tak stejně i tak tam dochází k nějakým těm tlakům, protože každý si chce tu domácnost třeba vést jiným směrem a i když by se tak v tom bytě střídali, tak taky tam bude docházet ke třenicím. Prostě ta střídavá péče je ukazatel toho, že se ti rodiče nejsou úplně schopni domluvit v zájmu dítěte, protože kdyby jeden z nich ustoupil, tak by souhlasil třeba s tím, ať má dítě jeden domov, a že si ho třeba bude brávat, když to dítě bude chtít, nebo když on bude chtít, aniž by to museli soudně nastavovat.

A vidíš naopak ve střídavé péči nějaká pozitiva oproti tomu, kdy je dítě svěřeno do péče pouze jednoho rodiče?

Bohužel ne. Bohužel po tom roce, kdy jsem s nimi trávila čas poměrně intenzivně, kdy jsem půl roku měla vyhrazené na to, abychom tu rodinu nějak stmelili a dali dohromady, v té době jsem nehledala intenzivně žádné zaměstnání a věnovali jsme ho opravdu ten půl rok na to, abychom měli možnost tu rodinu stmelit, abychom na ni měli čas a nějak ji spolu jako vybudovali, a překonali nějaké ty počáteční velké překážky, tak můžu říct, že ta situace se pak spíš jenom čím dál víc zhoršovala. A přijde mi, že většina mužů jako sice tu střídavou péči chtějí, ale v jejich možnostech není to, aby oni sami to až tak zabezpečili. Muž není zvyklý, že by měl těm dětem vařit, povídat si s nimi, hrát si s nimi každý den. Takže v podstatě ten muž tu střídavou péči chce, ale denně ji musí pak víceméně zabezpečovat jeho partnerka nebo maminka nebo někdo, protože i při té nejlepší vůli ten muž je zvyklý mít ten velký výkon třeba v té práci, ale už pak není zvyklý jakoby soustavně fungovat, jo, dělat s děckama úkoly, dohlížet na to, jestli se koupou, povídat si s nima, poslouchat prostě tisíce otázek proč a povídání o škole, o kamarádkách a prostě spíš je

z toho pak nervózní a podrážděný, protože už toho je pak na něho moc, takže každý ten muž když chce tu střídavou péči by měl zvážit jestli je schopný ji zvládnout i bez pomoci nějaké ženy.

A nevidíš tam přínosné to, že děti mají stejnou možnost trávit čas s oběma rodiči, že ten jeden rodič není jen návštěva, ale že mají možnost s oběma rodiči bývat stejně?

Bohužel ne. Já to tam vnímám, co jsem viděla, že jim to víc bralo, než dávalo. Tam totiž ty děti se dostanou do takové polohy v tom smyslu jako že, když už se o nás tak tahají, tak teda dobře, tak jim to osolíme. Myslím si, že to tam není na vědomé bázi, ale ty děti tak podle toho jednají. Oni pak se rozhodnou prostě, aha, když už je to takto blbě, když už je to pro nás stres, tak to udělejme tak, ať jim to osolíme, takže ty děti se k tomu staví tak, že chtějí z každé té strany dostat maximum. A každý ten rodič tím, že tráví stejný čas s ním i s tím druhým, se cítí ohrožený a ten rodič podvědomě má tendenci snažit se nabídnout jakoby něco víc, aby se necítil ohrožený od té druhé polovičky. Ten ho vezme na výlet, tak ten rychle taky, jo, a ty děti to vycítí velice rychle a začnou toho zneužívat, že pak je to takové – a kdo dá víc. Pro ně to v závěru, jim nejde ani tak jaký to má pro ně přínos, nebo jak toho využijou, oni to jenom chtějí. Když už to dostanou, tak tam budou třeba protivní, otrávení, nebude je to bavit, jo. Nebo prostě si něco poručí, že by chtěli dražší věc, dražší hračku, ale pak ji klidně zahodí a nebudou si jí všímat. Jim jde jenom o ten pocit, jakože ty dospělé můžou začít ovládat.

A myslíš si, že tam na to měla vliv povaha těch dětí? Že třeba kdyby byly jiné povahy, mohla by pro ně být střídavá péče přínosnější?

Já si myslím, že každé to dítě potřebuje mít pocit domova, pocit jistoty a na každou tu změnu nedokáže tak pružně reagovat jak dospělý a myslím si, že to pociťují všechny negativně. Po té zkušenosti co jsem zažila já a viděla to, není tam přínos, není, nevidím to tam. Spíš opravdu ke střídavé péči u nás pak došlo ke změně, že se ta střídavá péče zrušila, tak můžu říct, že děti na to reagovaly velice kladně, hodně se zklidnily, vztahy mezi rodiči se zklidnily velice výrazně a rodiče teď spolupracují o hodně více, matka je naopak ráda, když otec si vezme ty děti naopak navíc, než je to klasické jednou za čtrnáct dní, poznala, že to není takový med, když s nimi musí dělat úplně všechno a je na to sama, a děti jsou mnohem klidnější. A mám ze zkušenosti od přátel, kteří také měli střídavou péči, tak často mi popisují to, že ty děti začaly mít v pubertě velice výrazné problémy. Používají na to

termín, že ty děti začaly být psychicky rozsypané. Byly tam mnohem výraznější extrém, než je to běžné.

Tak se dostáváme k odpovědi na další otázku. Pokud bys se měla rozhodovat, jestli volit střídavou péči nebo ne, jak bys se rozhodla?

Směrem k dětem určitě ne, protože jim to ubližuje spíš. A směrem sobě radši bych už do takového vztahu nešla, i když by ten partner byl pro mě velmi zajímavý, už bych si to po této zkušenosti, v okamžiku kdy bych se seznámila s jiným mužem a ten mi řekl, já mám střídavou péči, to bych asi řekla promiň.

No a u sebe, kdybys měla volit, protože vy jste také rozvedení a máš dceru ve své péči. Kdyby měl bývalý manžel zájem o střídavou péči, věděla bys, že na něho je spolehnutí, že by to mohlo fungovat, tak bys o tom uvažovala, nebo vůbec tady po této zkušenosti?

Nikdy bych na to nepřistoupila, i kdybychom se kvůli tomu měli soudit hodně dlouho. Naopak bych se s ním pokoušela ve velmi dobrém domluvit, že není pro mě problém, aby si to dítě bral, když bude chtít, ale jestli ho má rád, tak že ho velmi velmi prosím, aby ani o toto nežádal a nedělal to, protože by mu tím ublížil. Nikdy bych s tím nesouhlasila.

A kdyby to dcera chtěla? Kdyby ona na tom trvala, že to tak chce?

Vysvětlila bych jí, že může jít kdykoliv k tatínkovi, když bude chtít. Ale zjistila jsem, i dcera moje mi řekla, že jí to jednou za čtrnáct dní úplně vyhovuje a stačí, a dala mi najevo, že jí také vyhovuje mít ten pocit jednoho domova a vidím to na ní, že to dítě, když má někdy nějaký těžký den, tak má rádo přikrýt se svojí oblíbenou dekou, nebo vzít si svého oblíbeného plyšáka, a že ví co a jak bude. Ono mu to dává ten klid. A ono si pak užije víc ty okamžiky s tím otcem, který je tam opravdu pak za hrdinu, který prostě přijde a to dítě prostě si s ním ten čas jenom užije, nemusí s ním dělat žádné povinnosti. Naopak v jeho očích je opravdu ten otec takový ten nedostižitelný hrdina, který všechno dělá dobře. Naopak bych řekla, že tomu jejich vztahu to výrazně prospívá. A samozřejmě pokud je ta matka rozumná a on řekne, já mám dneska volno a chtěl bych malou vzít někam do kina, i když s ním dneska nemá být, tak si myslím si, že by ta žena byla hloupá, kdyby nevyšla vstříc. Protože pokud je aspoň trochu chytrá, tak chce, aby to její dítě bylo šťastné. A myslím si, že žádné dítě si to úplně dobrovolně nevybralo tady to střídání té péče. Já jsem se potom začal ptát u toho mého partnera, kdyby si mohly samy vybrat, tak ty děti v tom měly velice rychle jasno.

No a kdybys se bavila s někým, do zvažuje střídavou péči, kdo je víceméně rozhodnutý, co bys mu doporučila?

Já bych mu řekla, ať to nedělá, jednoznačně. Že to je výhoda spíš pro ty rodiče, že si každý může odpočinout od toho dítěte, když to řeknu škaredě. Třeba může mít dejme tomu víc volného času, ale pro to dítě je to za trest.

A když už by byli rozhodnutí, po té své zkušenosti, na co bys je upozornila, třeba čeho se vyvarovat, na co si dát pozor, co bys jim poradila?

Měli by mít extrémně stejné názory, stejné hodnoty, aby se snažily shodnout co nejvíc v té výchově. Ale nevím, ti lidi, kteří by to takto nastavené měli a kteří by si takto rozuměli, tak většinou by se ani nerozvedli. Většinou dochází k rozvodu, protože mají nekompatibilní životní styl, nebo názory, nemají souladné hodnoty, takže to bývá většinou příčina toho rozvodu, protože každý chce žít úplně jinak a úplně jinak ty děti vychovávat. A v tomto je to o to pak ještě extrémnější. I co jsem se o to zajímala i později, protože tato otázka mě přivedla k nějaké touze tomu víc porozumět, tak co jsem si nastudovávala, tak historicky je dítě uzpůsobené k tomu, že třeba ten jeden rodič odejde do pozadí, což bylo dané v dějinách například tak, že mužové odcházeli do války, a stalo se třeba, že tam některý zahynul. Nebo odcházeli někam do služby nebo za obživou, takže přicházel domů méně. Nebo se často stalo, že umřela matka při porodu dalšího dítěte. Takže to dítě je prý uzpůsobené k tomu, že se může stát, že ten jeden rodič odejde nebo se upozadí. A na toto ono je připravené, tak psychika je schopná to zvládnout. Ale tady ten model toho střídání nikdy v historii nebyl, je úplně nový, a to dítě na to připravené není. Spíš se od toho upouští a v zahraničí, kde tady ten model byl už mnohem dřív, tak se od toho upouští, protože to nefunguje tak, jak se od toho čekalo.

PŘÍLOHA P III: ROZHOVOR S RESPONDENTKOU BOHDANOU

Dobrý den, chtěla bych se vás zeptat na střídavou péči, kterou provozujete již nějakou dobu a položit vám pár otázek. Tou první je, jak jste dospěli k rozhodnutí střídavou péči po rozvodu zvolit?

No, protože máme zdravotně postižené dítě, tak hned po rozvodu to ani nešlo. Ale potom jsem zjistila, že můj bývalý manžel je velmi dobrý otec, nechtěla jsem, aby náš chlapec přišel o tatínka a tak k tatínkovi chodil kdykoliv chtěl, nebo kdykoliv ho tatínek chtěl. A až jsem šla do důchodu a můj bývalý manžel šel taky do důchodu, tak vlastně přišel podnět z jeho strany, že si ho chce víc užít, a že si tím také zaplní čas. A vzhledem k tomu, že si myslím, že pro děti je důležité mít oba rodiče, tak jsem s tím samozřejmě souhlasila. Takže tak to asi vyplynulo z toho, že jsem věděla, že on je dobrý otec, on věděl, že já jsem dobrá matka a to, co bylo mezi náma, je v tomto případě podružné.

Takže tam je důležitá ta důvěra, respekt a zájem ze všech stran, že?

Ano, nejvíc zájem dítěte. Když to jde, tak zájem dítěte. Na tom nám oběma...oběma nám na tom záleželo.

Kolik let už tu střídavou péči máte?

Střídavou péči, takovou jako vyloženě střídavou, že si ho střídáme po týdnu, máme asi tři roky. A před tím jsem ho třeba měla já čtyři dny, on tři dny, tak různě. A tenhle způsob máme už alespoň deset let.

Takže máte porovnání obou těch forem péče a tím pádem můžete posoudit, jaká v případě té střídavé péče vnímáte dilemata? Jaké jsou tam nevýhody, které vám přijdou, že jsou na závadu tady při této péči?

Já tam nespatřuju vůbec žádné nevýhody. Ale je to proto, že se s manželem, nebo s mým bývalým manželem dokážeme domluvit na všem. Že si nechceme dělat naschvály, že si, že vlastně chlapec je pořád v jednom městě... Já v tom nevidím v našem případě žádné negativa. Kdybysme bydleli každý někde jinde a chodil třeba náš syn ještě do školy, tak nevím, jestli by to bylo vhodné vzhledem ke škole, že by střídal školy. To nevím, to si myslím, že by mohlo být negativum. Ale možná, že by to šlo vyřešit. Negativa by jediné mohly být v tom případě, kdyby ty rodiče zase se nedomluvili a jeden na druhého třeba ... jak to mám říct ... jeden druhého by pomlouvali. Tak v tom případě si myslím, že by pro to

dítě to nebylo dobré. Ale nebylo by to dobré vinou toho rodiče, který toho druhého pomlouvá, ne tou střídavou péčí.

Takže tam musí být samozřejmě ten nekonfliktní vztah že, schopnost se domlouvat? A jak to vidíte, co se týká, ve vašem případě to tak není, ale co se týká rozdílných výchovných stylů rodičů, nebo rozdílné hodnoty v prostředí, kde ty děti se pohybují?

No, to je asi trošku problém, ale asi bych to nelámala přes koleno, snažila bych se uplatňovat... máme taky samozřejmě trošičku rozdílné některé náhledy, ale není toho moc, ale já si ho vychovávám podle svých představ a můj bývalý manžel podle jeho představ. Ale není v tom velký rozdíl. Kdyby v tom byl velký rozdíl, to nevím... Musela bych se asi domlouvat s tím bývalým partnerem na tom, aby to dítě nemělo tak roztráštěnou tu výchovu.

Tak to by bylo, co se týká nevýhod, a jaké naopak vidíte výhody?

Výhody vidím velké. Výhody vidím velké v tom, že za první je to velice pozitivní, když se ti rodiče dovedou domluvit. Je to velice pozitivní pro to dítě. Za druhé je to pozitivní i pro ty partnery, protože, kór v našem případě, kdy my máme toho mentálně postiženého chlapce, tak jeden týden se mu můžu věnovat ze všech sil, a hlavně psychicky druhý týden si odpočinu. Taky si mohu v tom týdnu, a to se netýká jenom nás, že máme postižené dítě, ale ta maminka nebo ten tatínek si ten druhý týden může uspořádat svůj život soukromý, veřejný, si může uspořádat úplně sám, bez toho, že by byl on omezený v uvozovkách tím dítětem. Takže podle mě to je jako ideální, ale říkám, musí tam být ochota z obou stran to respektovat, souhra.

Hm, no a samozřejmě to je výhoda pro rodiče. A pro děčka?

Pro děčka to je taky výhoda, protože za první chce být s tím druhým rodičem, protože málokteré dítě, když není ovlivňované tím druhým rodičem, tak chce mít oba rodiče. I když je jeden tam a druhý tam. Ale pro to dítě je to určitě pozitivní, jako vytváří si tam...pořád si tam udržuje vztah s oběma rodiči a myslím si, že to má pro to dítě pozitiva.

Takže, v tom případě, když to tak poslouchám, je docela jasná odpověď na další otázku: Pokud byste se měli znovu rozhodovat, jestli byste do té střídavé péče znovu šli...?

Určitě ano. Musela bych mít toho partnera, toho bývalého partnera, kterého mám, nebo takovéhoho smýšlení. Kterému jde o blaho toho dítěte a ne o touhu se někomu pomstít. A kdybych takovéhoho partnera měla, který by byl tak ... si to dokázal v hlavě srovnat, tak určitě bych to doporučila. Říkám, měla bych trošku problém s tím, kdyby to dítě chodilo do

školy a mělo by navštěvovat dvě školy, tam bych měla trošku problém, ale myslím si, že všechno by se dalo nějak domluvit. Ale střídavou péčí, já jsem plně pro, plně pro. Ale musí tam být pozitivní vztah k té střídavé péči obou rodičů. Nesmí tam být žádné zášti. Musí si člověk říct bylo bylo, ale důležité je pro mě to děcko a to děcko nebudu používat jako nástroj k nějaké pomstě, že mě třeba manžel opustil, nebo tak.

Jenomže ne každý tohle dokáže, že?

No, k tomu by měla být nějaká výchova. I nějaká osobnostní zralost a nesobeckost. Nemět v sobě tu zášť. Zášť můžu mít k tomu bývalému partnerovi, nebo nějak mu vyčítat něco, ale člověk to musí hodit za hlavu kvůli tomu dítěti. Když mi na něm záleží, tak ty svoje osobní antipatie musím zapomenout v té chvíli.

No a co byste teda, když byste měla někoho, kdo by se chtěl poradit, kdo střídavou péčí zvažuje, co byste jim poradila? Co třeba je důležité, čeho by se měli vyvarovat?

No, důležité je si sednout, pokusit se si sednout... Když to někdy nedokážou sami, tak jít třeba do nějaké vztahové poradny, aby jim někdo nezávisle řekl, že mají hledět hlavně na to dítě... A měli by se pokusit spolu mluvit a domlouvat...umět se domluvit. Umět se domluvit i na tom, že třeba když ta střídavá péče mně z nějakého důvodu nebude vyhovovat, tak se pokusit domluvit aspoň na nějaké formě toho co největšího styku s tím druhým partnerem. Ale jako já bych to všem doporučovala, protože říkám i já jako matka, i když jsem třeba byla taky trochu z toho rozvodu ne moc nadšená, ale muselo to jít, tak pořád i v té době jsem věděla, že když by byla, tehdy ani nevím, jestli byla střídavá péče, ale možná ano, tak bych do toho šla právě proto, že přece jenom to dítě jakási zátěž je, a když si můžu odpočinout, tak proč ne...?

Děkuji za rozhovor

PŘÍLOHA P IV: ROZHOVOR S RESPONDENTKOU EVOU

1. Potkaly jsme se dnes, protože Eva měla ve střídavé péči holčičku a chceme si o tom popovídat. Já bych se chtěla nejdříve zeptat, jak jste dospěli k tomu, že jste se po rozvodu rozhodli pro tento typ péče?

Protože je to takhle pro dítě nejlepší. Je týden s mamkou, je týden s tatínkou a byla naprosto spokojená. Věděla, že týden bude u maminky, týden bude u tatínka, chodila za náma obouma, oba nás měla ráda. A hlavní co je, aby rodiče mezi sebou komunikovali, nehádali se, hlavně před dítětem, jo a aby to dítě cítilo, že takhle to má být, že je to takové přirozené prostředí, jakože tak by to mělo být. Nemělo by cítit třeba to, že jde k tatínkovi za trest, nebo k mamince za trest, ne, je o přirozené, prostě rodiče spolu nevychází, tak prostě se střídáme, týden u maminky, týden u tatínka, jo, a aby bylo prostě v pohodě to dítě.

Dohodli jste se takto na tom bez problémů oba hned?

Jo, hned.

Kolik měla malá roků?

Ema měla tři roky. Prakticky teď je jí sedm, tak nějaké čtyři roky to fungovalo bez problémů.

Takže byla hodně maličká...

A tím právě, že čím dřív jsme se takhle rozhodli, tak čím jakoby dříve to dítě takhle začne fungovat s těma rodičema, tak potom pro to dítě je to takové přirozenější, jo, že prostě říkám, zdá se jí to úplně normální, že je týden u mamky a týden u tatínka...

Zvlášť když byla takhle malá, že?

To bylo jakoby, brala to jako přirozeně.

A před rozvodem tím pádem vycházeli s tatínkou v pohodě...?

Ano, oni mají jako v podstatě do dneška dobrý vztah mezi sebou.

A měli jste i bydliště blízko sebe?

My jsme jako měli byt, ono je to úsměvné, někdo to nechápe, ale prakticky tatínek, když se od nás odstěhoval, tak se odstěhoval jenom o čtyři patra dolů, jo, tak jsme byli v jednom baráku.

Aha, tak to jste měli pohodlnější.

Bylo to pohodlnější, a čím Emča byla jakoby starší, tak tím začal vidět i ty výhody, jo. Já mamko zapoměla jsem si u taťky hračku, já si tam pro ni dojdu, jo. Nebo – tento týden mám být u taťky, mamko, byla neděle nebo sobota, my jsme si ji většinou předávali v pondělí – já už si odnesu věci k tatkově..., jo, že už se prostě těšila. Zas naopak když měla být u mě, tak třeba v pátek nosila zase věci od něho. Takže to bylo, fakt to bylo také dobré. Říkám, my jsme měli, nebo máme velice dobré vztahy mezi sebou.

Takže ideální podmínky... To jste měli tedy úžasné.

Ano, je to úžasné. Pokud fakt ti rodiče se dokáží domluvit a není to jakoby brané, že se rozejdou ve zlém a nemůžou spolu pomalu promluvit bez asistence třeba sociálního pracovníka nějakého, který to prostě řeší a tak, tak prostě ideálka.

2. Bezva. A po té zkušenosti, tys říkala, že jste měli čtyři roky tu střídavku a vesměs jste to vnímali jako dobré pro vás i pro malou, co jste v tom viděli, jednak jako v té vaší situaci, nebo obecně co se té střídavé péče týká, co v tom vidíš jako nevýhody, jako sporné věci?

Nevýhody, sporné věci? Já v tom nevidím žádné nevýhody. Tak, dokad' Emča chodila do školky, jako super, jediná nevýhoda co je, že tatínek, když začala chodit do školy, tak se asi nevěnuje důsledně učení a tak. To je jako jediná nevýhoda, že prostě tady to učení, že každý se učíme jiným stylem a jako setkala jsem se třeba s tím, že Emča: já mamko ty se se mnou takto učíš, to taťka se se mnou takhle neučí a já se s ním nerada učím, protože on se mi tak nevěnuje. A tak to je jako pro mě, že si toto nemůžu pohlídat, protože ta první třída je důležitá, tak toto je takové negativní co jako vidím, jinak vůbec.

Takže vy jste ani neměli, na co by jste naráželi, vycházeli jste spolu dobře, to bývá největší problém. Vzdálenost bydliště, nebo ta škola...

No, ještě k tomu bydlišti že se vracím, tak jako je fakt, že je to bomba, ale taky se mi stalo, že když jsem třeba k Emči byla trošku přísnější, protože tatínek je hodně tolerantní a všechno Emči dovolí a všechno se točí kolem Emičky a tak, tak když třeba já jsem přitvrdila, že třeba ne, takhle to nebude a bude to tak a tak. A u taťky to nemusím a u tebe to dělat musím, tak já chci jít k tatkově... Nebo třeba párkrát se mi třeba stalo, že jakože kecala, že si pro něco jde k tatínkovi a že za chvíli přijde a naopak on mi pak volal taťka, že tys po ní zas něco chtěla, že ona tu chce zůstat, může, nemůže...

Zkouší vydírat trošku ty děcka že?

No, ona zkouší, že, no přesně tak.

Tak to je fajn, že u tebe tam nevidíš žádné nevýhody. A ty výhody jsme vlastně už řekli. Tak můžeme je ještě zopakovat, co za hlavní výhody tam vidíš v té střídavce?

Hlavní výhoda je v tom, že se starají oba rodiče stejně, jako, a že vlastně to dítě je jako spokojené. A čím dřív se takto rodiče domluví na střídavé péči a na nějakých pravidlech a to děcko si zvykne, tak pak je to brané pro to dítě, že takhle to má být, jo že prostě mu to ani nepřijde, že je to nějak jinak. Jo, že teď dokonce mi Emča přišla ze školy a říká: mami ono je to ale lepší, když su týden u tebe a týden u tatky. Nebo třeba děcka dostaly dárky od Ježíška a: já jsem dostala dárky u tatky a u tebe i u babiček... že v tom vidí ona takovou tu výhodu jako tady tohoto.

A teď mě ještě napadlo, protože ty jsi říkala, že vám ta střídavá péče skončila, tak já bych tam viděla mezi těmi dilematy třeba právě ten důvod, proč u vás musela skončit...

U nás skončila střídavka proto, že si tatka našel jakoby pro Emču nevhodnou partnerku. Jako nevhodnou v tom, že nemá děti, že nemá jakoby třeba k ní někoho, a partnerka je taková, že prostě fakt tu Emču, jestli ji viděla jednou, možná dvakrát a odmítá ju vůbec jako vidat, prostě tak tatínek se radši upnul na přítelkyni a na Emču se jakoby v uvozovkách, jo, vztah mají jakoby dobrý, ale na Emču se vyprdl. Jo, maminko starej se, čau, dám ti alimenty, vezmu si ji jednou za čtrnáct dní a prostě čau.

Takže bych tam viděla jako problém právě to, když si rodiče najdou nové partnery, tak to může při té střídavce buď být hned zábranou, anebo vzniknout...

Já partnera mám, mám partnera vlastně rok a půl mám partnera, má stejné vrstevníky k Emči a špičkově to jako funguje a fungovalo. Teď říkám, teď začala být situace taková, kdy já vlastně od začátku roku tu Emču mám a teď vidíme negativum v tom, že on je má ve střídavé péči, já ji mám furt a ty jeho děti začínají na Emču žárlit a začínáme to tak jakože řešit, jo, že nejspíš asi jak jsme spolu bydleli a tak, tak už jsme uvažovali i o tom, že se rozestěhujeme, jo, protože jeho děti, ta dcera je starší a tam vidím problém v tom, že ona hned je ne jako podrážděná, ale všechno řeší tím, že jakmile neklape v tom životě jak ona by chtěla, tak hned je jí špatně, bolí ji hlava, zvrací, je nervozní, jo, a já jsem říkala, že takto jí přitěžovat nebudem. On jako chlap to vidím stylem: ježíš, tak já si s nima, já na ně huknu, já si s nima promluví nějak jako rázně a budou se s tím muset smířit. Říkám, podívej, ta varianta toho, že se odstěhujeme, já mám kam jít s Emou, jo, tady je ta možnost, tak proč jim přitěžovat. Já říkám, jsem matka, chápu to a nechtěla bych, aby to skončilo

tak, jako že by děcka se kously a my k tobě nejdem, protože tam máš tu Emu. Proto právě jsem to chtěla řešit tak, že ten týden když on tam ty děti měl, když tam byla Emča pořád a měla to jako že to bylo její doma, tak jsem chtěla docílit toho, aby tatínek si brával Emču ty víkendy, kdy tam ty děti zůstávají, aby aspoň o tom víkendu měly pocit, že je tatka jenom pro ně, když nejsou tam furt, tak aspoň ten víkend. No jenomže to neklaplo a tatínek se zbláznil no a svádí věci jakoby na práci v ten víkend kdy já potřebuju, nebo kdybychom potřebovali nebo chěli, tak on nemá čas.

Ale tak ono to časem může třeba ještě vyplynout jinak, až odezní zamilovanost a začne si uvědomovat, o co přichází...

Já třeba teďka zas tím, že jsme byli zvyklí na střídavou péči, tak teď ji mám furt, tak vidím, jak roste, jak každý den je úplně jiná. Když přijde ze školy, tak je úplně jiná, prostě, začíná takové to rozhodnutí, kdy začíná třeba řešit šatník, jo: mamko co si mám dát to a co si mám dát to, a takové ty důležité rozhodnutí ohledně třeba kroužku, jo. Mamko a mám si vybrat kroužek ten a ten a ten mám pustit, jo a ona, že je to pro ni důležité rozhodnutí a je vidět, že ona jako už chce poradit a chtěla by slyšet názor od obou a ten tatka na ni jako kašle a ona už to prostě cítí a: mamko, ale já už k němu nebudu chtít jít...

On riskuje, že ona už by pak třeba nechtěla...

Ano, ano, toto je strašný problém podle nějaké sociální pracovnice, ona říkala, že bychom to děcko měli nachystat tak, aby ono s tím rodičem chtělo jít, a já říkám, že ale do hlavy jí nikdo nevidí a já ze své zkušenosti jako dítě, protože jsem z podobných podmínek, naši se taky rozvedli, když mně byly tři nebo čtyři roky, tak z mých zkušeností z dětství vím, že prostě mi to naráz cvaklo a řekla jsem si, že tatku nepotřebuju a že tam nebudu chodit a jednou za měsíc si tam stěhovat věci, tašku a tak a taky se mi u něho nelíbilo. Tatka prostě neznal nic jiného než elektriku, drátky, auta a bral mě na takové aktivity pro kluky, ani ne pro holky, takže mě to s ním nebavilo trávit čas, tak jsem řekla ne, nechci a hotovo, jsem se kousla. No a stejně jako až jsem k tomu já sama dospěla, že teda mám nějakého tatínka, že bych se s ním chtěla zase vídat a nějak ty vztahy prostě napravit a tak, tak jsem ho kontaktovala stejně sama jo.

No, jde vidět, že vztahy je potřeba udržovat a jednou za čtrnáct dní víkend je fakt málo.

Ano, ale paradoxní je, že on si to takhle jako, jo, když jsem řekla tak dobře ok, já ji budu mít, jak často ji chceš? Říkám, buď ji budeš mít jednou za čtrnáct dní, budeš ji chtít každý

víkend, já nevím, dva víkendy po sobě, nebo budeš ji chtít třeba já nevím jeden týden třeba středa, čtvrtek, pátek, sobota, neděla, tak já ji nechám. Nechci aby, nebo naopak já bych chtěla, aby ta střídavá péče zase byla, protože Emu ochuzuje o to být s ním a on se ochuzuje o to, být s Emou. A nechápu prostě, co to musí být jakoby, když to řeknu, za povahu ženské, že dokáže toho chlapa takhle prostě odloučit od toho děcka. Přitom oni byli spolu denně, jo, je sobecká. Někdy prostě třeba přes týden, když bylo potřeba, tak jsme si vycházeli vstříc. Hele, mám moc práce, potřeboval bych třeba ve středu, abys tu Emču měla ty, byť jako byl jeho týden, jo. Není problém, ale musí se komunikovat. Jak prostě jsem viděla, že si naše takovou partnerku, jakou si našel, jako, nepřiju, nic jako zlého jim nepřiju, každý svého štěstí strůjcem, ale fakt je ten, že je to škoda. A já jakoby z některých reakcích Emy vidím sebe, jak jsem já reagovala, když jsem byla malá.

Že se do toho dovedeš vcítit, co může následovat...

Ano, a ještě co je úplně blbé, tak bylo to, že on vlastně Emču vychovával, když byla ještě mladší, a měl třeba nějakou kamarádku, začla se kolem nich motat a Emči vyloženě nesesla, tak on hodně dal jako, tak já budu Emičko s tebou, jako že té Emči strašně moc podřizoval. A teďka když prostě naráz se jí už podřizovat nechce, nechce být sám, že prostě nemůže být pořád sám, že si našel, že prostě je zamilovaný... Říkám dobře, ale Ema na to nebyla zvyklá, tak jí to vysvětlí, protože ty jí nic neřekneš, postavíš mě i ji před hotovou věc, Ema si myslí, že je všechno moje vina, jo, ty jí říkáš, že to jak to je, musí být, protože já jsem to tak chtěla, ale ono to tak Pavli není. Já jenom jsem ti vyšla vstříc, že prostě ok, teď bude u mě. Ta první třída je důležitá, já si ošéfuju učení a tady ty věci kolem, já říkám, ale jakmile povyroste, ve třetí třídě a starší, tak klidně se k tomu můžeme vrátit, jo. Já když to vidím, že ona funguje, že šlape, bude samostatnější, tak bych chtěla, abyste zas byli spolu. Já ti ji brát nechci.

A nezkoušela jsi mu, když jsi to sama prožila a víš, jak ten vztah s tatškou může dopadnout, nezkoušela jsi ho před tím varovat... ?

On zažil podobné věci. Ne teda přímo on, ale brácha, protože jsme oba z rozvedených rodin. Ale jeho brácha se v osmi letech nebo devíti letech kousl, protože tatínek si našel partnerku. On se kousl a do smrti s ním nepromluvil. Tatka umřel před čtyřma rukama a on na pohřbu se z toho vyvrátil, protože se tatškovi nestihl omluvit a nestihli se vůbec jakoby toto... Takže tím tuplem by tomu měl rozumět... Já nevím, mně to prostě mozek nebere. A hlavně nechápu fakt tu ženskou, protože jako je matka od děcka a měla by být

tolerantní, a když teda prostě chce nějaké ty bouchače mít, jako které si bude omotávat, tak ať si omotává ty, co nemají děti a nerozvrací prostě jakoby něco, co fungovalo.

3. Takže z toho povídání je celkem jasné, jak to vnímáš. Kdybys se měla rozhodovat pro střídavou péči, ať už by to bylo po rozpadu vztahu, nebo teď znovu kdybyste to měli obnovovat, tak bys do toho znovu šla?

Jako teďka momentálně, když už vím, že Emča má jakoby svůj rozum, tak bych chtěla asi nechat jakoby si nechat rozhodnout tu Emču samotnou v tomto. Jo, já jí prostě v ničem jí nebráním, ba naopak, jsem ráda za každou minutu, kdy on přijede, byť přijde na pět minut a přinese jí bonbóny, tak prostě zas bych chtěla, aby to tak bylo, aby to fungovalo stejně, protože de facto, když se vrátím zpětně, chtěli jsme ju oba dva, tak proč se musí starat jeden rodič, jo?

Takže upřednostňovala bys názor toho dítěte.

No, teď když už je Emča starší, tak už bych chtěla její názor, jo, je něco jiného, když je fakt prcek tříletý, nebo když už je to teď.

Takže podle sebe to bereš, že ano? Že ty tam vidíš ta pozitiva?

Jo, ano, a tvrdím to i v tom, že kdybych měla někdy dalšího partnera a další děcko a mělo by to nějak tak dopadnout, vždycky bych chtěla, aby ta střídavka byla, protože to je, jako pro to děcko je to fakt nejlepší. Je to lepší varianta než prostě aby bylo jednou za čtrnáct dní, nebo jednou za měsíc víkend a tatínek si zahrál na pár hodin na super tatínka, přijelo zblblé a tak jako, jo, a prostě lepší.

4. No, a kdyby ze tebou někdo přišel, kdo zvažuje jestli do té střídavky jít, tak je teda jasné, že bys mu doporučovala aby ano, pokud jsou na to podmínky. Ale na co bys je upozornila v tom smyslu, na co si třeba dát pozor, co si pohlídat, tedy takové nějaké věci ze své zkušenosti?

Já nevím, jestli jsem si něco hlídala, protože on se staral fakt o tu Emču dobře. Řekla bych hlavně komunikovat spolu, nemít proti sobě žádnou zášť aspoň před děčkama nebo děčkem, jako fakt být na té úrovni přátelství, kdy to děcko vidí, že ti rodiče si rozumí, že je to přirozené a že to takhle má být. A nehorší co je, nehorší na tom co je, to nemuvím ze své zkušenosti, já jsem to takhle neměla, ale kamarádka, kteří to tak mají, když prostě jedou k taťkovi na týden a teď – když je bývalý partner sám s těma děčkama, tak mám pocit, že my ženské to neřešíme. Ale jakmile si třeba někoho najde, tak strašně moc zjišťuje co je zač, co toto, tototo, jo, a teď prostě se stresuje: ježíšmarja, tak teď je tam z cizí ženskou, panebože neudělá jim něco... Když už ten vztah je, tak já bych třeba doporučovala, aby si

ti jakoby partneři dokázali prostě zajít někam bez těch dětí na chvíli na kafe, nebo i s dětma třeba do Galaxie, sednout si tam a prostě poznat se. Tak já jsem Eva, ty jsi Yveta, jo, ty teďka budeš trávit čas s mýma děckama, jo a jenom tak se prostě poznat nezávazně jenom tu osobu.

Ale tam je právě podle mě podmínkou, aby tam nebyly nějaké zášti, byly vyřešené vztahy...

Ano, a pokud prostě děcka v pondělí zbalím, že mi je doveze prostě jako v neděli, tak pokud možno zavolat, dětem, když mají mobily, ano, partner třeba má naučené, že každý večer, když jsou od sebe, ahoj tatínku, máme tě rádi, nebo dobrou noc, miluju tě. Jo, když děcka chtěou, zavolají tatkově kdykoliv, a zbytečně, když jsou u druhého partnera, nevyvolávat, jo. To teďka třeba, když ji mám v péči, to teďka Pavel nedokáže a já úplně stoprocentně jsem přesvědčená, že takhle jak domotaný je a jak se chová, je díky té jeho partnerce. Protože kdyby byl úplně přesvědčený, měl to v sobě zlomené, že jednou za čtrnáct dní, a neměl vůbec zájem kolem dokola, tak jí nebude ani volat, ani psát, ani vozit kokina a tak jo. Myslím si, že to takhle prostě jo, a druhá věc je, kdyby si tou partnerkou byl tak stoprocentně jistý, tak už jsou třeba spolu sestěhovaní. Ona k němu nepůjde, protože já jsem v baráku, to je jasné, a on by musel do Otrokovic, jenomže ona zas nemá podmínky, ona má strašně malý byt, nemá podmínky, nemá zázemí pro děti, nic, tak ta Ema by tam s nima nemohla bývat.

No a ještě jsem se chtěla zeptat na ty praktické věci. Takže ona to tam měla ta Emča zázemí, pokojíček u tebe i u tatínka?

Ano, my když jsme vlastně, my když jsme řešili to, že já ji budu mít papírově od těch tří let v péči, tak jsme to řešili jenom proto, že on jezdil kamionem. A mu umřel vlastně tatínek v kamionu za volantem na infarkt, tak začal mít nějakou paniku a říkal: něco se mi stane, panebože, já jsem sice v rodném listě a tak, ale měj ji v péči ty, napíšeme tam nějaké rozumné alimenty, jakože, ať do budoucna a ať ju máš v péči, ať má nárok třeba na nějaký důchod nebo nějaké takové to, jak je pro sirotky.

Aha, takže papírově to bylo tak...

My jsme šli za právníkem, my jsme šli k soudu... Samozřejmě byla u nás sociální pracovnice, byla u mě ... Já říkám: ukážu vám pokojíček a tak... ona říká: tatínek jako bude doma kdy, nebo kde bydlí, že bych se domluvila nějak, že bych se podívala i u něho. A já říkám: já mám klíče, on bývá o tři patra níž. Ona úplně čuměla, a když jsme šli k soudu,

tak ona, já jsem z toho měla hrůzu, já jsem v životě nebyla u soudu, tak já hrůzu z toho, co tam po mně budou chtít, nebo co na nás se sesype... A ona: nebojte, já tam budu s váma. Přijdeme k soudu za týden, sociální pracovnice že se soudkyně omluvila, že naznala náš případ tak stoprocentně v pohodě, že nevidí důvod nám do toho zasahovat. Že jsme prostě tak super rodiče, že se dokážeme jakože domluvit a pak i soudkyně, až už bylo po té ceremonii mimo záznam říkala: Já bych chtěla soudit víc takových párů jak jste vy, že to máte v hlavě srovnané. Proto říkám, že to jak se on chová, k němu nejde jako, nejde prostě a vím že je to z té strany té ženské jo. Začal prostě i, nikdy nelhal jo, a naráz prostě lže. No je zblbnutý. Ale já jsem mu říkala, ale proč mi lžeš? Tak řeknu: hele Evko, jsou vánoční svátky, máme prstě míň práce mezi svátkama, neděláme, mám novou lásku, jsem zblbnutej, to si přiznejme, chcu jet s ní někam na víkend... Tak to řeknu takhle a ne že řekne babi hlídej mi, já su v práci a přitom potom za týden vyšlo najevo, že byl někde ...

Ono by to pro tu střídavku teď možná ani nedělalo dobrotu, protože malá by viděla to lhaní, a to by nebylo moc výchovné...

Ale on jí prakticky lže i teď, protože je to ve stylu: to je maminčin výmysl, a mamka to takhle chce, a já jsem ta psychicky narušená osoba, co ju navádí a tak... ale já říkám: Pavle jako, mockrát jsem říkala. Podívej se, vždyť to dobře víš, že ta Ema má svůj rozum, kolikrát si už říkal, že z ní začíná být ženská, že má ten svůj rozum a svoje názory a už několikrát řekla takovou věc, jakože, fakt rozum zůstane stát, jestli to myslíš vážně. Na to jak je malá, tohle aby z ní vypadlo, prostě, jo?

Já se ještě jednou vrátím k tomu doporučení pro ostatní tak tam bych viděla asi z toho, co jsi říkala, komunikovat spolu, nedělat si naschvály, tvořit zázemí, aby to dítě tam i tam se cítilo doma a snažit se být jednotní ve výchově.

Ano, přesně, jako jo. A to je taky, jako toto třeba trošku, jo, že on byl hodně tolerantní a já jsem si ju pak dala do lajny. A přišla k němu a vrátila se a já říkám: Emi ale takhle to fungovat nebude, to, že nemusíš poslouchat u tatky a on tam za tebou chodí a uklidí, to je jeho problém, ale já to dělat nebudu. Takže buď napočítá do tří a ty si uklidíš, a nebo podívej se, tady mám ten obrovský černý pytel na smetí a jde to všechno do smětáku. A bylo uklizené, jo. Ale já jsem to u tatínka nemusela... Říkám, dobře, jo, nemusela...

Tak to by byl ideální, kdyby ti lidé byli schopni spolu komunikovat, kdyby se spolu sešli ti rodiče, a i toto si třeba vyříkali: podívej, u mě to funguje takto, ty to neděláš, pojďme se domluvit, že trošku zabereš i ty...

Ano, toto třeba byl trošku kámen úrazu u mě a u Honzy, když já jsem začala chtít po děckách nějaké pravidla. Je tady pes, takže přijdete ze školy, tak se venčí. Udělejte si úkoly, jděte ven, bude se večerět, ale po večeři se bere pes a jde se zase ven. Co se týká nádobí – když je taťka v práci, jako Honza, protože on dělal ranní odpolední, říkám když je v práci, bude to fungovat tak, když já vám udělám večeři, jídlo a tak, pokud to budou talířky, hrníčky, rozdělte si to, jeden bude umývat, jeden utírat....

No, a když jsme se dostali k dětem tvého nového partnera, když ty je tak vedeš, mají oni podobný přístup i u jejich maminky?

Ne, jejich maminka je úplně naprosto tolerantní. Já vím, protože nás bylo doma taky pět, takže my jsme museli fungovat, jo. My jsme byly tři, bydlely jsme jenom s mamkou a musely jsme fungovat, jo, takže já jsem byla takhle naučená a nevidím důvod, proč by děcka měly přijít ze školy, jít si k mobilu, tabletu, na internet a čumět celý den do toho jako. Venku nádherně, říkám, a vy na mobilech? Tak to v žádném případě...

Bezva, co se týká střídavky děkuju, bezvadné.